

Àmbit social i criminològic

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

 Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2005)

**Navegant entre narracions:
recuperant silencis i subjectivitats**

**Recursos psicosocials en l'atenció
a víctimes de violència de gènere
en l'àmbit penal (jutjats i cos policial)**

Autors

Jenny Cubells, Pilar Albertín, Elisabeth
Rusiñol i María Hernáez

Any 2006

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Índex

Agraïments	5
Part I: Presentació.....	6
I.1. Antecedents i justificació de la recerca.....	6
Oficines d'atenció a la víctima del Mossos d'esquadra.....	8
Jutjats d'instrucció de la dona.....	9
I.2. Marc teòric-metodològic	10
I.3. Objectius de l'estudi	13
I.4. El procés de treball.....	14
Fase 1: Recol·lecció i anàlisi de fonts secundàries	14
Fase 2: Producció i anàlisi d'informació qualitativa	14
Procediment d'anàlisi.....	19
I.5. Context legal	20
Part II: De com les narracions construeixen realitats.....	23
II.1. Els repertoris interpretatius.....	23
II.1.1. El repertori empirista.....	24
II.1.2. El repertori professionalitzador	31
II.1.3. El repertori de gènere o feminisme.....	38
II.2. Mirades envers la violència de gènere	45
II.2.1. El maltracte i la violència	45
Elements causals, correlacionals o vinculats amb el desencadenant de la violència	45
Tipus de maltractament	46
Violència invisible	53
Estereotips i creences	55
Legitimació del maltractament en els contextos jurídics-penals	59
II.3. Construint identitats.....	64
II.3.1. Dones víctimes i dones manipuladores	64
II.3.2. Els problemes psicològics: causa o efecte?	68
II.3.3. Els efectes perversos del procediment jurídic.....	72
La segona victimització.....	72
La criminalització de les dones.....	75

La indefensió de les dones	77
II.4. Valoracions de l'aplicació de l'actual llei de violència de gènere.....	81
II.4.1. Conflictes	81
II.4.2. Valoracions sobre la represió-protecció-prevenició de la víctima i agressor.....	85
Protecció de la víctima.....	85
Represió de l'agressor:.....	88
II.4.4. Protecció del sistema i de la llei.....	90
II.5. Reflexions i propostes	93
Bibliografia	96

Agraïments

Aquest estudi ha estat possible gràcies a la col·laboració de moltes persones que ens han permès compartir amb elles fragments de les seves vides quotidianes i/o compartir amb nosaltres les seves experiències.

Els nostres agraïments ...

Als responsables i agents dels serveis d'atenció a les víctimes dels Mossos d'Esquadra, així com als professionals dels jutjats per facilitar-nos l'entrada a espais sovint inaccessibles. També a la resta de professionals que ens han ofert la seva visió.

Al Centre Safareig que ens va ajudar a contactar amb les dones entrevistades.

A les dones que es van oferir a col·laborar compartint amb nosaltres les seves experiències més doloroses

A les dones i homes que apareixen en el nostre Diari de camp per la seva col·laboració.

Al Centre d'Estudis Jurídics per l'ajut atorgat que ha fet possible aquesta recerca.

Part I: Presentació

Amb aquest treball pretenem ampliar i aprofundir el coneixement de caràcter psico-social en els contextos o entorns on els professionals del sistema jurídic-penal ofereixen atenció a les víctimes de violència de gènere, concretament, les unitats i oficines habilitades per recollir la denúncia o atestat dins de les *comissaries dels Mossos d'esquadra* de Barcelona i els *jutjats de guàrdia* de Blanes, Girona i Barcelona i *judicis per casos de violència domèstica* a les ciutats de Barcelona i Girona.

Hem volgut analitzar les *necessitats i dificultats* juntament amb la identificació dels *recursos psicossocials* que aporten aquests professionals amb la pretensió d'oferir algunes propostes per a la millora d'aquest procés, sovint difícil i, que comporta conseqüències emocionals per part de les víctimes i dels mateixos agents que les atenen.

Aquest estudi s'emmarca en la voluntat d'aportar una *mirada interdisciplinària* en tant que s'incorpora una lectura des del coneixement teòric-pràctic de la psicologia social i una visió des de la pràctica professional que es concreta amb les aportacions dels agents jurídics que treballen en l'àmbit policial i de jutjats de guàrdia.

I.1. Antecedents i justificació de la recerca

L'atenció a la víctima per diferents motius sociohistòrics i mediàtics ha sigut uns dels temes que en aquests últims anys ha pres rellevància envers la *tradicional desconsideració* mostrada pel sistema jurídic-penal¹.

Que la violència domèstica envers la dona s'hagi convertit en una qüestió pública ha suposat adoptar diferents mesures preventives i de tractament des de diferents instàncies socials. Una petita part, però substancial en el procés d'atenció psicossocial i jurídic, ha sigut la creació d'espais o unitats especialitzades per atendre a aquest tipus de víctimes amb la finalitat d'acollir-les i acompanyar-les en aquesta difícil situació vital de trencament de dependència amb l'agressor i ajuda per en sortir-se'n.

Dins de la xarxa social d'intervenció trobem *diferents professionals* (salut, serveis socials, jurídics, etc.) que han de treballar coordinats i en contacte amb la aquesta figura de víctima. El *coneixement i la comprensió concreta* que puguin assolir dels *comportaments i valors d'aquesta davant l'agressió* (veure nombroses publicacions en l'àmbit psicològic i sociològic²) els permetrà

---

¹ Larrauri (2003). Jornades sobre la violència de gènere. Motius per entendre per què algunes dones maltractades retiren les denúncies. En *Fòrum. La revista del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*, n 2. Març 2003.

² Barudy, J. (1992); Comas de Argemir, M. (2001); Corsi, J. (Comp.) (1997); Delgado, J. (2001);

orientar-se en la interacció que puguin mantenir. Aquests comportaments i valors de la víctima s'ha vist que estan especialment marcats pel fet de ser dona i de patir violència en el context intrafamiliar, on els vincles i les relacions afectives son molt potents.

Partim d'aquesta situació característica, el nostre interès específic es centrarà en valorar psicosocialment les *característiques del tracte que es dispensa* dins de les institucions de l'àmbit jurídic-penal: oficines de policia per atendre la víctima, jutjat de guàrdia que citen a les parts implicades i sales de judici. A la vegada, també intentarem valorar *com es viuen aquestes situacions* d'atendre per part de la víctima i per part dels propis professionals.

La Recomanació del Consell d'Europa (2002)⁵ del Comitè de Ministres sobre la protecció de les dones contra la violència (adoptades el 30 d'abril de 2002), s'assenyala la necessitat de fomentar *la formació especialitzada dels professionals que s'enfronten a la violència contra les dones*, per la qual cosa és especialment important els diferents Plans de Formació que desenvolupin diferents institucions i administracions públiques, i entre elles els cossos de seguretat i judicials.

Al desembre del 2004 es fa pública la *Llei integral contra violència de gènere*, on les víctimes queden emparades per l'estatut integral de protecció mitjançant un ràpid i senzill procediment judicial davant el jutjat d'instrucció. En el termini de 72 hores des del moment de la denúncia, els jutges dictaran de forma cautelar una resolució judicial, la qual incorporarà tant mesures restrictives de llibertat pel agressor, com aquelles dirigides a proporcionar seguretat, estabilitat i protecció jurídica a la persona agredida i la seva família, sense que això signifiqui haver d'esperar a la formalització del procés. Aquest fets fan a policies, jutges i fiscals responsables de l'aplicació de la llei, i per tant, la seva preparació específica.

En relació a les denúncies interposades per conductes violentes en l'àmbit familiar sense resultat de mort, l'any 2003 es van presentar en els òrgans judicials espanyols un total de 76.267, però aquest increment en el número de denúncies no està relacionat amb un augment dels actes violents, sinó que es tracta de què les dones acudeixen més al sistema³.

Malgrat aquestes dades, Larrauri, E. (2003) ens indica els motius de per què algunes dones que han sigut maltractades retiren després les denúncies: falta de suport econòmic, temor a les represàlies per part del marit o parella, la tradicional desconsideració de la víctima pel sistema jurídic-penal, la desconfiança envers les declaracions de la dona, la impossibilitat de retirar les denúncies, la falta d'escolta del sistema a les dones i el tenir fills. Considerem

---

Ferreira, G. (1992); Izquierdo, M.J (2000); Morillas, D.L (2003); Villavicencio, P. y Sebastián, F. (1999), etc.

NOTA: Allò que els autors han volgut destacar està en cursiva, i alhora, quan el text és en cursiva, s'ha destacat en lletra normal.

³ Comas, M.(2004). <http://www.unav.es/noticias/291004-09.html>

molt suggerents aquests resultats de cara a fer un aprofundiment en ells a partir de perspectives i explicacions psicosocials, a la vegada que també ens permeti trobar d'altres basats en la observació participant i els testimonis del implicats en aquests contextos on es dona la denúncia.

Oficines d'atenció a la víctima del Mossos d'esquadra.

A Catalunya, el desplegament de competències del Mossos d'esquadra ha propiciat el desenvolupament de funcions especialitzades amb la conseqüent creació d'unitats i l'assignació de dones agents als casos de maltractaments per rebre la denúncia d'altres dones que acudeixen davant una situació de violència.

D'altra banda, en un marc sociopolític més general cal citar que la Secretaria d'Estat de Seguretat ha aprovat una instrucció sobre adopció de mesures relatives a la prevenció, investigació i tractament de la violència contra la dona i assistència a la mateixa. Aquesta instrucció reflexa de manera molt clara la *filosofia policial* sobre la problemàtica del maltractament.

Actualment, el cos policial del Mossos d'esquadra fa servir un protocol en casos de violència domèstica⁴ on es destaquen tres eixos bàsics:

Denúncia: La dona que va a denunciar maltractaments es troba afectada per una doble realitat: el fracàs personal i familiar i la d'haver d'enfrontar-se al problema de la separació. Se li ha de donar una atenció especialitzada i informar-la adequadament dels drets que té.

Informació: sobre la seva protecció legal, els serveis socials i centres d'assistència, dret a advocat d'ofici, i de sol·licitar a l'autoritat judicial les mesures provisionals per demandar nul·litat, separació o divorci.

Elaboració de l'atestat: recollir els antecedents de l'agressor, si el denunciat te armes o altres, deixar constància documental d'informes mèdics, etc. en relació a l'agressió, deixar constància de la informació proporcionada a la víctima, de l'oferiment d'iniciar accions legals, seguir el cas i informar a la Fiscalia de nous delictes.

Podem constatar que *hi ha pocs estudis* que hagin explorat el funcionament d'aquestes unitats especialitzades d'atenció. James Sheptycki⁵ és un dels pocs criminòlegs que ha examinat el funcionament en la pràctica d'aquestes unitats a través de mètodes etnogràfics⁶ en el context londinenc.

Entre altres resultats va assenyalar alguns temes claus de funcionament com: el horaris d'atenció, el model de policia de proximitat u orientada a la solució de

---

⁴ Protocol en casos de violència domèstica i maltractaments infantils de Girona.
<http://www.gencat.es/justicia/vdgir/>

⁵ En Medina, J.J. (2002). *Violencia contra la mujer en la pareja: Investigación Comparada y situación en España*. València: Tirant Monografias.

⁶ Els mètodes etnogràfics es basen en la recerca de significats i comprensió de les accions humanes. Són mètodes qualitius que intenten aprehendre els valors i signes culturals d'un col·lectiu humà.

problemes de Goldstein⁷, la representació de les dones dins de les estructures policials, les diferents filosofies de funcionament entre les tres unitats observades, la coordinació d'aquestes unitats amb la resta del cos policial, etc..

En una investigació recent sobre les habilitats socials a l'hora de recollir una denúncia de violència domèstica per part dels agents policials es va valorar que:

- 1) Hi ha unes necessitats, per part dels agents, a l'hora d'aconseguir una interacció amb la víctima, ja que no tots els agents actuen sense prejudicis, sinó que el 50% de la mostra pensa que pel fet de ser una dona, estarà més ben atesa per una policia.
- 2) Existeixen unes necessitats a nivell de formació, per tal de derivar, assessorar i en definitiva facilitar l'accés de la víctima en un circuit psicosocial, 17 dels 20 agents pensava que era necessària aquesta formació.
- 3) També seria important formar els agents per tal que entenguessin el procés de la violència domèstica i tot el que implica, els efectes col·laterals que té, i els orígens socio-històrics i culturals de tal problemàtica. El perquè del retorn de moltes víctimes de violència domèstica amb els seus maltractadors.
- 4) El lloc que ocupa la policia dintre del mesosistema i la importància de donar una bona atenció, deixant de banda els prejudicis personals.
- 5) Desvincular la funció policial repressora de la preventiva-assistencial sobretot en aquests casos, més concretament en el moment de recollir la denúncia.
- 6) Millorar les dificultats "personals" en l'atenció de persones victimitzades, donant-los eines de treball. En aquestes ensenyar a situar-se i situar al ciutadà per tal de donar un servei més professional, empoderador, i òptim en l'àmbit de la violència domèstica.

A part de la realitat anterior, també es coneix poc les implicacions de la policia amb la xarxa que pot donar suport a la víctima. La policia és un element fonamental no només en l'atenció davant la denúncia, sinó en la participació en altres accions com la *prevenció*, *mediació*, *tractament* de l'agressor i altres col·laboracions amb agents socials i comunitaris.

Jutjats d'instrucció de la dona.

El que sovint es troba en els jutjats com violència domèstica es dona en el domicili familiar, i per tant, en aquestes circumstàncies és difícil la obtenció d'un medi probatori, a excepció que pugui mediar un supòsit lesiu. La tasca dels

---

⁷ Proposa un nou model de treball policial basat en otorgar més responsabilitat i discreció a l'agent de "a peu", en quan a que té un contacte més directe amb els problemes. El model també proposa un marc més democràtic, de manera que la policia desenvolupi procediments que faciliten fer servir normes acceptables per la societat més que les seves pròpies normes personals en l'ús de la discrecionalitat.

professionals és difícil i sotmesa a la pressió del risc que pateix la dona. Juntament a això es complica perquè es troben els casos de denúncies basades en discrepàncies familiars o conjugals i que van a parar al jutjat amb l'objectiu de què un cònjuge vol escarmentar a l'altre. Aquests casos de conflicte familiar acaben barrejant-se amb els de violència degut a una excessiva oficialització dels conflictes, a més, en aquests casos, fins i tot s'arriben a agreujar els fets per justificar la pròpia denúncia.

Els sistema deuria articular la via administrativa pels casos de conflictes familiars, i només en els casos de violència de gènere el jutjat deuria actuar amb immediatesa, i en els que no ho son, seguir la vessant habitual d'instrucció, doncs es suposa que la dona ha de trobar respostes en altres espais de l'Administració⁸.

Partim de que la criminalització no és l'únic i el més eficaç camí per eradicar el fenomen de la violència contra la dona. Per tant, deu potenciar-se altres mesures no penals de lluita contra aquest fenomen. Malgrat això en els jutjats de guàrdia cal avaluar els tipus de problemàtiques i necessitats que emergeixen en diferents moments contextuais i del procés, com per exemple la necessitat de donar suport a la funció dels jutges mitjançant un equip multidisciplinar⁹.

I.2. Marc teòric-metodològic

L'aportació fonamental de la perspectiva teòric-metodològica d'aquest estudi és que *la realitat social està construïda per l'acció de les persones* i que s'ha de conèixer a *partir de la comprensió*. Des de la perspectiva comprensiva ens acostem doncs a la realitat que volem descriure fent un exercici epistemològic crític i rigorós, basant-nos en tècniques de recollida d'informació que ens acostin al llenguatge i a les relacions dels diferents agents involucrats.

Per definir la perspectiva general d'aquesta investigació hem agafat tanmateix elements de diferents perspectives o tradicions teòriques:

La *perspectiva etnogràfica*: que pretén "aprehendre" o captar els significats compartits de les comunitats implicades en el procés d'anàlisi i es caracteritza fonamentalment per la participació dels investigadors en la vida quotidiana de

---

⁸ <http://83.175.206.50/2004-11-06/vivir/vivir8.htm>. XVII Congreso de la Coordinadora Estatal de Mujeres Abogadas. Valladolid.

Ponencia de Violencia Doméstica de las Jornadas de Jueces Decanos de España .Los pasados 15, 16 y 17 de Noviembre de 2004, se celebraron en Málaga http://mujeres.universia.es/conclusiones_juecesdecanos.htm

la gent, observant, escoltant, parlant amb les persones i recopilant tota la informació disponible sobre els nuclis temàtics i focus d'interès de l'estudi¹⁰.

La *perspectiva etnometodològica*: que fa al·lusió al saber quotidià dels actors intentant fer emergir tots aquells processos o *etnomètodes* que es fan servir en les interaccions, relacions i en la construcció de significats¹¹.

La *perspectiva construccionista i discursiva*: que es refereix a la construcció dels fets socials, analitzant el sentit comú de la vida quotidiana i descrivint aquesta com una pràctica social mitjançant la qual les persones construeixen els significats compartits. S'incorpora aquí les condicions històriques, polítiques, socials i culturals que configuren el marc de les interaccions.¹²

Per a Billig (en Iñiguez, 2003) l'argumentació i la retòrica són l'essència del llenguatge. El procés d'interpretació no consisteix en una simple comprensió hermenèutica o en una pura captació del sentit. Per a entendre en què consisteix la interpretació, la primera tasca que s'ha d'emprendre és analitzar el paper del llenguatge. L'investigador/a interactua amb els arguments inherents al que diuen les persones i, mitjançant un seguit d'eines analítiques, treu a la llum allò que no ha estat explicitat. Es tracte d'interrogar al llenguatge que utilitzen les persones.

Potter y Wetherell (1987) prenen la paraula com una forma d'acció, prenent el coneixement de l'etnometodologia i l'anàlisi conversacional. El llenguatge pot ser comprés pel seu us: el llenguatge és utilitzat per les persones en converses quotidianes i hi ha que veure-ho més enllà del seu significat semàntic neutral.

Acceptar aquest plantejaments implica assumir que el llenguatge és una forma d'acció i no una simple representació de la realitat. Com exposa Fairclough (1992), podem distingir tres aspectes sobre la construcció dels efectes de les narracions o explicacions que aporten les persones en les seves experiències:

- 1) el discurs o narració contribueix a la construcció de les *identitats* i les *posicions*¹³ dels subjectes,
- 2) el discurs contribueix a la construcció de les *relacions* entre els subjectes
- 3) el discurs contribueix a la construcció del *coneixement* i dels sistemes de *creences*.

Per a realitzar l'anàlisi de les narracions¹ centrarem la nostra atenció en els següents aspectes:

- 1) la credibilitat dels autors/res de les narracions,

---

¹⁰ Veure diversos autors: Hammersley i Atkinson, (1994); Goetz i LeCompte (1981); Mays and Pope (1995); Denzin i Lincoln (1994); Velasco H y Díaz de Prada, A (1997).

¹¹ Veure Coulon, (1993)

¹² Veure Iñiguez (2004), Burr (1995); Ibañez T (1989); Berger y Luckman 1966).

¹³ Posició: Principis i valors, codis ocults que es troben en la base dels procediments que una persona fa servir. El concepte de posició comporta adoptar un compromís de dialogar amb altres posicions que s'han de considerar en diferents moments d'una narració o relació actuada.

- 2) la intertextualitat (inclusió a la narració de discursos procedents d'altres disciplines),
- 3) el posicionament entès com a procés de construcció i negociació d'identitats,
- 4) les formes de produir narracions.

La perspectiva de gènere o estudis feministes en relació a la violència:

La perspectiva de gènere o feminista és un moviment social i des de la ciència que pretén la transformació social mitjançant la reducció o eliminació del malestar, la desigualtat, la dominació i violència social entre home-dona i en relació a la feminitat-masculinitat. Per tant, la violència de gènere és:

..todos los actos mediante los cuales se discrimina, ignora, somete y subordina a las mujeres en los diferentes aspectos de su existencia. Es todo ataque material y simbólico que afecta su libertad, dignidad, seguridad, intimidad e integridad moral y/o física (Velázquez, S. 2003, pág. 29).

Autores com G. Ferreira, (1992), S. Velázquez (2003), E. Giberti, A.M. Fernández. y G. Bonder, G. (1992), Pujal, M. (2003), Fernández, C. (2004), T. Cabruja (2004), entre d'altres, a través de la introducció de la perspectiva de gènere en l'anàlisi de la violència envers la víctima, destaquen una sèrie de conseqüències:

- a) minimitzar o negar els fets de violència envers la víctima, considerant a aquesta violència com a "normal" o "habitual",
- b) no donar credibilitat a l'experiència de les víctimes
- c) es desvia la responsabilitat dels agressors,
- d) s'instauen formes d'oblit per part de la comunitat per evitar el conflicte,
- e) es descontextualitza a les persones violentades considerant les singularitats aïllades que deuen romandre en el secret i el silenci.

Cárdenas i Albertín (2005) assenyalen què el treball d'intervenció i prevenció des d'aquesta perspectiva de gènere:

- a) atorga centralitat i protagonisme a la víctima i al grup de víctimes o col·lectiu susceptible de ser victimitzat, això significa, fonamentalment escoltar les seves inquietuds, necessitats, propostes, etc..
- b) es treballa amb la subjectivitat de la víctima. La subjectivitat és un entramat de significats, afectes, hàbits, disposicions, associacions,

percepcions resultant de les interaccions del subjecte i de com aquest les interpreta/construeix mitjançant els discursos i desitjos (Pujal, M, 2003),
c) analitza com els « contextos de risc de la violència » s'han inscrit en « l'interior » o en la subjectivitat de les persones i com podem intervenir sobre aquests contextos,
d) entén la violència com un *contínuum*, com allò que es manifesta en diferents graus i formes i en diferents moments de la vida quotidiana, i no tant com els moments crítics o situacions d'agressió,
e) suposa el remetre's a una dimensió socio-cultural i històrica que transcendeix l'acte violent o l'episodi de crisi concret envers les dones, i ens dona claus per tractar moltes formes de violència,
d) prendre la categoria de víctima només com una possibilitat temporal per nombrar a les víctimes, donar-lis existència social i organitzar la seva resistència.

Es recull la idea de Lia Cigarini (1995), en què el treball de prevenció és una política de garantir la inviolabilitat del cos i de la vida de les persones.

I.3. Objectius de l'estudi

Objectiu 1: Analitzar les narracions de les víctimes en tant que eina que ens permetrà dirigir la intervenció. Especialment en referència a:

- Valors i normes predominants en les seves narracions
- Construcció de posicions, subjectivitats¹⁴ i emocions
- Efectes de gènere¹⁵

Objectiu 2: Analitzar els efectes o conseqüències de l'ús d'un determinat tipus de retòrica¹⁶ utilitzada pels agents jurídics mitjançant:

- La identificació dels repertoris interpretatius¹⁷ i anàlisi dels efectes sobre la recollida, registre d'informació, protocols, víctimes i agents jurídics.

---

¹⁴ Subjectivitat: és una construcció del subjecte a partir d'un entramat de significats, afectes, hàbits, disposicions, associacions i percepcions que resulten de interaccions del subjecte i la conseqüent interpretació a partir de discursos i desitjos (Pujal, 2003).

¹⁵ La perspectiva de gènere pretén desvetllar la ideologia que porta implícit el fet d'argumentar o justificar la feminitat o masculinitat com producte de la natura o el que és biològic, concretament pretén indicar quins són els efectes de les relacions de poder que actuen sobre les persones en funció si pertanyen al gènere femení o masculí.

¹⁶ Retòrica entesa com una narració utilitzada per a reforçar versions particulars del món i per a protegir aquestes versions de la crítica (Potter, 1998; pàg. 52).

¹⁷ Repertori interpretatiu: concepte proposat per Potter i Wetherell (1987) per explicar el mecanisme lingüístic al que recorrem amb la finalitat de construir les nostres narracions sobre el món. En definitiva, es tracta d'una estratègia encaminada a construir, amb una finalitat concreta, una representació determinada de la realitat.

- L'anàlisi dels efectes de la credibilitat dels/les narradors/es i les seves narracions
- Anàlisi de los mecanismes exterioritzadors¹⁸.

Objectiu 3: Conèixer les relacions amb la xarxa sociosanitària i jurídica (derivacions, assessorament, peritatges, etc.) que els agents jurídics posen en marxa a partir de la interacció amb la víctima o la denúncia.

Objectiu 4: proposar elements psicosocials que possibilitin una millora de la intervenció en aquest àmbit.

I.4. El procés de treball

El procés de la recerca s'ha organitzat en 3 fases seqüencials. Per a cada fase de treball es van identificar les activitats principals i els productes que s'esperava obtenir. En el següent quadre s'indiquen les fases seqüencialment:

Fase 1: Recol·lecció i anàlisi de fonts secundàries

Fase 2: Producció i anàlisi d'informació qualitativa.

Fase 3: Anàlisi integrada i redacció de l'informe final.

Fase 1: Recol·lecció i anàlisi de fonts secundàries

Vam procedir a una acurada revisió bibliogràfica sobre els estudis existents sobre la problemàtica que ens ocupa centrant especialment la nostra atenció en:

La perspectiva de gènere

Estudis actuals desenvolupats al nostre país sobre la violència de gènere

Estudi de la nova llei sobre violència de gènere

Psicologia social crítica

Psicologia discursiva

Fase 2: Producció i anàlisi d'informació qualitativa

Per a portar a terme aquesta fase ens vam introduir en els diferents espais que ens interessava explorar. En tots els casos vam seguir els següents passos:

Contactar amb els responsables del Servei.

En el cas del cos del Mossos d'Esquadra vam adreçar una petició formal a la Direcció General. La Direcció General va acceptar la nostra petició i ens van

---

¹⁸ Mecanismes exterioritzadors: concepte exposat per Woolgar per explicar el procés pel qual l'agència (o capacitat d'acció i decisió) del/la autor/a de la narració es traspasa a l'objecte que s'està construint. (A Potter, 1998).

posar en contacte amb les persones responsables del Servei d'Atenció a la Víctima de Barcelona i Girona.

Cal destacar que en un primer moment vam el·laborar conjuntament un protocol per a la observació del Servei que consistia en rebre una trucada telefònica quan arribés un cas de violència de gènere al Comissaria. A la pràctica aquest protocol no va resultar adequat i el procediment que vàrem seguir va consistir en fer guàrdies a la Comissaria i sol·licitar el permís de les víctimes per a estar presents en la interacció que aquestes mantenien amb els agents.

En el cas dels jutjats el contacte es va fer personalment sol·licitant el permís i explicant els objectius de la nostra recerca als jutges de guàrdia i de lo penal.

Observació participant: consisteix en l'aproximació dels investigadors al context en diferents graus de participació. L'investigador es converteix en un observador participant que interactua com un membre més del grup, malgrat que per això ha d'adoptar una mirada aliena al grup buscant conèixer i comprendre els significats que el grup atorga a les pràctiques que realitza.

En definitiva es tracta d'una forma d'indagació propera a la de la antropologia en tan que intenta comprendre un fenomen des de la perspectiva dels membres de la comunitat en què participa, però sense tenir que acceptar els seus sistemes de creences i legitimacions. Es tracta de veure les coses des del punt de vista dels nadius, però no adoptar acríticament el seu sistema de creences.

La informació obtinguda mitjançant l'observació participant ha estat recollida en un Diari de Camp. Les notes de camp es caracteritzen per:

Ser descriptives¹⁹

Aportar el que diuen les persones

Aportar percepcions sobre el significat de les situacions i les intencions dels subjectes implicats

Contenir interpretacions, vivències i reflexions sobre l'anàlisi de tot allò observat

Les observacions es van començar a realitzar el mes de maig del 2005 i van finalitzar el gener de 2006. Amb la finalitat de mantenir l'anonimat de persones i llocs, hem evitat fer referència als llocs concrets. Durant aquest període s'ha contractat informació provenent de:

Llocs	Nº sessions (1 sessió= 1 jornada)
2 Jutjats d'instrucció penal	15
1 Audiència provincial	4
2 Oficines Atenció víctima. Comissaries Mossos esquadra	11

¹⁹ Els signes utilitzats en els fragments escollits durant l'anàlisi de resultats han sigut:

OM1 observació mossos d'esquadra zona 1

OM2 observació mossos d'esquadra zona 2

OJ1 observació jutjats, nº sessió

EM entrevista mossos d'esquadra

EMu entrevista dona

EJ entrevista jutge

EA entrevista advocat

C.O o N.O Comentari de l'observadora o Nota de l'observadora

Entrevistes obertes dirigides: utilitzades per obtenir informació sobre la perspectiva dels subjectes de l'estudi. Constitueix una font de significats i és complementària a l'observació. D'aquesta manera es poden interpretar aspectes de la realitat que no són directament observables i que ofereixen una visió global dels punt de vista dels entrevistats/des²⁰.

Per a realitzar les entrevistes hem partit d'una llista d'aspectes a explorar durant la interacció. La forma i l'ordre de les preguntes ha estat lliure afavorint l'espontaneïtat i l'estil col·loquial. Aquesta mena d'entrevista l'hem utilitzat per assegurar que no s'ometen àrees d'informació importants. Ha permès, a més, certa sistematització i ha afavorit la comprensió perquè delimita els aspectes tractats. Aquest tipus d'entrevistes han estat registrades magnetofònicament i transcrites posteriorment.

Mossos d'esquadra

Hem realitzat 4 entrevistes:

2 són responsables-coordinadores de l'oficina d'atenció a la víctima

1 a una coordinadora entre oficines d'atenció a la víctima

1 a un agent policial que atén en l'oficina d'atenció a víctimes.

Jutges

Tenim recollides 4 entrevistes a jutgesses. Van ser les jutgesses que atendien els casos de violència de gènere en els contextos d'observació:

2 entrevistes es van fer de manera informal, es a dir, un tipus d'entrevista que s'anomena "entrevista conversacional", ja que les jutgesses no volíem ser gravades o entrevistades,

2 entrevistes van ser gravades,

Advocats

Tenim recollides 2 entrevistes:

1 gravada a una dona advocada de casos específics de violència de gènere i

1 conversa no gravada a un advocat del torn d'ofici especialitzat en casos de violència de gènere.

Dones que han patit violència

Tenim recollides 4 entrevistes a dones que han passat per situació de maltractament en la parella:

2 amb història de maltracte temporalment més antiga

2 amb història de maltracte més actual

Anàlisi documental: Ha consistit en l'examen i recollida d'informació provinent dels protocols que es fan servir en les comissaries dels mossos d'esquadra en relació al tractament de les víctimes de violència domestica així com la

---

²⁰ Ruiz Olabúenaga (1989); Ellis, C; Kiesinger C.E and Tillmann-Healy L.M. (1997).

documentació jurídica generada al llarg del procés observat (atestats, denúncies, actes de declaració, acte del judici oral, etc...).

- Artículo 153 del Código Penal. LO 14/99 de 9 Junio, de modificación del Código Penal y de la Ley de Enjuiciamiento Criminal en materia de protección a las víctimas de malos tratos
- Ley Orgánica Complementaria de la Ley de reforma Parcial de la Ley de Enjuiciamiento Criminal sobre procedimientos para el enjuiciamiento rápido e inmediato de determinados delitos y faltas y modificación de procedimiento abreviado
- Ley 27/ de 31 de Julio del 2003, reguladora de la orden de Protección de las Víctimas de Violencia Doméstica.
- Ley Orgánica 11 de 29 de Septiembre del 2003 de medidas concretas en materia de Seguridad Ciudadana, Violencia doméstica e integración social de los extranjeros.
- II Plan Integral contra la Violencia Doméstica (2001-2004) elaborado por el Gobierno Central
- Decreto 26/2001 de 23 de Enero de la Comisión Permanente interdisciplinaria contra la violencia de género. Generalitat de Catalunya
- Protocols d'actuació en casos de violencia doméstica en Girona de 7 de maig de 1998 (actualitzat en octubre del 2003)
- Guía de actuación como Anexo al Acuerdo de 21 de marzo del 2001. Consejo General del Poder Judicial
- Ley Orgánica 1/2004 de 28 de diciembre de protección integral contra la violencia de género
- Comissió de seguiment dels protocols en casos de violència domèstica i maltractaments infantils de Girona
www.gencat.net/justicia/ciutadans/atencio/cvdgir
- Real Decreto 233/2005 de 4 de marzo por el que se dispone la creación y constitución de juzgados de violencia sobre la mujer

Procediment d'anàlisi.

El procediment emprat per l'anàlisi està compost per dos fases:

- les *descripcions constitutives*²¹
- *l'anàlisi dels discurs*

Les *descripcions constitutives* són les descripcions detallades dels aconteixements en el treball de camp, les situacions, converses i interaccions reproduïdes àmplia i amb cura en les notes de les llibretes de camp i les entrevistes²².

L'*anàlisi del discurs*²³ és estudiar com un conjunt de pràctiques lingüístiques o *formacions discursives*²⁴ que *mantenen i sostenen certes relacions socials de poder*, estan actuant en el fenomen que ens ocupa, mantenint i promovent aquestes relacions socials de poder. D'aquesta manera, s'entén que la relació social analitzada no només està mediatitzada pel llenguatge, sinó també *controlada* per ell, això es fa més evident quan posem l'atenció a les regles o codis que regeixen la vida social i afecten al comportament de les persones.

Para la pràctica de AD hem centrat la nostra atenció en el següents aspectes:

- el subjecte enunciator de l'acció, "qui parla", "des d'on parla"
- el què es diu i com es diu: aspectes retòrics del llenguatge
- les funcions que compleixen les narracions dels actors: com construeixen als fets, la credibilitat, els subjectes, etc...

Per tal d'explorar els textos tal com acabem d'enunciar, hem identificat els *repertoris interpretatius* que ens han permès conèixer les funcions dels discursos i els efectes que tenen en les interaccions agents jurídics-víctimes/victimaris.

L' anàlisi a partir dels repertoris interpretatius ens ha conduït a construir un seguit de categories que ens parlen de la mirada dels sistema jurídic i els seus actors envers la problemàtica de la violència de gènere. En concret hem localitzar els

---

²¹ Coulon (1988); Potter (1998).

²² Impliquen en sí una veritable *interpretació*, ja què fan el món intel·ligible i analitzable, el "*fabriquen*". A través de les converses mantingudes pels investigadors amb els joves, es mostra com tots van indicant contínuament, en totes les activitats mantingudes, els "trets" visibles i rellevants per la *definició de la pròpia situació i de si mateixos*. A la vegada, *configuren el context* de relació i acció, on prenen sentit aquests mateixos fets i aconteixements que passen, mitjançant un procés interpretatiu i comprensiu dels subjectes implicats.

²³Foucault (1969); Iñiguez y Antaki (1994).

²⁴ Les diferents formacions discursives estan connectades a través del subjecte que les activa. Quan el subjecte posa en pràctica aquestes, mai mostra un discurs únic, sinó que construeix el seu discurs i identitat mitjançant un treball de combinar totes les opcions o alternatives discursives que operen en el seu context històric-social del moment que viu. D'aquesta manera, el que importa no és *quí* la pronuncia (doncs un subjecte com hem vist pot utilitzar diferents i contràries formacions a la vegada), sinó *des d'on* és pronunciada, o en quines condicions de producció ha sortit i els efectes que provoca sobre persones i objectes socials.

repertoris empíric, professionalitzador i de gènere o feministe.

I.5. Context legal

Per situar mínimament les pràctiques jurídiques cal un recorregut pel conjunt de normes legals que s'han anat incorporant al voltant de la violència de gènere:

La LO. 11/1999 –aprovada pel Parlament espanyol, en execució del Primer Pla d'Acció contra la violència domèstica del Consell de Ministres de 30 d'abril de 1998- que elimina el requisit de la denúncia prèvia per a perseguir les faltes de maltractaments sense lesió de l'art. 617.2 CP. i les faltes d'amenaques –amb armes o sense armes-, coaccions i vexacions injustes de l'art. 620. 1 i 2 CP, quan el subjecte passiu sigui alguna de les persones del cercle del delictes de violència habitual.

Una altra mesura processal que va introduir la LO. 14/1999, de 9 de juny de modificació del Codi Penal i de la Llei d'Enjudiciament Criminal és l'ordre d'allunyament de l'agressor com a mesura cautelar, que ja estava contemplada a la Llei com a pena accessòria.

L'any 2001, el Govern espanyol va presentar el Segon Pla Integral contra la Violència Domèstica (2001-2004) i dins d'aquest marc, el Parlament espanyol ha aprovat la Llei de Judicis Ràpids nº 38/2002, de 24 d'octubre, de Reforma parcial de la LECrm.; així com la Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de l'Ordre de Protecció de les víctimes de violència domèstica, que concentra en el jutge d'Instrucció de guàrdia la possibilitat d'adoptar en un termini màxim de 72 hores, després d'escoltar a la víctima i a l'agressor per separat, totes les mesures penals processals necessàries per a la protecció de la víctima (ordre d'allunyament, detenció, presó), mesures provisionals civils (adjudicar l'habitatge, assignar la custòdia dels fills i pensió d'aliments a càrrec de l'agressor); així com mesures assistencials econòmiques per a víctimes sense recursos econòmics, ordenant que les institucions corresponents abonin a la víctima l'ajuda pública fixada a aquest efecte.

Amb l'aplicació d'aquestes lleis, juguen un paper fonamental les Forces i Cossos de Seguretat En el sentit que han de determinar si es tracta d'un delictes de violència de gènere i si s'ha de iniciar un procediment d'urgència. Per aquesta raó esdevé necessari i imprescindible la confecció de uns Protocols de col·laboració entre els Jutjats d'Instrucció i les Forces i Cossos de Seguretat, que determinen quina ha de ser l'actuació d'aquestes últimes en cada cas en concret.

A la vegada, es contempla posar a disposició de la víctima un Lletrat, que ja abans de la finalització de l'atestat estigui a la seva disposició, per si el perjudicat vol també personar-se en el procediment i exercir l'acusació particular. En aquesta línia, la nova Llei de Mesures contra la Violència de Gènere estableix, en el seu art. 20 que *...en todo caso, se garantizará la defensa jurídica, gratuita y especializada de forma inmediata a todas las víctimas de violencia de género que*

lo soliciten....

Amb la entrada en vigor de la LO 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género (en vigor desde el 29 de junio de 2005) se contemplan no sólo aspectos penales, sino también aspectos preventivos, educativos, sociales, asistenciales y sanitarios.

Una de las principales novedades introducidas por la misma es la creación de juzgados especializados (juzgados de violencia sobre la mujer), que van a entrar en funcionamiento el verano del 2005 y que responden a la voluntad de evitar la dispersión judicial y el peregrinaje de las víctimas, acabando con la descoordinación que, a pesar de los Protocolos existentes, se estaba produciendo entre los juzgados de lo civil y de lo penal. Estos juzgados conocerán de la instrucción y, en su caso, de la resolución de las causas penales en materia de violencia sobre la mujer, así como de las causas civiles relacionadas, de manera que unas y otras en primera instancia, sigan siendo objeto de tratamiento procesal ante la misma sede.

En uno de nuestros apartados de las observaciones realizadas en los juzgados de instrucción, señalan:

“Los juicios rápidos no pueden esperar más de 72 horas. Cuando se requiere un periodo de instrucción más largo del caso (informes, seguimiento, testigos que han de declarar..) se canalizan por vía de diligencia previa: Se hacen juicios rápidos, bajo dos formas:

a) si hay acuerdo o conformidad de las partes (entre abogados) se realiza el juicio en los mismos juzgados inmediatamente,

b) si no hay conformidad se hace juicio rápido pero no por el juzgado de guardia sino por el penal al cabo de aproximadamente 1-2 semanas (en este tiempo pueden recogerse pruebas para el momento del juicio)” (OJ3,9)

Així mateix es modifiquen els protocols per atenció a les víctimes, entre ells el Protocol d'actuació de les Forces i Cossos de Seguretat i de Coordinació amb els òrgans judicials, a fi d'adaptar-lo a les exigències de la LO. 1/2004.

Una persona que coordina un servei d'atenció a la víctima dels mossos d'esquadra ens explica:

“El protocolo d'acció consta de:

-valoració si la urgència és greu

-consulta: escoltar per valorar gravetat o no, i se li explica les diferents opcions, possibilitats

-se li convoca que vingui a dependències. Si és menor amb tutor o amb el Ministeri Fiscal present

Es determina el lloc de competència judicial segons facilitats, proximitat de la víctima. Així si és de Sant Feliu: tot a Sant Feliu (sempre on estigui el domicili de la víctima).

Les preguntes que sempre fem son:

- a) si l'agressor te trastorns psicològics*
- b) si té armes de foc i quines (si en té, trucar a la guarda civil)*
- c) si pren alcohol u altres estupefaents*
- d). si la víctima vol ordre de protecció (abans de..)*

En funció d'aquests paràmetres valorem detenir o no a l'agressor. Si es donen a) i b) es deté segur. La majoria de víctimes s'acullen a l'ordre de protecció.

Cal també distingir entre:

- ordre de protecció. Instrument legal per protecció a la víctima. Es dona protecció immediata.

- ordre d'allunyament. Característic per la resolució de la denuncia. Proporciona protecció integral: física (mesures cautelars, detecció, presó), jurídica-penal (ordres de no apropament, no comunicació, més de caràcter civil (custodia dels fills, prestació per aliments, separació), i social (s. sanitaris, social, assistència psicològica...).

Me enseña la diligencia donde la policía toma declaración, los datos pasan por vía informática a un registro Central que está en Madrid.

El documento consta de diferentes títulos, más o menos recogo algunos:

- Datos personales de ella y él (carátula)*
- Intervención de los agentes*
- Acta de declaración derechos de la víctima*
- Acta de declaración de la víctima*
- Solicitud de orden de protección*
- Acta de declaración derechos del agresor*
- Citación del juicio rápido por delito*
- Ficha de identificación de las personas detenidas (con huellas dactilares)*
- Informe médico de la mujer*
- Mapa donde vive la víctima*

La policía, una vez víctima-victimario pasan por juzgado, recibe un "oficio judicial", que consta de (más o menos):

- Datos personas*
- Auto*
- Medida de protección (EM1, 5)"*

Part II: De com les narracions construeixen realitats

II.1. Els repertoris interpretatius

En aquest apartat procedim a identificar els principals repertoris interpretatius presents en el discurs dels agents jurídics i de les dones que interactuen amb ells.

Potter y Wetherell (1987) utilitzen el terme “repertori interpretatiu” per a referir-se al conjunt d’estratègies gramaticals i retòriques que les persones utilitzem per a construir les nostres narracions. Així, els repertoris interpretatius es dibuixen com estratègies encaminades a construir, amb una finalitat concreta, una representació determinada de la realitat.

Potter defineix els repertoris interpretatius de la següent manera:

“(...) los repertorios interpretativos son conjuntos de términos relacionados sistemáticamente que se suelen emplear con una coherencia gramatical y estilística, y se suelen organizar en torno a una o más metáforas fundamentales” (Potter, 1998 p. 151).

En apartats anteriors hem deixat constància del paper central que en aquest estudi pren el llenguatge. Partim de considerar que el llenguatge és una forma d’acció abans que una forma de representació la qual cosa implica reconèixer el poder constructiu d’aquest. D’aquí la importància que li donem a la identificació dels repertoris interpretatius com una manera d’analitzar els efectes que es deriven de posar en marxa determinades narracions i no unes altres. En definitiva, ens interessa conèixer quines funcions concretes acompleixen les narracions dels nostres protagonistes. Entre aquestes funcions voldríem destacar algunes com la justificació de les versions que defensen els emissors, anticipar les objeccions i crítiques avançant respostes abans de que aquestes es produeixen i la construcció de la credibilitat.

En el present estudi hem identificat tres repertoris interpretatius; el repertori empirista i el repertori professionalitzador i el repertori feminista o de gènere.

II.1.1. El repertori empirista

Gilbert y Mulkay (1984) van identificar aquest repertori en els seus estudis sobre el discurs científic. Aquest repertori es caracteritza per:

1. Fer ús de formes gramaticals que minimitzen les accions dels autors, es a dir, estratègies que pretenen la desaparició dels subjectes.
2. La presentació dels fets com dades primàries, es a dir, com si aquests tinguessin una existència “real” amb independència de la intervenció humana.
3. L'exposició de les normes i rutines que conformen el procediment jurídic, transmeten la idea que estem davant un mètode objectiu capaç conèixer la “realitat objectiva”.

En el discurs de la comunitat jurídica estan presents les esmentades característiques. Les dades primàries pels agents jurídics són els *fets* com es desprèn de la narració que redacta l'agent després de parlar amb la dona denunciante:

- *La agente lee: (la denuncia que ha estado escribiendo):*

“23 años de casada. 4 hijos en común. Denunció en el 2003 por maltrato en Cornellá, como resultado de la denuncia él cumplió 2 meses de prisión y uno en un Centro de Toxicomanías. Hace un año que salió del Centro y volvió a casa, la mujer accedió por miedo a decir que no y porque creía que cambiaría. Ha estado recibiendo maltrato siempre pero hace 4 años la situación se hizo insoportable ya que la amenaza y maltrata delante de los hijos. Arremete también a los hijos cuando éstos intervienen para defender a la madre. El chico ha ido varias veces al médico por lesiones causadas por el padre. Él ha roto todos los papeles que dan constancia de estas visitas médicas. Ella iba a buscarlo los viernes al trabajo para que él no se fuera de “marcha”. Este viernes él no quiso que ella fuera y volvió drogado y borracho a casa el sábado al medio día. Los hijos lo desvistieron y lo metieron en la cama.

El domingo al levantarse le dijo a ella que le daba mala vida y que él se drogaba por su culpa. Ella teme por su vida y por la de sus hijos. El domingo él cogió una navaja que estaba escondida y la puso debajo de la almohada. Ella ha estado despierta toda la noche por miedo ya que él tenía la navaja y dos botellas de vino

Esta mañana él ha discutido y ella le ha dicho que no aguantaba más y que quería separarse. Él se ha enfadado y la ha golpeado en la nariz, los hijos han intervenido para que él dejara de pegarle. No dispone de asistencia social, ni abogado y desea orden de protección”.

-Ag: Quiere que cambie algo?

-Mu: No (OM, 31).

La descripció de les normes i rutines i la desaparició dels subjectes també són recursos retòrics presents:

- Ag: *Nosotros le solicitamos desde aquí la orden de protección ... esto será juicio rápido y allí se hablarán las condiciones ... domicilio, etc. (OM, 15).*

Aquests fragments del diari de camp fan referència al procés de recollida de denuncia en una Comissaria dels Mossos d'Esquadra de Catalunya. En aquest procés una dona acompanyada del seu fill interposa denuncia per maltractament contra el seu marit. A la lectura del document final podem veure com l'agent exposa els fets com si fossin dades primàries obviant els judicis de valor i les referències a les emocions presents en el cas. En efecte, durant aquest procés la dona exposa amb detall no només els fets sinó també la vida al costat d'aquest home, les conseqüències emocionals del maltractament per a ella i els seus fills i el·labora explicacions per a donar compte de les causes del seu problema tal i com es desprèn del següent fragment del procés de denuncia:

-Ag: *(Dirigiéndose al chico) ¿Dices que tu padre te pega?*

-Ch: *Sí, se le va la cabeza ...*

-Mu: *El padre me pega a mí y ellos me defienden ... siempre es así ... es que los árabes se creen que son superiores ... ahora él dice que yo me he espabilado mucho ... claro llevo aquí 20 años. Siempre es lo mismo da ordenes (levanta el dedo en señal de autoridad) quiere que sea todo a su manera ...*

(...)

-Mu: *Sí, esta navaja siempre la llevaba en la mochila y yo la cogí y la escondí en el jarrón ... esta noche no he dormido nada, he estado en el comedor toda la noche ... ayer se bebió dos botellas de vino, no? (mira a su hijo buscando confirmación) (...) no quise entrar en la habitación ... él tenía la navaja y dos botellas de vino ... he estado toda la noche en el comedor hasta que a las 6 h ha sonado el despertador para despertarle a él (señala a su hijo)*

(...)

-Ag: *Ha estado alguna vez, a parte del año en el Centro de toxicomanías ha estado en tratamiento psicológico*

-Mu: *No, él sabe muy bien lo que hace, él está muy bien de la cabeza (OM, 15)*

Aquesta preferència pel repertori empirista compleix una important funció en el procés penal; la construcció de l'objectivitat i imparcialitat necessàries per assegurar la justícia. Val a dir, però que En contrapartida l'ús d'aquest llenguatge centrat en els fets té efectes concrets en la relació entre els agents i les víctimes. En efecte, l'ús del repertori empirista i la necessitat de seguir un protocol per a recollir la denuncia dificulten que en la relació amb les víctimes l'empatia estigui present com element fonamental. Els agents es veuen obligats a seguir un protocol en la recollida de la denuncia que es pot resumir en els següents punts:

1. Prendre les dades d'afiliació de qui interposa la denuncia
2. Descripció dels fets (els agents fan preguntes orientades exclusivament a conèixer els fets i les possibles proves dels fets denunciats)
3. Detecció de les necessitats de les denunciants (situació laboral i econòmica, etc).
4. Informació dels drets
5. Derivacions a serveis o centres que les poden ajudar

Com es desprèn del protocol l'atenció i l'interès es centra en els fets i la recerca de proves sobre els mateixos deixant de banda les emocions i angoixes que la denunciante està vivint i que són del tot evidents:

“NO: La mujer vuelve a llorar pero calladamente, no se muestra desesperada ni histérica sino triste y resignada a la vez que se muestra preocupada por su hijo. Creo que trata de protegerlo” (OM, 14).

Tot i que els professionals que les atenen hagin desenvolupat una sensibilitat especial per la problemàtica de la violència de gènere, a la pràctica tenen molt pautada la seva actuació. En el següent fragment, l'agent que recull la denuncia tracta de tranquil·litzar i desangoixar a la víctima, al temps que intenta retornar-li la confiança en la justícia, però ràpidament reconduïx la entrevista centrant-se, en aquest cas, en la informació rellevant pel procés com és saber si la dona té advocat:

-Ag: *De la anterior denuncia que pusiste en Cornellá ¿Tienes copia?*
 -Mu: *No, la rompió también*
 -Ag: *No se preocupe, no es importante ... si la necesitamos podemos conseguir la copia*
 -Mu: *La justicia no se preocupa*
 -Ag: *Ah, ya verá ... enseguida que ha llamado hemos venido ...*
 -Mu: *La gente dice que es culpa mía ...*
 -Ag: *No. No es su culpa.*
 -Mu: *Ya, pero como ha vuelto ... la justicia no ayuda ... él sale de la cárcel y viene ...*
 -Ag: *Usted no tiene abogado ¿verdad?*
 -Mu: *No (OM, 12).*

Un exemple en el mateix sentit el trobem en el següent fragment del Diari de Camp referent a una observació en un Jutjat d'instrucció mentre la magistrada pren declaració a un home víctima de violència domestica:

-AC²⁵: *¿Cómo que no se ha separado de ella?*
 -D: *Quiero denunciar desde que la conocí*
 -J: *Conteste, por favor, a la pregunta que le han hecho*
 -D: *La conocí borracha, la primera semana me separé, ella llamó por teléfono disculpándose (...)*
 -J: *Otra pregunta (insiste la juez)*

---

²⁵ AC: Abogado acusador
 D: Denunciante
 J: Jueza

-AC: ¿trabaja ella?

-D: No

(la jueza muestra impaciencia, la declaración se está demorando, el denunciante quiere entrar en explicaciones comprensivas del pasado, pero las preguntas sólo son para responder de manera abreviada. La juez va dictando a la administrativa todo lo que tiene que escribir, al final dice: "nada más" y una vez impresa el acta se la da a leer a los abogados de ambas partes y al declarante para ver si se ponen de acuerdo y que lo firmen) (OJ3,17).

El repertori empirista no només implica l'ús de terminades estratègies retòriques com hem vist sinó també la presència i referència constant al coneixement científic. En el discurs jurídic conviuen el dret i la ciència, el primer aporta el valor de la justícia i el segon el valor de la veritat i la objectivitat. En aquest sentit, l'anàlisi que presentem evidencia el procés d'objectivació²⁶ de la justícia mitjançant la pràctica jurídica. L'objectivació s'efectua mitjançant les practiques lingüístiques de manera que la legitimació de la institució jurídica es construeix sobre el llenguatge al temps que es serveix d'aquest per a la seva transmissió. D'aquesta manera, mitjançant aquest procés els valors sostinguts per la institució passen a formar part del repertori de coneixements socialment compartits i acriticament assimilats.

En els següents fragments es mostra la influència dels coneixements i valors derivats de la ciència que han estat totalment assumits per la comunitat jurídica i que configuren una determinada manera d'entendre i interpretar el món.

-Ag: és complicat, no?, però està el típic masclista, possessiu, el típic agressor dependent de les drogues, que pot ser no és agressiu però quan beu alcohol la seva actitud canvia, hi ha el típic de trastorns psiquiàtric amb baixa tolerància a la frustració i llavors actua quan te un problema personal actua envers la seva parella de forma agressiva ... hi ha molt tipus, anomenar-los tots seria complicat. (EM3, 8).

-Ag: (...) tema cultural, per la relació amb la seva parella, si que hi ha molta diferència entre la víctima dona i víctima home ... no es que no t'ho creguis però, a veure, a part de que el percentatge és molt diferent, els homes no estan tan afectats psicològicament com les dones, no he vist homes plorant quan comentaven sobre la seva parella, he vist homes amb ràbia, pot ser l'agressivitat és diferent, es fa més dur i la dona és més sensible ..., no? (EM3, 8).

En aquest fragment la diferència entre homes i dones es fa justificant una diferència d'essència de caràcter natural. Es a dir, es naturalitza la diferència entre sexes. Aquesta idea va estar fortament defensada per estudis científics i aquest coneixement ha pasta a formar part del repertori del sentit comú en la nostra societat.

---

²⁶ procés mitjançant el qual les creacions exterioritzades de l'activitat humana assumeixen el seu caràcter d'objectivitat

En altres ocasions el vincle amb la ciència és més evident, per exemple en el següent fragment la denunciante cita el coneixement derivat de la psicologia com a vertader:

-Mujer víctima: Incluso los psicólogos que me atendieron a mi y a los niños me dijeron: es que tus hijos necesitan la figura paterna ... Yo prefiero un vacío a tener un padre así" (EMu2,7).

Els valors que transmet la ciència no són neutrals i tenen importància en quan orienten les decisions de les persones en general, i dels agents jurídics en particular.

-Es mucho más necesaria la atención del psicólogo que la propia denuncia en sí. Incluso tendría que ser previa, de manera que pudiera elegir libremente si lo que le conviene es denunciar o no, porque muchas veces pensamos que la solución es la denuncia, y no. La denuncia es la solución al comportamiento del agresor pero no al de la víctima. A la víctima en sí no le soluciona el problema interno, le soluciona el problema externo, circunstancial, pero no el interno, entonces yo creo que el verdadero problema de la víctima es el interno. El interno es más complejo.(EM2)

Cal destacar la diferència que s'estableix en parlar de maltractament i de la dona que el pateix quan es tracta de persones immigrants. Si la diferència entre homes i dones es naturalitzava mitjançant el discurs científic, la diferència entre dones de diferent procedència s'explica, representant també el discurs científic, per les particularitats culturals de cada grup social.

En efecte, es tendeix a pensar i valorar els casos atenent a certes categories socials com ara la procedència dels implicats. Aquesta categorització sovint comporta la valoració dels casos partint de certes idees preconcebudes:

-La juez comenta: la experiencia que tengo sobre mujeres suramericanas es que son un poco liantas (OJ6,24).

"Se ve entre personas del país y las que no. Por ejemplo individuos de la comunidad sudamericana, en general, son personas que están acostumbradas por su forma de vida en su país, de origen por que forma parte de su cultura, son personas que beben en exceso, que se suelen juntar bastante en grupo y que suelen exaltarse y acaban en agresión. Entonces este tipo de víctimas suelen denunciar, y suelen acabar otra vez conviviendo con el mismo agresor, porque es puntual. Es un tipo de violencia más aceptada, forma parte de la manera cultural de entender la relación , la pareja ... también hay unos líos tremendos con amantes, y ves que la violencia es mutua, primero denuncia una parte, y luego la otra. Forma parte de una forma de relación de una cultura concreta. Y tengo observado que se suele dar más en personas de países latinoamericanos, porque personas de países árabes, europeos ... no se suele dar esto". (EM2)

Així, les diferències culturals s'utilitzen per explicar la violència. En el següent fragment l'home ha denunciat a la seva parella per agressió, en la seva narració explica els fets fent referència a la pràctica de la bruixeria per part de la dona i la seva família:

-V: La conocí borracha, la primera semana me separé, ella llamó por teléfono disculpándose: tengo en mi cuerpo brujería puesta por mi madre en la cabeza, alguien de África puede ayudarme sin que mi madre se entere -me dijo- (OJ3,11)

Per a les dones immigrants al problema de la violència de gènere se li suma la dificultat que es deriva del desconeixement dels procediments per a denunciar i trobar suport en el sistema jurídic, sovint aquesta dificultat comença pel desconeixement de la llengua:

"(...) i immigrants, especialment llatinoamericanes, no tant perquè es doni més violència, sinó per la facilitat de l'idioma per denunciar. Les dones àrabs no saben ni parlar castellà, són dones molt dependents de l'home, no treballen, no surten de casa...Algunes amb por, a vegades per mi es com desproporcionat...arribem a denunciar per protegir als fills!".(EM1,6)

Així mateix, en el cas de estar il·legals al país dificulta el fet que mantinguin la denuncia davant el fet que la parella, de qui molt sovint depenen econòmicament, sigui expulsada del país:

"Són persones que culturalment viuen la violència de forma diferent, la tenen molt interioritzada, molt ... sota la pell .... no tenen un tractament com el nostre de la violència ... llavors si que denunciem quan han estat agredides ho denunciem ràpidament, però quan veuen que el porten detingut , que el poden expulsar del país, perquè està il·legal doncs diuen: "no, no ... lo retiro ... no quiero continuar con esto" i qué passa? ... que perden credibilitat" (EA1,6).

El fet que el sistema jurídic no tingui sempre en compte els condicionants particulars que poden afectar a la vida d'aquestes dones fa que la seva experiència amb la justícia pugui suposar-lis una segona victimització com es desprèn de la narració de l'advocada.

Les observacions realitzades ens porten a concloure que del seguiment del protocol i l'ús del repertori empirista en resulten els següents efectes:

1. Dificulten l'empatia amb la víctima a causa de, per una banda; prioritzar un determinat tipus d'informació i, per l'altra; la manca de temps donat que el procés de recollida de denuncia és molt llarg i no hi ha espai per a la gestió de les emocions.
2. L'ús del repertori empirista expulsa les emocions de l'acte jurídic. Es a dir, tot i que aquestes estan presents (les dones ploren, mostren angoixa, etc...) no hi ha espai per a gestionar les emocions. Aquest punt

és especialment important si tenim en compte que les dones reben informació rellevant pel seguiment del procés i la seva situació vital en un moment en que es troben força impactades i cansades per la qual cosa el seu nivell d'atenció pot veure reduït. Davant d'aquesta situació la responsable del servei d'atenció a la víctima d'una Comissaria de Mossos de Esquadra de Catalunya comenta:

“Cuando vemos que la víctima es capaz de poder moverse por sí sola, solemos darle la información de los lugares donde puede ir, al cabo de dos días hacemos una llamada, etc, pero aquellas que tu dices que están agobiadas ... somos nosotros quien llamamos al abogado, los que llamamos al Centro ... porque vemos que no va a ser capaz. Por ejemplo la citamos al día siguiente, la llamamos después del juicio, que té han dicho, te han dado la orden o no te la han dado, léetela, ... al cabo de dos días vuelves a llamarla, o sea que por mucha información que le demos y por muy bien que le expliquemos no está receptiva” (EM2, 7).

3. Donar un espai a les emocions passa a ser tasca de les pròpies víctimes que han de sol·licitar que es tinguin en compte mesures orientades a evitar situacions que puguin resultar estresants per a elles:

-Mu: Pero él suelto no estará, ¿no?

-Ag: No, él está detenido, está ahora aquí. De aquí irá directamente al juez y pasarán por puertas diferentes ... pero vaya usted un poco antes y pídale

-Mu: Aha(OM, 16)

Els protocols, normes i rutines conformen una pràctica jurídica força burocràtica que deixa poc espai a la possibilitat de tenir cura de les persones implicades en els processos penals. Aquesta cura i la gestió de les emocions passen a dependre de la sensibilitat de les persones que treballen en aquest àmbit. En aquest sentit es pronuncia l'agent entrevistada:

“El profesional no deja de ser persona y a veces hay situaciones que te llegan más adentro que otras porque claro, te estas poniendo en el lugar de otra persona, y entender ... te llega a un nivel personal bastante profundo y esa persona te está produciendo pena ... te puede pasar alguna vez, cuando te implicas a nivel personal, ¿cómo puedo ayudarla?, ¿qué más puedo hacer? cuando vienen aquí con criaturas pequeñas, vienen sin comer ... algún día estas pidiendo dinero a los compañeros, acabas yendo a la farmacia para un bote de papilla y un bote de leche y se la llevas y lo puedes hacer una vez pero no siempre, mis compañeros dicen: oyen ya está bien ... entonces pidiendo como las hermanitas de la caridad en todos los hospitales en asistencia social, etc.. y tenemos una caja con leche, papilla, pañales...” (EM2,7).

4. La necessitat de centrar-se en els fets i la informació que es pot contrastar amb proves (informe forense, testimonis, etc.) comporta un estil narratiu centrat en el present minimitzant la importància del passat. Aquest punt és especialment rellevant en tant que aquesta forma de narració tendeix a presentar la violència com un fet puntual abans que com un procés, molt sovint, de llarga durada que va minvant l'autoestima i les forces de la víctima.

-J: Quan de temps fa que conviu amb el Sr. X?

-M: Portem 4 anys casats

-J: Com es va iniciar la discussió amb el denunciant en el dia d'ahir?" (OJ4,14).

En efecte, en la següent interacció on la jutge pren declaració a la demandant es demana informació sobre el temps de convivència però es centra l'atenció en els fets puntuals d'una agressió. Pren rellevància la relació entre demandant i demandat en tant que només es considera violència domèstica aquells casos en que la víctima i l'agressor mantenen o han mantingut una relació sentimental.

5. L'existència d'estereotips i/o tipologies de dones pot orientar la mirada del sistema jurídic alhora de valorar els casos i la seva intervenció, de tal manera que es corre el risc de criminalitzar i fet patir a les dones una segona victimització al veure minvada la credibilitat de les seves narracions.

II.1.2. El repertori professionalitzador

Aquest repertori el trobem àmpliament reflexat en les nostres dades i es caracteritza per:

L'autoritat de la figura del professional basada en la seva experiència, en la seva pràctica continuada, "in situ". Aquest tipus de coneixement: el saber pràctic es prioritza sobre el saber teòric (cas contrari al que passa en el repertori empirista), i d'altra banda, legitima al professional per situar-se en una posició de poder davant l'usuari (víctima i victimari) acompanyada d'un context d'autoritat que revesteix al professional de poder. D'aquesta forma, les intervencions son dirigides pels experts, pels professionals.

En aquest paràgraf on interroguem a un agent mosso d'esquadra es mostra com la pràctica és la font de coneixement:

-P: Vas rebre formació específica?

-O: No. A mi m'agraden els reptes i m'he espavilat de manera ràpida...fer la meva feina lo millor possible, comences una tasca, la formació va ser baixa, el curs que vaig fer, però al principi, trobar-te amb problemes greus i et trobes

allà, és durillo, t'has d'espavilar..en un principi tu es qui pots gestionar..i a base de tractar amb el tema, s'aprén.

Els cursos són molt teòrics, és una temàtica que tu no pots practicar en un curs, la pràctica la tens aquí.(EM3,9)

Ex- L'experiència professional és converteix en el requisit fonamental per ser competent en la matèria tractada per tenir bons criteris de valoració de la mateixa:

Jutgessa: Hablamos de la ley, me dice que la ley, en teoría está muy bien, que la gente que la defiende son juristas, etc. que no trabajan en el día a día con casos de violencia en los juzgados, porque si no, se darían cuenta de que las cosas no acaban de funcionar... Ella me explica que se reunieron el mes pasado todos los jueces de violencia (no sé donde), con las representantes del Observatorio de violencia (abogada y jueza), y las juezas que instruyen casos no valoraron bien la dinámica que se ha creado (EJ3,8)

“Vale, muy bien con la ley, pero la aplicación en los juzgados es otra realidad que no sale a la luz, que no se conoce, de la que no se habla. ¿Cuánto tiempo hace que no estás trabajando en juzgados de instrucción?”...”por lo menos hace tres años, que este magistrado no trabaja en juzgados, la realidad desde donde está él se ve de otra manera” –me dice la jueza-(EJ3,9)

Ex- Els anys de pràctica i el “sexto sentido” desenvolupat pels agents jurídics:

“Cuando das con mujeres que han tenido alguna señal de maltrato pero tu sexto sentido te dice que volveran, que están detrás de él, -porque con los años de profesión te das cuenta por donde va a salir la gente-, pues piensas: ale, otra vez va a pasar esto.. y qué haces?, la ley está así”.(EJ3,8)

En aquest repertori s'exigeix una definició i delimitació dels rols professionals, tenim present de no traspasar els límits per actuar amb professionalitat, malgrat a vegades es pren consciència de què hi ha una extralimitació en les tasques o funcions assumides, que s'atribueixen a motius “de humanitat”. D'altra banda el tipus d'atenció està garantitzada per l'exigència d'una supervisió, algú que per sobre del professional assumeixi una “metaconsciència”:

Ex- En el cas d'implicació i rol humanista:

“El què està provocant es què moltes víctimes es recolzin molt en nosaltres, perquè com ens impliquem, i fem feina de la que no ens toca, però que la fas per no deixar-la tirada..i elles veuen suport i s'agafen. I a vegades en truquen per coses que no tenen a veure amb nosaltres, però per no fer altres trucades ho intentes solucionar”.(EM2,6)

Ex- En el cas de un rol “funcionarial”:

“L'advocada qüestiona el sistema que utilitzen alguns professionals amb l'intenció d'evitar-se feines pesades, així explica, que quan una dona posa una denúncia, els policies li diuen de forma ràpida i amb poc èmfasi el dret a tenir

un advocat en aquell moment, però de fet, el advocat moltes vegades no hi és present... perquè si jo he d'estar aquí tres hores hasta que llegue y yo quiero comer a la hora, pues entonces ja ens ha fastidiat!, però això passa en general, es a dir, l'advocat al millor no ve en cap moment perquè resulta que és un dissabte a les 4 de la matinada, i vindrà el dissabte a les 12, la policia tampoc vol tenir cap rotllo penjat allà 12 hores.. (EA1,19)."

Ex- La necessitat de cenyir-se al rol o la normativa del rol:

"Moltes vegades busquen un consell, pot ser que algú els obri els ulls, però en ½ o 1h no puc, però quan marxa a casa pot ser li dona voltes al cap. Jo sempre els dic, en el moment que es fa una denúncia, mai es retira, la denúncia està posada però jo no retiraré mai una denúncia, a més no podem fer-ho, però a més seria com dir: la meva feina no serveix per res.(EM3,10)"

"Al acabar todo, la Juez me dice: tenías que haber venido el jueves. Una mujer que había denunciado 5 veces, está enamorada de un magrebí y no puede evitarlo... Yo ya le dije: aquí juzgamos y no podemos hacer de psicólogos" (OJ7,29)

Ex. La necessitat d'una supervisió, d'una autocura:

"El apoyo de cuidador de cuidadores, con el paso del tiempo podemos crearnos "tics", caes en malformaciones profesionales, puedes caer en modos de trabajar que quizas no se ajusten a las demandas de la situación, o haces juicios personales, has escuchado tantos!" (EM2,5)

Les emocions son contemplades, i reconsiderades, però especialment com elements per constatar la credibilitat del relat de víctimes i victimaris. Les emocions procedents dels propis professionals son frenades o indesitjables en el sentit que no permeten certa distància amb els problemes, que dificulten la tasca o be que "cremen" a aquests professionals que hi son en el dia a dia treballant amb aquest temes:

Ex- sobre l'estatus de les emocions i el rol professional:

-O: El problema de les emocions és un problema però no el pitjor dels problemes, perquè la gent quan ve aquí, moltes venen amb dubtes, de denunciar o no, llavors en 10 min. Parlo amb elles i veig si pot convèncer-la si hi ha motius, però clar jo no soc psicòleg, jo no puc convèncer-la...en el fons el què busca és una solució i l'explico les alternatives que hi ha, a vegades si ets més dur millor, perquè els fas veure el qui hi ha, però, clar, jo no puc convèncer-les a denunciar..però si veig un cas puc informar al jutge, després el jutge pot prendre-ls declaració o no.. ... Pots fer una derivació, que li arribi una ajuda, una assistència, una teràpia...li pot servir perquè després prengui la decisió.(EM3,9)

En la mateixa línia es pronuncia la responsable del Servei d'atenció a la víctima d'una Comissaria de Mossos d'Esquadra:

“Encuentro mucho a faltar y creo que es necesario un profesional de la psicología durante la declaración de la víctima, primero porque para que reduzca la tensión, quizás todas las víctimas no lo necesitan pero muchas sí. Es mucho más necesaria la atención del psicólogo que la propia denuncia en sí. Incluso tendría que ser previa, de manera que pudiera elegir libremente si lo que le conviene es denunciar o no, porque muchas veces pensamos que la solución es la denuncia, y no” (EM2,5).

Ex- protegir-se de les emocions:

“Em preocupa molt com protegir-nos nosaltres, quan ens expliquen un problema, un drama, amb tota la seva emocionalitat... Jo ja sé que he de prendre distància, o ho fa el temps, ho fa el temps?, però l'estat amb que venen les dones m'implica, és difícil prendre distància..Necessito tenir les entrevistes espaciades perquè sinó m'afecta. Què em recomanaries tu com a psicòloga?”(EM1,5)

Es contempla el subjecte usuari amb una variada gamma de definicions: des de la vertadera víctima, fins a persones (dones, homes) que passen per moments crítics i conflictius relacionals en la parella, fins a dones manipuladores o que acudeixen per treure beneficis:

-N.O: esta mujer es diferente a las anteriores que he visto. Se muestra muy entera, más harta de la situación que está viviendo que asustada. Hace tiempo que está separada y se nota que ha roto totalmente el vínculo emocional con su expareja, sólo pide que la deje tranquila. (OM1,25). (Hace 10 años atrás la mujer lo denunció mientras se tramitaba la separación porque le amenazó que le pegaría un tiro , él es guardia jurado y tiene armas. Después él se fué a vivir a otra provincia y hace ya 5 años que no se ven, hasta que actualmente le ha llamado por teléfono comunicándole que vendrá y amenazándola)

-Investigadora: ¿Qué te ha parecido?

-Agente: No es un caso grave

-I: Lo definirías como maltrato

-Ag: Bueno, yo ya le he dicho que veía un tema de hijos y mala relación

-I: Si, se lo has dicho ... de pareja

-Ag: Dir que es un cas de maltractament seria una injusticia per a les dones que si ho estan ... si li comentes això de les trucades telefòniques a elles et diuen ...

-I: ja ... que no és res ...

-Ag: Comparat amb el que els hi passa. Però penso que si m'ho fessin a mi m'afectaria

-I: Aha, es clar

-Ag: Ella diu que te atacs ...

-I: Si, es clar, te un efecte negatiu ... a aquesta dona l'he vist diferent de les altres ... em semblava més aviat que ...

-Ag: Jo primer he pensat que era una denuncia per venjança
-I: Per venjança?
-Ag: Si, i iencara no ho tinc clar
-J: Però, venjança de qué?
-Ag: Per què m'ha dit que ell l'ha denunciat (OM1,29)”

Aquest repertori te elements comuns amb el repertori empíric en quan a la consideració del context on transcorre l'acció. Si be el context pot variar i influir sobre les situacions particulars dels participants, aquest en essència no canvien i continuen escrutats per poder predir els seus comportaments futurs. Reconstrueixen la història de la interacció on s'ha produït el maltracte, però desconsideren el passat i les condicions de producció:

Ex- averigüar qui és la víctima i quin és l'estatus d'agressió en funció de conèixer l'interacció que manté amb l'agressor:

-C: *hay casos en que ves descaradamente mienten, y otras veces que dices ¿dónde está la verdad, porque ves la actitud que tiene la persona, la ves sufriendo, la ves peor a esa persona que a la víctima, viene llorando, angustiado, también te dice: es verdad que le empujé, la insulté pero la situación es esta otra, ella también me insulta, me hace esto, me hace lo otro..o a veces ves que son relaciones que tanto monta, monta tanto..(EM2,4)*

Dicen que a veces es la mujer la que les provoca y otras miente para causarle un daño. Por ejemplo explican que existiendo orden de alejamiento, ellas les llaman para pedirles su ropa y cuando ellos la llevan, ellas llaman a la policía para que los detengan.(OM1,3)

Ex. Reduït la qüestió a la voluntat de les persones, però ¿quines son les condicions socials, culturals, econòmiques, etc. que permeten l'emergència de voluntat?

-P: *que opinión os merece la orden de alejamiento?*
-C: *Es válido, pero es subjetivo, depende de la voluntad de la persona que la tiene impuesta. Si se le pone a un agresor y no la respeta, el juez tiene que penalizarlo. Estamos delante de personas consumidores de substancias psicotrópicas, alcohol o tienen un tipo de trastorno mental o simplemente porque lo entienden en esa manera, que estan en su derecho y punto, no entienden que su derecho tiene que estar limitado, pues transgreden la orden. Entonces es un poco subjetivo la subjetividad de esta orden. Por otro lado, también depende de la propia voluntad de la víctima, que ella con su conducta hace que el agresor transgreda esta orden, la víctima busca al agresor o le convida al domicilio para que se acerque.(EM2,1)”*

El maltracte te diferents accepcions: el real, o el què s'instrumentalitza (per aconseguir altres coses). Esta doble versió produeix un imaginari professional de certa desconfiança, repercutint sobre els casos de veritat (falta d'atenció i

estigmatització de les dones per “manipuladores” o “aprofitades”). D'aquí la necessitat de protocols, de pautes i regles fixes de seguiment per controlar i regular els fraudes, així com la creació d'indicadors de tipus de maltracte. Focalització no tant sobre les causes (causalista com el repertori empíric), sinó correlacional.

Ex- relació correlacional entre beure alcohol i violència:

-P: alcohol-violència van junts?

-Advocada: No..jo crec que això està superat i no te res a veure, però en el cas concret de Llatinoamèrica, de les persones que venen d'aquests països, la cultura de l'alcohol és molt potent, i clar, això desperta agressivitat moltes vegades, i amb aquest cas concret sí que va barrejat, però en l'altre cas no tenia per què. (EA1,26)”

Ex.- funcionament protocolari, ritualista per part professional:

-Ag: A ver, síntomas de ser una mujer maltrada ... porqué es esto lo que me preguntas, no?

-Mu: (silencio)

-Ag: A ver, insultos, amenazas, anulación, etc ... es denunciabile

-Mu: yo no me siento anulada

-Ag: pero si amenazada

-Mu: Si ... eso si

-Ag: ¿Sabes que supone una denuncia?

-Mu: si, me informaron ayer ... yo sé que hay un centro donde hacen terapia (OM1,18)”

Com a resultat final, l'ús d'aquest repertori constata uns efectes sobre la víctima i la concepció de maltracte, que bàsicament es caracteritza per:

1) Construir una identitat de víctima com *demandant*, passiva, en relació a la figura del professional que es configura com suport-ajut per resoldre les seves necessitats o solucionar els seus problemes.

2) Al no contextualitzar els fets, comporta la il·lusió que víctima i victimari parteixen de les mateixes condicions sociohistòriques, creant l'oblit sobre la desigualtat entre sexe-gènere, desigualtat que pel repertori feminista o de gènere serà patent. D'aquesta manera es construeix la identitat de víctima-victimari en funció de la relació que presenten en el moment de trobada amb el professional, o es considerarà la valoració del maltracte segons el producte final, o els fets que es presenten durant el contacte dels actors amb els professionals.

3) Existeix un marcat etnocentrisme per part del col·lectiu de professionals, en el sentit que no poden tenir visions externes a sí mateixos, o bé que no tenen possibilitats de veure les situacions amb altres prismes o referents que aquells normatius de la seva socialització professional:

*-La jueza: También me dice respecto a la chica del caso que hemos atendido: “¿Tú te crees que a una chica que le pegan una patada en el pecho, no se acuerde del día en qué fue?, a mí me pasa eso, y ya lo creo!”
Le contesto, que a veces, depende que forma de vida tengas, que tipo de cultura puedes relativizar la fecha de la patada, precisamente porque es un hecho que vives, ves o percibes con cierta normalidad, habitualidad... que forma parte de tu contexto más inmediato, por eso no valoras, cuando, cómo...sólo que te la han dado (la patada).
“Sí” –me contesta- “tienes razón”. (CO su contestación me deja satisfecha ya que me permite juzgarla como persona comprensiva, abierta y reflexiva).(EJ3,8)”*

4) I finalment una recalificació del rol professional què basa la seva autoritat en el poder de la pràctica tècnica quotidiana sobre el coneixement del maltractament, desvaloritzant altres tipus de coneixement com per exemple, el exclusivament teòric o el basat en la experiència subjectiva de víctima o victimari.

II.1.3. El repertori de gènere o feminisme

Aquest repertori està poc representat en les narracions trobades, però per la seva potencialitat en quan qüestionar els altres dos existents, és important visibilitzar-ho. En la nostra recollida de dades va ser una advocada i algunes dones que han patit violència qui li han donat ús.

En relació a com aquest repertori construeix al subjecte, es caracteritza per:

-Recuperar al subjecte com un ésser actiu, això permet la emergència de diferents subjectivitats (maneres de ser dels actors implicats) i la reflexivitat (diferents discursos o formes d'entendre i tractar la realitat posats en escena). L'objectiu és la transformació o modificació d'aquest subjecte conscient de la seva posició. Intervenció participativa i articulada entre agent jurídic-usuari. Víctima i victimari tenen poder i contrapoder (considera l'*empowerment* de la víctima).

Ex- subjectivitat emergent per part professionals, ja què actuen com persones de suport i consell, aquestes subjectivitats no son rebutjades sinó que, precisament són les què possibiliten fer la feina:

-Advocada: Nosaltres aquí fem de tot, portar casos de violència domèstica es part jurídica però també te molta part psicològica, perquè son dones que estan en una situació molt difícil, molt angoixades..i...fem un component de psicòlegs, tots, eh? La N (administrativa), jo...tots nosaltres.(EA1,17)."

Ex- la capacitat agèntica i el poder de víctima i d'agressor:

-Advocada: ...què explica i què podem acreditar del què explica, i a partir d'aquí com se sent ella, si està en una situació de perill real, ningú millor que ella pot saber-ho. El 33% de les dones que van morir l'any passat no havien denunciat abans, per tant, jo no seré qui li digui: no el denunciïs, no..però hem de valorar-ho juntes, hem de valorar juntes que fem" (EA1, 17).

A mesura de què la gent sap més sobre el tema (de maltractes en la parella), tenen més cura, i el maltractament físic s'el guarden més de fer-ho. Cada vegada hi ha més maltractament psicològic (EA!,23).

Ex. Es refereix a la presa de consciència per part de les persones, a la posició que asumeixen professionals o a la :

Aquesta llei integral estableix què sempre la dona tindrà dret a un advocat d'ofici, i d'un torn especialitzat en violència domèstica, amb una certa sensibilitat o una certa formació prèvia. Se suposa, val?

-Se suposa?

No, està acreditada. És amb un curs, però el curs no et comporta fer-te sensible si no ho ets prèviament, no?. Hi ha molta gent que fa el curs aquest per poder accedir al torn d'ofici, perquè és una font d'ingressos, i clar. En general la perspectiva de gènere està absent en els jutjats, es a dir, hi ha zero de formació..en tots els àmbits, tant jutge com personal que treballa al servei de

l'Administració...inclús els propis jutges especialitzats en jutjats de violència, moltes vegades em pregunten: `pero vamos a ver letrada, ¿como usted se explica que esta señora haya vivido y no se haya separado?, ¿por qué aguantan esto?`. El jutjat no te ni idea del cicle de la violència, de la lluna de mel..o sigui de tota la teoria bàsica de violència. Jo tampoc soc una experta, però una orientació mínima.. ..(EA1,2)

Una dona relata:

-Una mañana, cuando vi un programa en Tv de los primeros que sacaron de violencia y vi una que se sentaba y hablaba, y otra, y otra, y al verme tan reflejada se me abrió un poco la mente, y empecé a actuar y pensar, hablar con amigas,...una de ellas me aconsejó y lo tuve claro. Fué después cuando confié con mi hermana pequeña, le expliqué y planeamos mi marcha (EMu2,5)

Considerar les diferències segons classe social, gènere, ètnia en relació a la violència. No es tracta tant de buscar identificar-se amb una subclasse, sinó de buscar afinitats dins de la heterogeneïtat o de la realitat particular de diferents col·lectius:

-Me habla también de que muchas mujeres, con el boom de los medios de comunicación, ¡ y la información actual, hacen más denuncias, ante cualquier señal, pero hay mujeres extranjeras “africanas” –dice- que ocultan la violencia (son como los casos de las mujeres de antes aquí en España). (EJ3,10)

En aquest exemple, l'advocada explica que és més rentable acabar amb un judici ràpid, però pot ser que el cas no es resolgui tan satisfactòriament com deuria ser. Els advocats particulars poden dedicar més esforços a aconseguir el màxim benefici per la víctima intentant que el cas tingui un període d'instrucció més llarg, la qual cosa implica més feina pels advocats, jutjats, etc.:

-(...) què passa?, aquí s'està classificant a les dones amb recursos i sense recursos. Doncs, per què?, perquè no és veritat que no puguis tenir una informació sobre una agressió, perquè moltes vegades una agressió no és una sola agressió, ve d'una escalada de violència, ve d'un maltractament habitual, poden venir uns fills que poden acreditar-ho, poden venir una família, parts de lesions d'altres hospitals...anteriors..què passa? Que l'advocat cobra un tant per fer un judici, no? Aleshores, què passa?, un judici ràpid t'ho acabes en una setmana, com a molt en dues setmanes ho tens solucionat, i tu això ja no ho tens. La Sra o Sr ho estàs atenent correctament perquè pot tenir el seu allunyament, la seva condemna, però, en canvi, no estàs veient, o no interessa veure que hi ha una situació de violència anterior que dona peu a una condemna nova per maltractaments habituals, què passa? Que per provar això no pots fer un judici ràpid moltes vegades, has de reconduir-lo per unes diligències prèvies ordinàries i lo que en dos setmanes pot estar resolt, acabes resolent-lo en 10 mesos..”(EA1,9)

Qüestiona la teoria y la pràctica, ambdues són indisociables i amb el mateix estatus o reconeixement en les accions dels implicats. Una advocada comenta:

-Jo no portaré d'entrada agressors, ni fa falta. Nosaltres, el col·lectiu hem partit de portar les coses que creiem que hem de portar i no partim d'aquesta idea de molts advocats que el dret a la defensa és per tots. Molt bé, es veritat, però no serè jo. Jo no puc defensar be una cosa que em penso que és incorrecta. Són maneres de pensar.. I hi ha que ha de portar els dos torns perquè necessita els diners. Per portar un assumpte t'ho has de creure. Nosaltres no són advocats normals, som "rars", però és el què ens dona la força per fer les coses, perquè si fas les coses per diners, es fan diferent: `si usted no me paga yo no vengo´, jo no faig aixó, de fet, les dones que venen tenen pocs recursos, i els que tenen son del seu marit moltes vegades" (EA1,29).

Importància de l'espai intersubjectiu, especialment de les emocions que construeixen part del sentit de la situació, i concretament de l'experiència subjectiva del maltracte, també condueixen les activitats dels agents jurídics. Entre els elements intersubjectius considerats estan: intencionalitat, expectatives, desitjos, selecció i presa de decisions, proximitat, prejudicis, regles, etc..

-Abogada: I depèn el cas, hi ha casos que això és lo millor perquè la dona no està en condicions d'afrontar a nivell penal a mig termini, està be per poder-li solucionar en 15 dies però no vol prorrogar el seu patiment durant no sé quan de temps. Però la decisió és de d'ella i tu com a professional l'has d'informar de les possibilitats que té... (EA1,11).

Una dona explica els motius de la seva continuïtat en la parella, o els sentiments i sensacions que te quan el torna a veure

:

Aguanté con él después de los primeros años, por mis hijos, dejé de quererle, pero seguí con él pensando que sería mejor por mis hijos (EMu3,2)

No me he atrevido a denunciarle por miedo a que me haga algo (cuando ella estaba con una orden de alejamiento).. Ya te digo, a mí me da miedo siempre, cuando voy acompañada no tanto, pero como no vaya...y le vea..ten por segura que...ya me ha pasado unas cuantas veces..y yo las piernas.. y aquella cosa que te sube para arriba, que cambias la cara completamente por el simple hecho de verlo...No lo puedo ni ver, me da asco!, no sé... (EMu3,4)

En aquest paràgraf es veu la emoció com a determinant de l'actuació professional:

-Exacto, muchas veces nos vamos a casa pensando en aquella señora que piensas pobrecilla, cómo se ha quedado, ..tu trabajo tiene un límite: llego hasta aquí y a partir de aquí le toca a la institución. Tu cuentas con el trabajo que han de hacer otras personas, y hay expectativas que no acaban de cumplirse, ...derivas pero ves que no sale y te ves traspasando tus obligaciones, haces

más de lo que te toca, ..que lo haces a gusto y no protestas pero haces más..
(EM2,6)

El context es parcial y situat, això te a veure amb l'idiosincrasia de cada cas. Les situacions son canviant en temps i espai, però també tenen un fill conductor que les connecta amb el passat, i és a través de conèixer el procés de constitució. Per tant, es valora el procés més que el producte final. I valora el significat dels espais i dels moments pels efectes que produeixen.

Ex El context i la continuïtat:

-perquè moltes vegades una agressió no és una sola agressió, ve d'una escalada de violència, ve d'un maltractament habitual, poden venir uns fills que poden acreditar-ho, poden venir una família, parts de lesions d'altres hospitals...anteriors..(EA1,9)

Ex Valora el procés i l'espai:

Advocada: Jo totes (les declaracions víctima) les que he fet, he demanat què es faci en el despatx, com a mínim, del jutge, perquè la meva dona està explicant coses superíntimes, que li han passat, i no pot explicar-les allà davant de tothom, què entra un que vol fer no se què, que l'altre que no se quants... no pot ser! Doncs clar, a part d'això, la declaració de la víctima i la del agressor sempre es fa davant la jutge, però si es fan testificals, quan es passa a diligències prèvies, moltes vegades no es fa davant del jutge i es fa en unes condicions que, la veritat, o hi ha un advocat que li tregui suc o... la testimoni està allà tant al·lucina que no se'n recorda del què ha de dir.. (EA1,14)

Ex. Valorar petites coses del procés, del context, a vegades ignorades però determinants.. En aquest paràgraf una advocada parla d'algunes persones que treballen a l'Administració de justícia:

-La norma és el escaqueo, el queixar-se. Jo a vegades sí que m'he posat tonta i he dit: `ara, ara, ha de ser ara, no d'aquí a tres hores, que aquesta dona està al costat de l'altre (agressor)`, però clar, tampoc et pots posar..sobre tot jo que treballo amb les mateixes persones, no te les pots posar de cul, a vegades has de saber posar el cop de puny a la taula i què també hagi un respecte, però lo just, si no, després tot t'ho fan al inrevés" (EA1,30).

El treball en xarxa, les interconnexions, col·laboracions..són els instruments de treballar i valorar e maltracte i les possibilitats de la víctima, una advocada i una dona víctima comenten:

-Ara, a mi el paper dels fills moltes vegades m'ajuda molt a nivell legal. A mi quan el jutge li diuen: "va ser tal i tal, d'aquesta manera", no s'ho poden inventar. (EA1,23).

-Es què jo crec que és bàsic, bàsic el treball en xarxa, és indispensable que tu com l'advocat poguèssiu tenir una bona relació i un bon contacte amb la policia,

amb el jutjat, amb el metge de capçalera, amb...aquest cas el S (Associació de dones), amb la psicòloga pública o privada, de tal manera que quan tinguis aquesta situació siguis capaç, amb algunes trucades saber donar-li tots els informes que necessiti perquè ja realment els pugui veure realment el jutge. No només dir-li "mi marido me maltrata psicológicamente", amb aixó poca cosa fent, no?, sinó tenir doncs això: informes psiquiàtrics, psicològics, mèdics, psicosocials, etc. Per això penso que és bàsic el treball en xarxa, per això molts despatxos o advocats no poden oferir-ho, perquè no tenen prou volum per tenir tot això. Ara, hi ha gent superinteressada que ho fa, que molts advocats diuen: "bueno, quien es tu médico de cabecera" i truquen, és un tema com tot, de voluntat i de voler fer les coses. (EA1, 13) .. (...)

-Yo lo que necesito es tener una amiga, yo cuando me separé no tenía, y ahora empiezo a tener amigas, gente que le expliques las cosas y no busque el morbo, que te entienda. Si los propios tuyos no te entienden, ¿qué esperas de los demás?. Mi hermana me comentó: pero tú seguiste casada..., la frase es corta pero la trascendencia es grande. ..."(EMu2,7)

El maltracte és concebut com a conseqüència de la desigualtat de gènere. Cal contemplar diferents moments (cicle violència), diferents graus i formes, i especialment la violència invisible. En relació a la violència invisible una advocada comenta:

Advocada: (:..) no consideren rellevant.. o sigui, a vegades els hi dius: "a veure, a vostè què li passa?". -Bueno, nunca me ha pegado.

-Bueno, ¿nunca le ha pegado?

Pues...me amenaza de muerte, me llama puta, me llama zorra, me tira el café ardiendo en la cabeza, no sé...mil cosas no?, me hace comer de la basura, el què sigui, no?.

Elles en un primer moment et diuen: "tampoco es nada importante", en canvi t'estàn explicant una situació absolutament dramàtica, *mil vegades prefereixo una bofetada jo, a viure el què t'expliquen elles!, però hi ha una idea no escrita què el maltractament físic és el què te valor, i el psicològic és més habitual, més tolerat, més admissible, i és normal. Ara estem treballant molt això. (EA1,22).*

D'altra banda, aquest repertori (a diferència de l'empíric) no considera la malaltia mental com a causa de la violència. En aquest paràgraf, l'agent intenta explicar la violència per una causalitat de drogodependència i la dona contesta que la seva parella "está muy bien de la cabeza":

-Ag: Ha estado alguna vez, a parte del año en el centro de toxicomanias, ha estado en tratamiento psicológico

-Mu: No, él sabe muy bien lo que hace, él está muy bien de la cabeza (OM1,14)

Per concloure, els efectes sobre la identitat i el concepte de maltractament de l'ús d'aquest repertori són:

focalització sobre la identitat i categoria de víctima, especialment partint d'un element diferenciador bàsic entre víctima-victimari com és la desigualtat creada a partir de la diferència sexe-gènere en la nostra societat. Si d'una banda recupera tal categoria per assolir visibilitat i drets, d'altra intenta soscar-la en el sentit de què subjecta a la persona dins d'una definició estigmatitzadora:

Ex...porque muchas veces pensamos que la solución es la denuncia, y no. *La denuncia es la solución al comportamiento del agresor pero no al de la víctima. A la víctima en sí no le soluciona el problema interno, le soluciona el problema externo, circunstancial, pero no el interno, entonces yo creo que el verdadero problema de la víctima es el interno..*(EM2,5)

Ex- el maltracte es construeix com un relat una història de vida:

-Jo a les dones abans d'anar a comissaria lis faig escriure la història que han patit, des de què recorden, des de què elles es recorden. La primera cosa que diuen és: òstras!, això?, i a partir de tota aquesta història, anem destacant els fets rellevants.

-Això ho escriuen a casa?

Allí o aquí, se seuen allà i van escrivint. I amb això van ordenant els seus pensaments, jo ja tinc una història dels fets i quan anem a comissaria, si s'oblida d'alguna cosa, jo li puc preguntar.."(EA1,20)

Ex. De victimització secundària

-He aprendido a perderme a defenderme, a coger el autobús e ir donde sea, etc...Este hombre no se da cuenta que al hacerme daño a mí le hace daño a los niños, estos nervios que he pasado, esta carencia de dinero, el no poder quedarme en casa con ellos, el cambiarles de colegio...¿quien son las víctimas?, son ellos.( ) Toda la angustia, todo el padecimiento que hemos pasado durante los cinco años desde la separación, el pasar por los juicios, interrogantes, etc."

el maltractament com un procés històric i contextualitzat, què requereix d'un relat que permeti la comprensió considerant la seva complexitat i la seva vessant d'invisibilitat.

Ex.

-De pronto él amenazando que iba a suicidarse, sus compañeros insistiendo en que no lo dejara, que yo le hacía mucha falta, contínuamente insistiéndome, hasta un intento de suicidio falso. Su familia no me dejaban separar, ni dejar a su niño...

-Hasta que no se resolvieron los papeles de separación, esos tres meses fueron un infierno, lo suyo era un bombardeo psicológico en todos los sentidos y de todas las maneras, como le había funcionado durante tantos años y ahora no aflojaba.. se iba presentando a todas mis amistades diciéndoles, me insistía..tuve que utilizar el cerrojo de la habitación de dormir..Utilizó todo: pena, agresión verbal, engaños a sus compañeros de trabajo, intentos de suicidio.

Los niños iban a La G un colegio privado, cuando yo no comulgo...hasta con los directores, los profesores, hasta el cura director me llamó por tel. Una presión psicológica!, y no me lo quitaba de encima!. ¿Qué denunciaba? No me había puesto una mano encima, estaba protegido por sus compañeros... ( ) Mis padres en ese momento no supieron ayudarme, no quiero vivir con este hombre es que no es con una desconocida es con mi hermana, y ellos, piensátelo bien eres joven, se le ha ido la cabeza, tienes un niño pequeño, estas enferma, no trabajas...” (EMu2,5)

pretén la pràctica reflexiva com instrument que permet la presa de consciència entre un discurs mantingut i altres discursos confrontats, creant dilemes i conflictes per aconseguir la transformació personal i consegüentment social.

-Que la juez le explicó los trámites de separación, etc.. y que mañana viene a declarar, pero ella está loquita por él y volverá ¿qué podemos hacer?, pues nada, ella abortará que no es poco, y él a prisión, 9 meses o lo que sea, y ala...cada vez el proceso empeora se piensan que tener un hijo es coser y cantar, no sé qué esperan de la vida..”.(EJ3,8)

-Una agente mosso comenta: O sea van aceptando situaciones que llegan a tenerlas como algo normal, que van incrementando el nivel de agresividad y se van aceptando, entonces llega un momento que como persona desde fuera lo ves monstruoso y ellas lo viven como algo normal, “lo normal” lo cotidiano, lo diario. Mantener relaciones sexuales cuando ella no quiere, pero claro, el otro la ha convencido, “lo permitía porque estaba convencida que era así pero ahora no lo comparto”. Por lo que sea ha tenido un referente externo que le ayuda a darse cuenta. Por los hijos o por familia...algo ha cambiado en sus vidas que le ha hecho verlo de otra forma.. (EM2,3)

Importància del suport social, basat fonamentalment en la xarxa natural de la víctima:

La mujer busca con la mirada a su hijo. El chico se apoya sobre la mano con el codo en la mesa. Ella le toca suavemente la pierna:

-Mu: ¿estás bien?

El chico asiente con la cabeza y vuelve a la misma posición..(EM1,13)

La importància dels elements intersubjectius com constructors del significat dels actes de les persones:

-Él hace un año que salió del Centro y volvió a casa, la mujer accedió por miedo a decir que no y porque creía que cambiaría (OM1,14)

II.2. Mirades envers la violència de gènere

II.2.1. El maltracte i la violència

Elements causals, correlacionals o vinculats amb el desencadenant de la violència

Existeixen diferents explicacions relacionades amb el maltracte, entre elles destaquem aquelles que tenen a veure amb el consum de substàncies psicoactives, tals com l'alcohol, cocaïna..o be, problemàtiques mentals (especialment procedents del presumpte maltractador, malgrat que en alguna ocasió s'ha posat el problema psicològic de la presumpta víctima com un dels motius que fa que la situació es derivi com a *violència de gènere*):

-Nos despedimos, el abogado del hombre y la abogada de ella se quedan hablando. Le digo a la juez que a ver estas vacaciones si afloja la faena, y contesta: no te creas que afloje, con el alcohol que se bebe, se ponen más violentos.(OJ11,40)

-Molts depenen de l'alcohol, la qual cosa agreuja la situació (coordinadora mossos) (EM1,5)

-Oficial de juzgados: A veces hay gente, mujeres que no están bien del coco, tienen problemas de relación, de soledad...y lo reconducen por aquí, cómo que alguien les está haciendo daño. (OJ12,43).

D'altra banda, es destaca una *educació masculista* reproduïda en tots els nivells i mitjançant formes visibles i altres més subliminars o be, *d'una incorrecta educació* dispensada als joves i petits que es generadora i mantenidora de la violència en diferents àmbits socials. En aquest últim cas s'anul·len els efectes d'analitzar els motius sota la perspectiva de gènere:

-Los factores que creo que desencadenan episodios de violencia doméstica podrían ser por ejemplo la falta de principios y de valores morales, una educación errónea, cierta complicidad social hasta hace relativamente poco y sobretodo una cultura machista que curiosamente es transmitida por el propio género femenino. Con ello quiero decir que suelen ser las madres quienes desde la propia familia y hasta época relativamente recientes establecía las diferencias de género, entre los hermanos y hermanas y un mensaje subliminal de sometimiento de la mujer al marido.(EJ1,1)

- (...) el problema no es el machismo como dicen, sino una mala educación que han dado a los jóvenes, que lo quieren todo fácil, que no son capaces de respetar y convivir con otro/a. "Sí, que si muchos programas en el colegio, pero si la educación en la familia no es diferente, no cambiaremos"(EJ3,9)

Tipus de maltractament

En les nostres observacions i entrevistes hem trobat multitud de situacions que mostren una relació on la violència està patent sota diferents formes. Algunes vegades es reflexen situacions de parella en què ambdós intercanvien episodis violents. D'altres vegades, de forma unilateral, les dones acudeixen denunciant comportaments violents físics i/o psicològics.

El tipus de casos de violència que es presenta en els jutjats te molt a veure amb el tema de conflictes en la parella, tal és així, que els/les jutges comenten sovint que el servei sembla més *serveis socials* que un *jutjat*

-habla que el tema de la violencia doméstica parece servicios sociales. También de que es un trabajo ingrato. Que la mayoría de casos que trata en este juzgado son del tipo que estamos viendo "no he visto casos de gravedad" –dice la jueza- (OJ4,13)

-Cuando llego a las 10,15 están tomando declaración a una mujer de unos 25 años brasileña. No entro. Parece ser que él le ha pegado, ella le devolvió el golpe y él volvió a pegarle, por eso hizo la denuncia. Tienen un niño de meses..(OJ11,37).

- (sobre el bebé) ".Y ya que no está en lactancia, nada impide que pueda pernoctar con el padre, sino que estamos ante denuncias cruzadas (los dos como denunciados y cómo denunciantes)".(OJ11,39)

També, es presenten maltractes físics i psicològics però no dels considerats greus, en el sentit de perill de la vida de la dona perquè s'ha manifestat una situació molt violenta. Malgrat això, hi ha una fragmentació i reducció de la informació presentada en els testimonis que no permet conèixer les condicions i el procés en què esta violència es genera i es manté, de tal manera, què falten elements per valorar el veritable assoliment dels fets. Així doncs es fan referència a episodis d'amenaçes, menyspreu continuat, cops, discussions, patades...dirigides per l'home a la dona:

-Se trata de una pareja de hecho que desde hace 20 días no viven juntos. Tienen una hija común de 8 años de edad. La mujer víctima que declara explica que regresó del trabajo en el coche del imputado (ambos trabajan en la misma empresa, se ven a la hora de comer y en los descansos), discutieron y el le propinó un arañazo y un golpe en el brazo, le quitó su móvil y llamó por teléfono para inspeccionar sus llamadas (las de ella).

V: Me dijo: "si no eres mia no eres de nadie".

Explica que después la cogió por el cuello y le hizo un moratón ("para que vean que tienes sexo con otro"). (OJ4,12)

-J: ¿Habían discutido antes?

-V: No. ...Después él me dijo que me marchara de casa.

-J: ¿Estaba presente el niño?

-V: Sí
-J: ¿Se marchó ese mismo día?
-V: Los mossos me llevaron a casa de una amiga. Ella llamó a los mossos, pero yo no fuí al hospital.
-J: Al día siguiente ¿volvió a su domicilio para seguir viviendo allí?
-V: Sí. La convivencia fue difícil a partir de aquí. No me volvió a agredir pero sí a decirme muchas palabrotas.
-J: ¿Este domingo le dijo: márchate de casa o si no te mataré?
-V: Sí
-J: ¿Le agredió también?
-V: Sí. Me cogió del brazo. A partir de aquí dormimos separados (OJ4,17)

-La senyora presenta unes lesions a la cara importants, amb un hematoma a l'ull dret i diferents erosions per tota la cara. Deu tenir uns 25 anys, de complexió normal, alta, rossa i amb els ulls blaus, vesteix uns pantalons texans i un jersei de color blau cel. (OJ13, 45).

En aquests sentit, i tal com ja es comenta en altre apartat del treball, la recollida del testimoni és fonamental, en el sentit que hauria de ser el més detallada possible, i sobre tot, mantenir elements que aportin al context actual de la denuncia o declaració elements del passat, només així és possible accedir a conèixer la versió més verosimil del cas, mitjançant el coneixement del procés que la dona ha experimentat a través del temps:

Una mosso d'esquadra que atén a les víctimes:

-Agafem la denuncia i a partir d'aquí li preguntem:

- 1) el fet més recent (fet que motiva la denúncia);*
- 2) si hi ha maltractaments habituals.*

A partir d'aquí comences i vas cap enrere: en què consisteixen els maltractaments físics: que ho expliqui (hi ha de tot). El mateix amb els psicològics (que li diu textualment), ho agafem de manera escueta i clara, molt concisa, ha de ser un resum clarificador. Es valora positivament en les denúncies resumir el text per facilitar al jutge.

Has d'anar centrant a la víctima al llarg de la entrevista, sinó es dispersa, o be d'aquelles que li costa molt.. anar poc a poc, perquè hi ha casos que no se saben explicar.., que lis costa molt.

Hi ha de tot, el nerviosisme, la emotivitat és molt forta, li has de donar un got d'aigüa, un cop s'ha desfogat, centrar-te..(en una denuncia poden estar 2-3 hores, depèn com vingui, com estigui, de la persona que atén.. (EM1,4).

En el fragment anterior s'assenyala els requeriments presents en la recollida del testimoni d'una denuncia, i malgrat es remarquen la importància de recollir

aspectes *cap enrere* i els maltractaments físics i psicològics, així com tota la mena de cura en tractar la relació agent-víctima, també s'apunta a què *ho agafem de manera escueta i clara, es valora positivament resumir el text; has d'anar centrant a la víctima perquè es dispersa*, aspectes que no són molt afavoridors de contemplar un relat amb tota la seva càrrega emotiva i comprensiva (malgrat entenem que al imperar un repertori interpretatiu empirista, es valoren aspectes més empírics i no tan subjectius de la declaració)

En aquest sentit, destaquem les paraules d'una advocada que ens comentava com el testimoni d'una dona és com una història de vida explicada sobre la que s'ha de avançar i retrocedir per arribar a una comprensió de la violència:

“Jo a les dones abans d'anar a comissaria lis faig escriure la història que han patit, des de què recorden, des de què elles es recorden. La primera cosa que diuen és: ostres!, això?, i a partir de tota aquesta història, anem destacant els fets rellevants.

-Això ho escriuen a casa?

Allí o aquí, se seuen allà i van escrivint. I amb això van ordenant els seus pensaments, jo ja tinc una història dels fets i quan anem a comissaria, si s'oblida d'alguna cosa, jo li puc preguntar..”(EA1,20)

Però la realitat del dia a dia xoca amb un problema de temps i de recursos, d'una banda, i d'altra amb un sistema rígid i protocol·lari d'agafar la declaració, que impedeix l'espontaneïtat i confiança de la víctima. Una de les investigadores es sorprèn quan s'adona que la funció del perit psicòleg no està present:

“Me habla que el médico forense es el que hace el peritaje de las víctimas (cuando hay daño físico), los psicólogos no intervienen mucho CO: por lo que me dijo J.R –psicólogo del juzgado del equipo de atención a la víctima- , tampoco entiendo “por qué no intervienen”, él me habló que sí.”. (OJ1, 3).

A continuació es presenta un extracte on queda patent l'ús del protocol d'una manera mecanitzada, estereotipada i sense matisos que puguin ajudar a discriminar el tipus de maltractament, es tracta del moment en què una dona denuncia:

-Ag. ¿Os pegais siempre?

-M: No, siempre. A veces insultos, una vez me pegó una puñalada y pues denuncia ...

-Ag: Pero cómo ... ¿con puñetazos?

-M: Con patadas, bofetadas, puñetazos

-Ab: A ostias, a ostias

-M: sí, sí, yo como un tío

-Ab: Pero tu te defiendes ... no es que le pegues cuando llega

- M: sí, sí claro
- Ag: Pero ¿cómo es?
- M: Pues el me pega y yo me devuelvo
- Ag: ¿Tienes partes médicos? ¿has ido al médico?
- M: Si, cuando me dio una puñalada en el culo. Otra vez me partió el labio pero no denuncié
- Ab: Bueno, pero tendrás familia y amigos que ...
- M: Si, pero no quiero ... luego a la hora de la verdad es que dicen que entre parejas no se pueden meter
- Ag: ¿quieres manifestar algo más?
- M: No (OM1,33)

Curiosament, i tal com comentavem a l'apartat anterior, el terme *violència de gènere* no és assolit per la majoria de professionals, que utilitzen el de *violència domèstica* com sinònim o substitut, però ens hem trobat un cas en què l'agent detecta una diferència substancial entre aquests dos termes, malgrat que prèviament es posiciona justificant la diferència per un motiu d'organització de la feina, i no tant ideològic. Malgrat tot, és interessant l'apreciació que fa sobre el coneixement de diferents graus i fases per les què prospera el cicle de la violència, al menys, permet situar-la en un continuu en el què cada cas ha de situar-se:

Per feina distingim entre: a) violència de gènere i b) violència domèstica.

a) La llei es refereix a conjugues o bé a parella afectiva sense convivència. Es tracta de la víctima vulnerable que convisqui amb l'autor, majoritàriament dones...

b) Es tracta de delictes a l'àmbit de la llar, que poden ser:

- entre mateix sexe (pocs casos)
- dins de la relació familiar però no de parella (ex tiet-cosí, o entre estudiants..)
- maltracte de pares a fills (EM1,3)

"Al menos teóricamente distinguen, en los juzgados no observo lo mismo."

Comença per menyspreus, insults, baralles fins agressions.. Els primers dos anys és més un maltracte psicològic, després surt això (es refereix a l'agressió física) (EM1,6)

El que és més freqüent entre els professionals amb els que hem contactat és un no reconeixement de la violència com una qüestió de gènere, o en tot cas, com una qüestió exclusivament de gènere:

-Claro y que cada parte tiene su razón, que no van a ponerse de acuerdo y que más que una denuncia es un mediador que les ayude a

controlar esa separación y esa tensión que conlleva la separación, pero a veces que sí, que se dan situaciones con abuso de poder de uno contra otro, indistintamente del género..aquí también tenemos situaciones de hombres que lloran y que nos cuentan situaciones que dices...

El tema de la violencia no es tan sólo la de género como la estamos tratando, está en cualquier sitio, la estamos transmitiendo desde cualquier ámbito (EM2,4)

Malgrat aquesta visió particular, el relat de les dones víctimes de violència sempre és un relat on existeix un abús de poder de l'agressor envers elles, o en tot cas de l'agressora envers ell (quan en algun cas puntual hem trobat a que la víctima es tracta d'un home) però en aquest últim cas els rols de dona i home apareixen invertits (el home agredit actua com una dona):

-Home víctima: Explica que ayer a las 11 de la noche M. S. llegó a casa borracha.

-Juez: ¿bebe frecuentemente?

-H: Cada semana

-J: ¿tiene tratamiento?

-H: No quiere tratamiento

-J: ¿las niñas dormían juntas?

-H: La mayor en su cama (se refiere a la que ha venido de África) y la pequeña (de 3 años que es la tercera hija de ambos) en el comedor.

..Ella (M.S.) dice que me relaciono con otra mujer: con su amiga. Está inventando cosas de esa chica y me llamó "hijo de puta".

-J: ¿Qué hizo ud. al insultarle?

-H: Cogí a la pequeña y fui a la habitación

-J: ¿Ella qué le decía?

-H: Me insultaba, me decía que ella me mantiene. Me estuvo insultando desde las 11 hasta las 6 de la mañana, vino a mi cama y a mi habitación y allí estuvo insultándome.. (OJ3,11).

Altra qüestió interessant que ens hem trobat és la consideració o conceptualització del maltracte en funció d'una variable cultural. Les formes utilitzades i manifestes, així com les reaccions de les víctimes està mediada per valors i creences propis de diferents formes de vida i col·lectius, en aquest sentit es destaca la incorporació d'una altra tipologia de violència i de víctimes amb l'arribada de persones immigrades: davant l'agressió habitual i continuada, ens trobem davant una agressió puntual en un moment d'exaltació

-Creo que hay que diferenciar dos tipos de víctimas: la habitual del maltratador de toda la vida, y la del agresión puntual de un determinado momento de exaltación producida por la substancia que sea o por la circunstancia que sea por parte del agresor... Se ve entre personas del país y las que no. Por ejemplo individuos de la comunidad sudamericana, en general, son personas que están acostumbradas por su forma de vida en su país, de origen, por que forma parte de su

cultura, son personas que beben en exceso, que se suelen juntar bastante en grupo y que suelen exaltarse y acaban en agresión. Entonces este tipo de víctimas suelen denunciar, y suelen acabar otra vez conviviendo con el mismo agresor, porque es puntual..*Es un tipo de violencia más aceptada, forma parte de la manera cultural de entender la relación , la pareja..también hay unos lios tremendos con amantes, y ves que la violencia es mútua, primero denuncia una parte, y luego la otra. Forma parte de una forma de relación de una cultura concreta. Y tengo observado que se suele dar más en personas de países latinoamericanos, porque personas de países árabes, europeos..no se suele dar esto.(EM2,2) C: En los países latinoamericanos también se da ese maltrato permanente, pero por la forma de ser de los latinoamericanos, se suele dar un índice de violencia más de explosionar, y algo más común, arraigado. (EM2,2)*

Entre els tipus de maltracte es important considerar la victimització primària, secundària i terciària. La majoria de víctimes passen per aquests tipus. En la victimització primària es fa patent no només el maltracte físic i/o psíquic envers la víctima, sinó que s'extén als fills (en el cas que en tinguin) o a altres membres propers de la família:

-El pequeño no quería ir con su padre, durante la semana, unos llantos, unos lloros, que no, que no quería ir con él...*Él se presentaba en el colegio cuando le parecía para llevárselos, desde el colegio me llamaban a mí para explicármelo.. A los niños les sigue costando quedar con él.*

Él quería anular el matrimonio por la Iglesia, ah! Muy bien, seré una madre soltera... *En febrero del 2005 tenía la vista en el Tribunal eclesiástico, los abogados del turno de oficio me rechazaron la petición porque según ellos yo cobraba más de lo que consideraban... es una locura la cantidad de sitios y papeles que tuve que recorrer para solicitar el abogado de turno de oficio!. El más barato que encontré medio millón de pesetas, ¡todos mis ahorros de 4 años!“(EMu2,4)*

La victimització secundària està molt present en la majoria de les víctimes, especialment a partir del seu pas pel sistema penal i els processos a que són sotmeses, especialment es reclama la falta de credibilitat, de confiança i el no ser escoltades:

-*Ningú va pensar, se separa en tres mesos, i està embarassada!, ningú em va fer cas...em va posar que tenia tres síndromes: el d'Estocolm, el de víctima i un altre...estrès posttraumàtic, m'ho va posar la meua psiquiatra, i la forense del jutjat em va posar el mateix...i...ah! es què està embarassada...igual depressió per les hormones, o algo així...el meu maltracte va ser psicològicament. Havia un moment que jo no podia veure al carter, perquè clar pensava que es tractava d'un altre judici... el veure't que estàs deseparada que en qualsevol moment et poden denunciar...penses que haurà algú que t'escoltarà, i no!...que no... posaré la denúncia però no confiaré en què això surti bé, depèn del jutge*

o de la jutgessa...però no perquè sigui jutgessa., he tingut jutgesses i son horroroses.

Crec que actualment la justícia continua igual, que no s'escolta i les pròpies implicacions personals del jutge influeixen cap a una sentència o cap a altra. No volen escoltar... això és lo pitjor (EMu1,3).

La victimització terciària vé donada des de l'entorn social que la víctima ha d'afrontar per sobreviure amb aquesta condició i superar-la, especialment, quan no ha tingut un bon suport des de les institucions legals, socials... així com des de la xarxa social més propera (família, amics):

-La gente no es consciente del maltrato, por mucha publicidad que hay, los jueces, la policía no están preparados...para postre se ha complicado, cuando en los programas del corazón salen mujeres que dicen "lo denuncié por maltrato", eso nos ha perjudicado a las mujeres que realmente padecemos maltrato. Luego es mentira el que cuando entras en un bloque de pisos a vivir te miran de arriba a bajo, en lugar de ser víctima te miran como "vaya mujer!", cuando vas a la asistenta social te pregunta ¿tienes padres, tienes hermanos?, sí, ah! Pues entonces no hay ayudas, es muy fría la gente. Y hay muchas mujeres que en lugar de apoyarnos nos hunden, te critican, critican a las mujeres separadas, si ven que te arreglas, si vas con tus hijos ...no tenía porqué explicarle a nadie que tenía una enfermedad, que cobraba... y la gente decía: si esta mujer está separada, ¿cómo se mantiene?. Luego tu familia también pone pegas: primero te ayudan, luego te tratan como si tuvieras 15 años, no te dejan mover, te quieren proteger tanto que te asustan –por lo menos en mi casa-, y... cuando pasa el tiempo no comprenden de que llega Navidad, vacaciones,...y no están tus hijos.. porque están con él, y que no tienes ganas de estar en esa fiesta. Y entonces van al ataque "es qué siempre estás mal". "Bueno, es que tu tienes una familia ideal, pero mi casa no está de color rosa" –pienso-. Luego estás más sensible y a la que te dicen algo contestas mal, chillas, contestas por peteneras..y es que como tienes tanta rabia dentro, pues te sale con quien tienes más próximo...Poca comprensión y poca credibilidad". (EMu2,7)

Un altre tema en relació al què es cataloga com a maltractament te relació directa amb els efectes del canvi de llei, la qual cosa ha suposat una modificació al concepte de violència des del punt de vista d'actuació jurídica dels professionals i de situació de víctima, ja què com les faltes d'abans han passat actualment a delictes, ara, el efecte és que s'ha incrementat la violència i el número de víctimes, quan a nivell real pot ser similar a abans:

-Juez: Depende como entendamos el término maltrato, ahora según estadísticas seguramente que vaya a más, ¿por qué?, porque lo que antes no llamábamos maltrato ahora se llama maltrato, es decir, antes la falta de como yo la llamo de lesión sin causar lesión, la falta de maltrato de obra no era violencia doméstica con lo cual había muchas, ahora a eso se le llama violencia doméstica, con lo cual puede ser que haya

augmentado desde el punto de vista legal, *que lo que anteriormente se llamaba violencia doméstica, es decir ¿el maltrato continuo sobre las mujeres que haya aumentado? pues no lo se.*(EJ2,2)

Però, el que no es contempla, en aquest cas, és que la llei hagi pogut afavorir la emergència de casos “reals” que en el seu moment no se les escoltava o legitimava socialment.

Violència invisible

En les narracions recollides, emergeix una violència “invisible” o “invisibilitzada”. Tal com diuen les autores Giberti y Fernández (1989, p.17), *la violència invisible son aquellos violentamientos –sean económicos, políticos, laborales, legales, eróticos, simbólicos o subjetivos- que constituyen una de las múltiples estrategias de la producción de la desigualdad de género, en tanto producen consenso con respecto a la naturalidad de la inferioridad femenina.*

-Una jutgessa: (...) *el primero social, y no solo por falta de educación sino porque hay gente que también con mucha educación produce violencia doméstica, entendida en el sentido de un maltrato continuo a las personas y si nos paramos a pensar en la actual reforma legal no creo que exista violencia doméstica con la actual regulación, es decir, creo que violencia doméstica existe desde el momento en que se falta el respeto a una persona, no hace falta la violencia física ni tampoco la habitual psíquica...* (EJ2,1)

Una moixa d'esquadra descriu la violència com:

-*La violència psicològica comporta menyspreu, no tenir en compte a l'altre, insults, baralles, degradació com per exemple dir-li que no val res) i finalment agressió física. Abans de l'agressió física hi ha maltracte psicològic, sempre és així. Es tracta d'un procés de conquesta-dependència i a mesura que hi ha confiança, maltractament psicològic.*(EM1,3)

Dona víctima:

-*Y vas con el miedo siempre encima, en la calle..porque yo lo sé por mi, porque mi marido siempre lleva una navaja en el bolsillo, antes la llevaba siempre, y ahora no creo que se la haya sacado..Él en casa siempre tiene, antes tenía una colección, que yo cuando las veía o le veía a él con la mano en la navaja me ponía a temblar, la verdad, y él me decía: `no, si no te voy a hacer nada -me decía siempre-* (EMu3,4)

Aquesta violència està amagada pel fet de haver sigut normalitzada o naturalitzada en el si de la parella, es tracta d'aquella violència que, a vegades, és com una pluja fina que va calant en la persona, o be com una forma encoberta sota la creença de què el home te legitimats determinats rols i drets en la relació de parella, o és d'una determinada forma per naturalesa, o hem sigut educats així per conviure junts, o és tracta de les condicions que exigeix l'amor romàntic, etc., què fan que la visió social sobre la violència exercida per

l'home sigui permissiva, minimitzada, dulcificada, còmplice i tolerada. Clar que la dona també pot exercir una altre tipus de violència estereotipada com "manipulació" "provocació" etc., o be el home agredit pot ser que no sigui capaç d'acostar-se amb la mateixa facilitat a un servei juridic-penal, malgrat això el què nosaltres hem recollit, són múltiples manifestacions de dones que acudeixen a serveis de atenció a víctimes o jutjats demanant ajut davant situacions que si be no poden ser catalogades de "veritable maltracte", si que ens rebel·la una situació de malestar subjectiu i patent amb la parella.

Pot ser, el fet de la creació d'oficines específiques i jutjats ha permès l'irrupció d'aquest malestar que es gestava en la privacitat de la família, això es el motiu de què molts professionals d'aquests centres estiguin sobrepassats per les demandes, però cal una reflexió més acurada i profunda sobre el propi malestar que transporten les persones i que inunda dia a dia aquests entorns. Des d'una mirada de gènere, també cal considerar la posició de partida d'home o de dona, per llimar les desigualtats:

-Este caso es un juicio por faltas, pues sólo ha existido insultos: Pareja sentimental con 12 años de convivencia (son de procedencia gitana y van arreglados en la vestimenta) .(OJ1, 3).

-Fiscal: ¿Antes de empezar con él, también estaba en tratamiento?

Víctima: Hacía tratamiento para la bulimia. El tratamiento para la depresión lo hago desde que estoy con él.(OJ2,7)

-Sr. Víctima: Cuando M. S. comenzó a llorar me lanzó la niña, M. (la hija del declarante) lo presencié todo porque estaba despierta y esto pasó en su habitación... ..continuó insultándome con que era un mal padre y que había abandonado a M. en Africa cuando tenía 1 año .. (...) Ella intentó hacer el amor, pero no somos bestias. Ella se enfadó más. (OJ3 10)

-La mujer que ha declarado repite varias veces: "Vull que em deixi tranquila".(OJ6,19)

-(después de una orden de alejamiento). Desde allí me insultó.., me dijo: "obligatoriamente siempre seguirás siendo mi mujer, aunque tengas pareja".

Cuando entró cogió al niño del brazo y le empujó con la puerta dándole en la frente, lo puso en el sofá diciéndole "no grites".

-Jueza: ¿Otros comportamientos?

-M: Me persigue, me anda buscando..

-J: Pero al acordar alejamiento y medida cautelar de separación..

-M: Igual (OJ6,21)

-Abogado acusado: ¿Ud. Le llama a él por tel.?

-Mjer: En dos ocasiones: una vez que tenía que llevar la niña al psicólogo y él no la dejó; la otra porque mi hijo no venía a casa, a veces los coge en la calle (al salir del colegio) y se los lleva (hace menos de 1 mes).(OJ6,22).

Com comentaven abans, en els entorns judicials, malgrat s'ha deixat sentir sovint el terme "violència de gènere" ben poques vegades s'utilitza, gairebé sempre es fa servir el terme "violència domèstica", ens sembla que pot ser un mecanisme de resistència de molts agents a contemplar una perspectiva de gènere:

-*Asisto a un juicio rápido por un caso de violencia de género "violencia doméstica" dicen en los juzgados.*(OJ2, 1).

Un punt important perquè aflori aquesta violència invisibilitzada és l'actuació professional, és com l'advocat, jutge, policia, etc. porta a terme el procés de recollida de dades, tractament a l'altre, pressupostis de partida per valorar la violència, etc.. En aquest paràgraf l'advocada ressalta el paper d'aquests professionals en la co-construcció del relat que la víctima executa en els espais jurídics:

-L'advocada comenta: I això és el què fa que la violència estigui infravalorada, es a dir, al jutjat de guàrdia arriba un 20% de baralles i jo que sé..un 10% de violència real, què passa? Que el de la baralla porta un ull així, i la teva senyora de violència psicològica està feta pols, però no porta ni un blau, i tu *has d'intentar que això tingui una validesa, una importància que no estan acostumats a tenir...que has sigut capaç de transmetre el qui li està passant saps?* I la funcionaria que recollia el seu cas va sortir plorant....( )..per això l'advocat es que *ha de tenir el cap, veure en quin moment està feta pols, ha de tenir el cap per dir: `no, això així no, has de dir això altre..´.*(EA1,18)

Estereotips i creences

En aquest apartat destaquem aquells pensaments i accions mantinguts pels agents jurídics què per la gran transcendència sobre la víctima-victimari i sobre la valoració del maltractament creiem què son importants. Es tracta de creences (evidenciades o no) que mantenen aquests agents jurídics i què formen part de les seves pràctiques jurídiques.

Entre les manifestacions i posicions dels agents jurídics, trobem majoritàriament la opinió de què "molts casos què es denuncien o què arriben als jutjats sí son agressions però no són realment violència de gènere o violència de l'home envers la dona", sinó que es tracta de situacions conflictives dins la parella que no aconsegueixen arreglar-se o en les què es algunes de les parts no hi és d'acord, llavors, davant la possibilitat d'alleuller l'estat i treure avantatge materials, s'acullen a la llei per treure el màxim profit, especialment una de les parts, què en aquest cas sol ser la dona, donat que la llei la protegeix:

-*Juez: ..se tratan de casos de problemas sociales o problemas de relaciones de pareja que acaban en los juzgados, especialmente, casos*

de separaciones mal llevadas, o peleas que han tenido durante años y años pero que hoy se deciden a denunciarlas –especialmente las mujeres-. Destaca que en todos estos casos se necesitaría una mediación previa, pues no son problemas de violencia (como entendemos la violencia doméstica de agresión). (OJ1, 1)

-La Sra. Tiene problema de invalidez a raíz de una operación en la cabeza, pero la juez no sabe qué tipo de invalidez. Viene porque esta vez el marido le dijo que se fuera de casa, que si no la mataría. Ella se ha ido a casa de una amiga con el niño que tiene y se queda allí hasta el pasado día 20 (hace dos días) en que lo denunció. La juez dice que ella no tiene medios de vida, que sólo cobra de su invalidez (si es que cobra) por eso quiere quedarse en la casa con él o sólo. Él es un poco bruto, sí, pero ella no puede mantenerse sólo a no ser que se ponga a trabajar o se junte con alguien -me dice la jueza-. (OJ4,13)

A més, en algun cas d'aquells agents que mantenen aquesta creença, s'afegeix la idea de què aquests casos el què fan és dificultar que la veritable violència de gènere sortí a la llum, la qual queda més ocultada davant la saturació que implica pels professionals i per la societat atendre a aquestes demandes incrementades de "crisis de parella". Es manté la idea de què en realitat la "veritable violència de gènere" és molt difícil de visibilitzar i d'erradicar:

-Una juez: No, los maltratos no han aumentado, son los que eran, lo que ocurre y así se manifiesta por muchas víctimas en su declaración que lo han oído por la tele y temen que a ella les pueda pasar uno de estos casos que conmocionan a la opinión pública. En la actualidad existe una gran presión mediática, con la consecuencia de que, al menos en la experiencia personal, se confunde con el concepto de maltrato situaciones que son de crisis matrimonial o de simple falta de respeto entre los cónyuges, en muchos casos recíproca. En mi modesta opinión los verdaderos casos de maltrato no suelen pasar por los juzgados de guardia, se enquistan durante mucho tiempo y la mujer verdaderamente atemorizada no va al juzgado.

Lo que si suele verse es la mujer que recibiendo insultos y desconsideración por parte del marido, e incluso dándose esta situación por parte de ambos, denuncia tal conducta, no tanto para que se le imponga la pena que corresponda sino para que sea el juez que le dé "un toque de atención", sea bueno y vuelva a casa. Lo que ocurre es que también por los medios de comunicación se vende una falacia, la creencia de que denunciando se acaba el problema pero verdaderamente hay una realidad incontestable, el verdadero maltratador, que pocas veces es denunciado, no va a cambiar su conducta arraigada durante tanto tiempo por la simple denuncia, y por otro lado es la propia víctima quien no quiere llegar hasta las últimas consecuencias en el proceso. (EJ1,2-3)

A més, per argumentar moltes d'aquestes situacions que revesteixen ambigüitat en quan al tipus de maltracte, utilitzen una visió etnocèntrica y estereotipada sobre "com han de ser les relacions de parella", en aquest sentit,

un advocat em comenta, que no pot entendre una determinada manera de relació en parella que no sigui “similar a la relació que el estableix amb la seva parella” (com entenen que la relació que ell estableix és la més normalitzada), a partir d’aquest pensament, es deriva un prejudici de desconfiança i desvalorització envers les persones que no es mantenen dins de la relació “normalitzada”:

-Me cuenta un caso en que él defiende al marido, que *varias veces su mujer lo ha denunciado por pequeños hechos: un golpe, amenazas..con ello la mujer consigue demostrar la habitualidad* del maltrato (psicológico), “pero estoy confuso, pienso que ella se puede estar aprovechando, aunclé claro, si él insulta, etc..” “sin embargo no me explico como vuelven a estar juntos, no me imagino yo con mi mujer, que después de una cosa así, ella me llame para cenar una noche y tan tranquilos, no entiendo., y además que me haga un regalo como un reloj...como pasa con esta pareja, para mí es incomprensible!” (CO pienso que le cuesta ponerse en otras formas de vida, de entender las relaciones..aunque eso no evita que haya maltrato).(Oj11,41)

Davant aquest *biaix etnocèntric* existeix un altre que podríem denominar *biaix emi* consistent en assumir la creença de què el tipus de relació conflictiva que presenta la parella és una situació pròpia d’aquella forma de vida, habitual i mantinguda pels propis implicats (*s’han convertit en un comportament habitual ni li dóna importància., relaciones que siempre habían sido así, ya pasaba con anterioridad, cuestión habitual en la pareja...*), *d’aquesta manera, el posicionament de l’agent jurídic és “nosaltres no podem fer res”:*

-Jutge: Pienso que *aquesta parella s’havia perdut el respecte des de fa temps* i pel denunciat, les empentes propinades i les estirades de cabell *s’han convertit en un comportament habitual en la parella i no li dóna importància.* (C.O. Sí bé, però això no justifica l’agressió envers ella!!!!) .(OJ13,45).

-Abogada mujer: Hay algún caso de maltrato grave, pero *lo que aquí vemos son relaciones que han sido así siempre: un empujón, insultos.. y ahora se denuncian* porque él le ha cogido de la muñeca y la empuja, *pero eso ya pasaba con anterioridad...*Claro, cuando vuelven a estar juntos, pasa lo mismo, vuelven a reincidir, porque *es una cuestión habitual en la pareja.*(OJ11,40)

També hi ha un pensament predominantment basats en fets empírics, demostrables, coincident amb el repertori empirista que hem explicat en un apartat anterior, de manera què “el què realment te valor i pes” a l’hora de jutjar un maltracte és la violència física i els seus efectes. Curiosament, la violència psicològica s’atribueix a una causalitat interna de les persones implicades (víctima-victimari), en el sentit que es creu “que tenen problemes personals o de personalitat”, “són caràcters més vulnerable”, etc..i d’alguna manera, la responsabilitat davant l’actuació de la justícia queda substraïda:

-La juez me explica también el tema de que *en los juzgados no se considera por sí sola la "violencia o maltrato psicológico"* CO: creo que es un tema crucial en el objetivo del juez, pues partir del maltrato psicológico es una cuestión difícil si no está sustentada por daño o lesión física (por pequeña que sea). El maltrato que una mujer declara puede no ser el origen de una relación de dominación, *sino de problemas personales, de personalidad, de susceptibilidad de la persona, de caracteres más vulnerables...frente a los que cualquier hecho proveniente de la pareja: una desvalorización, un gesto no amable, un comentario...puede ser interpretado como maltrato* (OJ1, 3).

-Dado que *el origen de este tipo de conductas está muy interiorizadas* no es de extrañar que se produzca la reincidencia y también en parte motivado porque en muchas ocasiones las *relaciones de la pareja están tan deterioradas* que de hecho se produce una situación en la *que ambos, de forma consciente o inconsciente promueven estas conductas*.(EJ1,3)

Un dels efectes principals, de no tipificar clarament un tipus de violència de gènere o de relació de poder d'un sobre altre, o de percibir-la amb ambigüitat, com en molts casos que es comenta "es un problema dels dos o de la parella", o "ella volt treure profit amb la denúncia i el judici", és el minimitzar aquesta violència i què tan aquesta com els autors quedin impunes, així com la víctima desprotegida. Trobem diferents formes de minimitzar-la, entre elles:

-referint-se al comportament què presenta la víctima en el seu contacte amb el servei que l'atén (impressions què causa als agents):

-El auxiliar de la puerta me ha comentado *ya se ve por donde va a venir este caso*, (como diciendo que no tenía mucha gravedad en relación al maltrato). (OJ2,1).

-construint prejudicis causalistes, concretament relacionats amb els problemes o malalties mentals, de manera que si la senyora està diagnosticada d'algun trastorn d'aquest tipus, això és converteix en quelcom que motiva el maltracte, però no a la inversa (pre-judicis conseqüència), que seria pensar què, precisament és el maltracte el què genera els trastorns psicològics (aquesta idea està sustentada en un cas observat en el què el marit deia que la dona estava en tractament psicològic perquè i des de que el seu marit anterior l'havia deixat. La dona respon que està en tractament psicològic per la situació de violència que actualment ha viscut a casa amb ell):

-*Antes de entrar a declarar a pasado por el médico forense* o no he entendido muy bien, porque *la jueza me ha dicho que estaba en tratamiento psiquiatrico* pero no me ha explicado, ni en el informe que me ha dejado de la denuncia en los mossos explicitaba qué tipo de tratamiento (cosa que me ha sorprendido).(OJ2, 1).

-utilitzant arguments de tipus etnocèntric (“a mi me pasaría lo mismo”), es basa en el discurs de l’amor romàntic, però no per socavar l’ordre imperant, sinó que de la manera que l’usa, per reafirmar el poder i la seva determinació (de l’amor romàntic) sobre les persones, en aquest cas sobre l’agressor:

-..el Fiscal. resalta los problemas de amor de la pareja que están juzgando hoy “a mí me pasaría lo mismo” “en la pareja siempre suele haber uno que domina y el otro que es el que está enamorado que no puede desvincularse y que va detrás, y claro, si en 5 años no puede aproximarse!!” (CO como diciendo lo difícil que es llevar a término la orden de alejamiento que le han impuesto a ese chico).(OJ7,28)

-amb l’argument que el tipus de violència que acudeix és recíproca en la parella i per tant no està dins de les seves competències tractar-la, això correspon a l’ús d’un repertori professionalitzador que defensa els seus rols i espais reglats d’actuació. L’efecte d’aquesta creença és que els conflictes de les parelles que arriben als contextos jurídic-penals queden diluïts i no tenen la possibilitat de reconsiderar-se:

-Antes de comenzar el juicio, la juez me presenta y comenta: “Es una profesora de psicología que estudia la violencia de género”, y añade: “así verá lo que tenemos en el juzgado, cual es la realidad de aquí”, los demás se sonríen y asienten con complicidad (CO lo interpreto cómo que los casos de violencia no son demasiado serios o graves, cómo que tienen cosas que no las registran como verdaderas violencias de género. Lo digo por múltiples comentarios que siempre salen).(OJ11,37)

També en relació amb un repertori professionalitzador, hem observat una creença que consisteix en pensar que *molta pràctica serveix per millorar el coneixement*, davant d’això podríem contrastar la creença, que només una pràctica reflexionada pot ajudar-nos a ampliar la nostra visió de les coses i ajudar-nos a transformar-nos o canviar alguns de les nostres actuacions:

-La abogada me explica que está en el turno de oficio tanto para defender agresores como víctimas “eso me da una visión más completa de la dimensión del maltrato” –me dice-. (C:O. En cambio sé que en el turno de oficio hay abogadas que sólo quieren defender a mujeres, ¿cuales seran sus argumentos?) (OJ11,40)

Legitimació del maltractament en els contextos jurídics-penals

Es tracta de veure els mecanismes (retòrica, explicacions, regles..) que l’aparell jurídic-penal fa servir per donar estatus de realitat al maltracte, o el que és similar, per donar-li consideració, reconeixement, i per tant actuar en la seva eradicació, repressió, tractament, etc.. Aquesta qüestió té molt a veure amb les valoracions, els valors que els agents jurídics fan servir per definir el maltractament.

Existeix un model de situació a partir de la qual es pot reconsiderar el maltracte que denuncia la víctima, aquest model es caracteritza bàsicament per: considerar-se com parella, habitualitat en el maltractament, continuïtat i danys físics (model que coincideix amb el repertori empirista):

-Sra. C: portem 4 anys casats

-Jutgessa: Com es va iniciar la discussió amb el denunciat en el dia d'ahir?

-Sra. C: jo vull separar-me del meu marit i tinc intenció d'anar a viure amb una amiga, i el meu marit em va sentir parlar per telèfon amb ella sobre el pis que volem compartir juntes, i llavors com que ell no vol que el deixi, es va enfadar i vam començar a discutir per aquest motiu. Ell em va insultar dient-me "ets una puta" i moltes coses més, també m'ha dit "et mataré o algú et matarà". Vaig tenir molta por".

-Jutgessa: "i que va passar després?"

-Sra. C: "vaig anar cap al menjador i em va donar dos cops de puny a la cara, jo vaig anar cap a la habitació i vaig trucar als Mossos d'Esquadra", i al sortir de l'habitació el meu marit em va donar dos cops a la nuca amb el comandament del televisor i em va començar a donar patades per tot el cos"

-Jutgessa: "i què va fer vostè?"

-Sra. C: "quan vaig poder vaig sortir del pis i vaig tornar a trucar als Mossos d'Esquadra que em van dir que ja estaven a punt d'arribar i mentre estava esperant la policia vaig sentir com el meu marit a dins del pis estava trencant coses. Quan va arribar la policia i després d'identificar-nos i detenir al meu marit, a mi em van portar a la comissaria per posar la denúncia".

-Jutgessa: "Es la primera vegada que passen aquests fets?"

-Sra. C: "No, al febrer de l'any passat vam anar a XX i en una habitació de l'hotel em va agredir, però no vaig denunciar els fets. També a l'any 2003 vaig presentar una denúncia contra el meu marit en els jutjats de RR, no recordo quin jutjat era, però vaig retirar la denúncia, però després del que va passar ahir tinc por.

Jutgessa: "Sol·licita una ordre de protecció?"

-Sra. C: "Sí, no vull que s'apropi a mi ni que em truqui per telèfon".(OJ13,46)

En el següent paràgraf, malgrat està tallat, s'indica l'enfatització en el tema de "ser parella" o no. En aquest cas, tant la lletrada defensora de l'home com aquest mateix, utilitzen l'argument de què: "només tenien un rollito al sortir de la disco", o què "ell tenia una parella i ella per gelosia el perseguia", etc...per demostrar que realment ell no l'ha agredit, i què es ella la què va provocant. Ella és taxativa dient "teníamos una relación sentimental".

Declara ella:

-Letrado del presunto agresor: ¿Se veían de vez en cuando y había un rollito?

-Ella: Una relación sentimental. Yo dejé a mi pareja por salir con él. A veces él se escondía cuando iba conmigo.(OJ8,30)

..

Declara él:

-Juez: ¿No la considera su pareja?

-Él: No. No quedábamos, era al salir de la disco y nos enrollábamos.

...

-Juez: ¿no le dijo que no dijera nada y la llamó puta?

-Él: No, no le dije nada, sólo que me dejara en paz.

-Juez: ¿Por qué le dijo que le dejara en paz?

-Él: Estoy con mi chica actual, los amigos me dicen que ella dice que le llamo. Creo que ella quiere que rompa con mi novia.

....

-J: Si todo lo que dice ella es mentira, ¿por qué cree que pone la denuncia?

-H: No lo entiendo, no se que gana, yo estoy bien con mi pareja actual, debe ser por celos.(OJ8,31)

-Letrada del presunto agresor: Archivo acciones por entender que los hechos no son constitutivos de delito y subsidiariamente se transformen en juicios de faltas al entender que no existe relación sentimental entre demandante y denunciado. Pido además que declare la pareja de él.

-J: Esos son previas –dice la jueza-. El caso no lo archivaré, esperaremos pruebas médicas y lo que digan los testigos.(OJ8,32)

D'altra banda, es posa en dubte la credibilitat del maltractament quan:

1) hi ha habitualitat però no han hagut contactes anteriors amb els serveix d'atenció a la víctima o justícia:

Habla el letrado de él:

-Le pregunta “¿En doce años ha tenido otras amenazas?” “¿Han sido continuadas o esporádicas?”. “Siempre amenazaba que se iba a llevar a mi hijo”.

-Pregunta letrado ¿”anteriormente no lo había denunciado y ahora sí?”

-Mujer: “Ahora me dice que irá al colegio del niño y le pegará un tajo al cuello”. “Yo no quiero que mi familia, ni él , ni nadie se haga daño” (OJ1, 4).

En el parte de lesiones se recoge que el 16 junio: la primera vez que le agredía, anteriormente no había existido maltrato. Esta vez no fue a visitarse al médico ni puso denuncia,

21 de junio: el día de la agresión en el coche con el daño en el brazo. (OP4,12).

-La jueza me remarca que “la sra. viene por miedo, que él se ha puesto agresivo con la separación pero que no se trata de un maltrato continuado” (CO: parece que esta frase define muy bien cual es el criterio decisor de la jueza cuando dicte sentencia).(OJ4,13)

2) si aquests contactes són reiteratius: be per retirada de denuncia o per nous episodis de situacions conflictives amb la parella:

-J:¿Por qué no denunció la primera vez, la de la patada?

-Víctima: Esperaba que mejorara la relación

-J: ¿Por qué pidió la orden de protección?

-V: Mi marido me dijo que me mataría y se quedaría con el niño.

-J: ¿Es verdad que antes ya había pedido la orden de protección?

-V: Sí

-J: ¿...que la vez anterior, cuando la policía fue a aplicar la orden de protección y acompañar al marido a su domicilio para que sacara sus objetos personales del mismo y se fuera de él, Ud. dijo que no, que no lo sacaran y retiró la denuncia?

-V: Sí (Oj4,17)

-Jutgessa: No es veritat que els Mossos d'Esquadra li han ofert la possibilitat de sol·licitar una ordre de protecció i vostè no ha volgut?

Sra. P: "Sí, els Mossos em van dir que podia demanar la ordre de protecció, però jo no la he sol·licitat. Però ara sí que la sol·licito perquè no vull trobar-me amb ell perquè em fa por.(OJ13,53)

3) si la víctima està en tractament psicològic o se li han reconegut alguns trastorns psicològics o si està en un estat en què pot ser afectada psicològicament, com és el cas què relata una dona, què al estar embarassada de poc i separar-se per maltractament, tothom dubtava de ella, de la seva credibilitat, explicant que podia tractar-se del "canvi d'estat" o "l'estat hormonal".. Podem trobar en aquestes explicacions la predominància d'un estereotip de dona què connecta en considerar-les "més làbils mentals" "amb més desarregles psicològics"...idea que repercuteix en la credibilitat del seu testimoni:

La juez comenta (en alguna ocasió també lo había comentado, es decir, que ya es reiterativo) que en los casos de tratamiento, la víctima tiene una susceptibilidad mayor frente a cualquier acto hostil o relación de malestar en la pareja, por ello, cuando vienen mujeres con tratamiento y problemas de maltrato, se ha de mirar muy fino, pues, sus juicios están mucho más condicionados por la depresión o el problema psicológico que tienen (OJ2, 6).

-Víctima: Ningú va pensar...(en el maltracte), doncs se separa en tres mesos, i està embarassada!, ningú em va fer cas...em va posar que tenia tres síndromes: el d'Estocolmo, el de víctima i un altre...estrés postraumàtic, m'ho va posar la meva psiquiatra, i la forense del jutjat em va posar el mateix...i...ah! es què està embarassada...igual aixó de la depressió és per les hormones, o algo així..., pensava la gent. I el meu maltracte va ser psicològic!. (EMu1,4)

4) quan existeixen manifestacions de l'agressor què tenen a veure amb afectes positius, comentaris favorables envers la víctima i comportaments d'atenció, preocupació o cura envers ella:

-Juez: El caso es por quebrantamiento de orden de alejamiento. Hace 3 meses fue condenado... Ella estaba en el bar y él se sentó a su lado.

-Mujer: Él me amenazó y me insultó: me dijo que era una puta, una zorra...

-Juez: Él dice que nunca se dirigió a Ud., que fue a través de su amigo XX

-M: No, se dirigió. Me lanzó un oso de peluche, me mandó flores..

-Letrado mujer: ¿Tiene miedo a esa persona?

-M: Sí

-Lm: ¿Quiere que se mantenga orden de alejamiento?

-M: Sí, no puedo salir sólo a ningún sitio, tengo que salir acompañada
-Letrado hombre: ¿Ha dicho que en el bar Ud. se dirigió a él?
-M: No.
-Lh: ¿Por qué a los mossos les dijo que no habló con él y ahora ha cambiado?
-M: El me dijo que quería comprar una casa, yo le dije que no. (OJ7,26)
(OJ7,27)

5) quan la víctima no compleix amb les expectatives de rol que socialment te assignades. Així doncs, si la víctima és una dona, però es demostra que no compleix certs rols com es la cura de la família (tenir menjar preparat, neteja domicili, cura dels nens..), es posa en dubte la seva credibilitat. Això es fa patent en aquesta observació, en què, curiosament, és la dona l'acusada de agressió al marit, però els arguments que s'utilitzen en casos d'homes agressors, com son les pallisses, insultes, amenaces, etc..han canviat, en aquest cas es tracta de l'abandonament i la poca cura del fill..

-Abogado hombre víctima.: ¿Mantiene responsabilidades hacia la menor? ¿la atiende?
-V: No. La asistenta está detrás de ella. Ella la engañó diciendo que los días que la niña está de baja en el cole es porque la lleva al hospital.(OJ3,10).

En aquest cas, l'home te una ordre d'allunyament anterior, però fa una visita al domicili on viu la dona i els seu fill. La dona en aquell moment està absent, i en la casa està el nen i una Sra. que coneix a la mare: P. El paràgraf intenta atribuir una irresponsabilitat a la mare per estar fora de casa, deixant al nen sol, o amb una Sra. que està absent o dormint:

-Abogado del acusado: ¿La P cuando estuvo él en casa no vio nada?
-M: No, estaba descansando en la habitación.
-A: ¿Y la puerta la abre el hijo de 8 años estando la P dentro?
-M: Sí (OJ6,22)

Com a síntesis d'aquest apartat, podem constatar què:

Els agents jurídics destaquen una amplia varietat de formes de maltractaments, però delimiten clarament entre veritable maltractament de gènere i maltractes entre la parella. Aquest tema és una constant que impregna tota la seva tasca, donat què gran part de la feina què estan realitzant es dirigeix envers els conflictes de parella.

Existeix la qüestió de la violència invisible què no es plantejada per la majoria de professionals, donat què no incorporen la perspectiva de gènere o feminista, per tal motiu, es possible, què moltes violències envers la dona no siguin detectades. Aquesta posició dels agents jurídics condiona que la seva pràctica procedimental també està exempta de procediments més dirigits a recollir aquest tipus de violència.

Existeixen una sèrie de creences i estereotips basats en la pràctica professional que no estan sotmesos a qüestionament o posats en dubte.

II.3. Construïnt identitats

II.3.1. Dones víctimes i dones manipuladores

Hem vist en el marc teòric d'aquest estudi com l'imaginari respecte al que és la dona és fruit d'un procés sociohistòric de construcció. D'aquest estudi es desprèn que els discursos sobre la dona que pateix violència no es deslliguen de les representacions que històricament les han construït.

L'anàlisi dels discursos dels agents jurídics ens parla de l'existència de dues consideracions i idees prèvies sobre la violència de gènere que ens dibuixen a les dones com a víctimes o com manipuladores en tant que tracten de treure algun profit de la llei. En aquest sentit, alguns professionals consideren que en ocasions les dones, aconsellades pels seus advocats, utilitzen les denúncies com un instrument per a assolir els seus objectius:

Desde Agosto del 2003 comienza este calvario de juicios rápidos por violencia doméstica. Desde un punto de vista jurídico no hay tantos casos, lo que ocurre es que los abogados lo hacen pasar por violencia contra las mujeres para conseguir los objetivos de sus clientas. (D.C.P, juzgadoG, 1).

O bé, es considera que és la dona qui interposa la denúncia per aconseguir beneficis en la separació de la parella:

-Jueza:(...) que muchas veces lo que nos podemos encontrar, pues son, no digo con denuncias falsas pero si de las que se pretenda obtener un lucro por la asistencia de pensiones económicas, porque es una vía rápida para solucionar el tema de los hijos, de las pensiones, de la atribución del uso del domicilio.. (E, jueza. 2, 2).

En aquest context, és a partir de resignificar certs fets violents minimitzant la seva importància al presentar-los com una baralla de parella que la dona perd la seva posició de víctima. En aquests sentit, podem afirmar que els discursos dels agents implicats en el procés penal no estan exempts d'intenció. En el següent fragment l'advocat, amb la seva argumentació, pretén aconseguir una sentència favorable al seu client (el presumpte agressor). Amb aquest objectiu presenta una versió dels fets que li sigui favorable resignificant les empentes i

tirades de cabell que ha patit la denunciant com un patró de relació desenvolupat per la parella:

(...) esta pareja se había perdido el respeto desde hace tiempo

Amb aquesta estratègia, responsabilitza a ambdós membres de la parella del conflicte diluint la versió que presenta a l'home com l'agressor i a la dona com la víctima.

El perjudici de considerar que la dona pot manipular el procés per tal de perjudicar a la parella està força extès en l'àmbit jurídic i es sustenta i argumenta amb l'exposició de casos on es sospita que la denuncia pot ser falsa:

La jueza comenta que hay casos de mujeres en que es muy patente la manipulación que hacen sobre la situación, por ejemplo el caso de una joven que estuvo saliendo durante 5 años con su novio y él decidió romper con ella, cuando él vino a buscar sus cosas al piso donde vivían la amenazó. Ella al cabo de unos días puso una denuncia a los mossos porque se sentía víctima y había sido maltratada psicológicamente. (D.C.P, juzgadoG, 1).

O:

La juez comenta: la experiencia que tengo sobre mujeres suramericanas es que son un poco liantas. (OJ6,24)

En la següent conversa mantinguda amb un agent dels Mossos d'Esquadra, després que aquest recollís una denuncia, es mostra la presencia d'aquests estereotips:

-I²⁷: (...) a aquesta dona l'he vist diferent de les altres ... m'ha semblat més aviat que ...

-Ag: Jo primer he pensat que era una denuncia per venjança

-I: Venjança?

-Ag: Si, i encara no ho tinc clar

-I: Però, venjança de què?

-Ag: Perquè m'ha dit que ell l'ha denunciat

-I: Per què?

-Ag: No ho sap, però li han dit que s'ha de presentar al jutjat

-I: Ah! Això no ho sabia ... jo volia dir que em semblava una dona que te la seva vida feta i que més que res aquesta relació tant negativa la te farta

-Ag: Si, o la venjança ... (Diari de Camp 21/06/05)

L'estereotip de dona manipuladora es veu fortament recolzat per una idea preconcebuda molt estesa en l'àmbit jurídic i que fa referència als efectes que la violència de gènere continuada imprimeix en les dones.

---

²⁷ I: Investigadora

Ag: Agent

- I: ¿Qué te ha parecido?
 -Ag: No es un caso grave
 -I: ¿Lo definirías como maltrato ?
 -Ag: Bueno, yo ya le he dicho que veía un tema de hijos y mala relación
 ...
 -I: Si, se lo has dicho ... de pareja
 -Ag: Dir que és un cas de maltractament seria una injusticia per a les dones que si ho estàn ... si li comentes això de les trucades telefòniques a elles et diuen ...
 -I: Ja ... que no és res ...
 -Ag: Comparat amb els que els hi passa ... però penso que si m'ho fecin a mi m'afectaria
 -I: Aha, és clar (Diari de Camp 21/06/05).

Troben un altre exemple en el mateix sentit en el següent fragment extret d'una sentència dictada en un jutjat de Barcelona:

Su interrogatorio, tanto por la defensa como por las acusaciones se ha realizado en normal tranquilidad observando a la misma tranquila, serena, respondiendo sin gestos ni aspavientos a las preguntas que se le hacían (...) No concuerda ello con el temor, la desconfianza, la escasa capacidad de iniciativa que lamentablemente presenta el síndrome de la mujer maltratada, que lamentablemente este titular ha conocido a lo largo de su fase como juez instructor. Incluso el aspecto físico que presenta L.D. durante los tres actos de juicio celebrados, no solo arreglada sino vestida cada día diferente, a la moda, con anillos, pulseras y curiosos pendientes, gafas de tamaño grande, demuestra una capacidad de L.D. para visionar el exterior, comprenderlo y adaptarse al mismo, una capacidad de desenvolverse que ciertamente no coincide con la de una mujer que ha pasado seis meses sometida a agresiones. (Sentencia Juzgado de lo Penal Barcelona, Barcelona, (Núm. 22), de 27 noviembre 2003).

La idea que les dones víctimes de violència comparteixen unes característiques concretes és un prejudici que actua fortament en la construcció de la credibilitat de les denúncies i versions de les dones:

-(parlant sobre la credibilitat de las víctimes) Poca en la mayoría de los casos. En muchas ocasiones , y salvando cuando pueden objetivarse mediante un informe del médico-forense la existencia de lesiones, existe la palabra de uno contra la del otro. Esto en otro tipo de delitos sería, en base al principio de presunción de inocencia y la necesidad de prueba, un supuesto de absolución, pero en estos tipos de delito se está aplicando un criterio contrario, de modo que aunque existan elementos que te hagan dudar, se adoptan las medidas y el procedimiento continúa. En ocasiones nos queda constancia de que el auto de alejamiento ha sido esgrimido como una arma por la presunta víctima contra el presunto agresor ya que la finalidad perseguida no era verdaderamente el alejamiento. Ella ha continuado conviviendo con él y

cuando tienen de nuevo un conflicto llama a la policía y alega el quebrantamiento de la medida, *iniciándose todo el procedimiento policial y judicial subsiguiente.* (EJ1,3).

Aquesta manca de credibilitat es veu reforçada per la idea que la dona que pateix maltractament de debò és una dona passiva i espantada que normalment no denuncia, d'aquesta forma es posa en dubte l'estatus de veritat de les dones que prenen la iniciativa i decideixen denunciar:

-En la actualidad existe una gran presión mediática, con la consecuencia de que, al menos en la experiencia personal, se confunde con el concepto de maltrato situaciones que son de crisis matrimonial o de simple falta de respeto entre los cónyuges, en muchos casos recíproca. En mi modesta opinión los verdaderos casos de maltrato no suelen pasar por los juzgados de guardia, se enquistan durante mucho tiempo y la mujer verdaderamente atemorizada no va al juzgado. (E.jueza1, 1).

La construcció de la dona manipuladora no es pot deslligar de l'estereotip de l'home víctima. En el següent fragment, l'home es construït com la víctima d'una dona que el provoca:

-A veces el hombre te da pena porque llega a comisaría y ves que la que está mal es la mujer. Muchas veces son ellas las que les provocan chinchando hasta que ... y a veces también mienten para causarle un daño ... como cuando lo llaman para que les lleve la ropa y cuando él la lleva, nos llaman para que lo detengamos porque tienen la orden de alejamiento. (D.C.J, MB, 2).

Deiem que aquest estereotip conviu amb un altre. Efectivament en els discursos dels agents jurídics, contraposada a la dona manipuladora trobem la dona víctima:

-(...) es una de esas violencias domésticas que yo llamo de verdad, es decir, donde efectivamente ha habido un maltrato continuo y la víctima está totalmente subyugada y sometida a su agresor, de manera que en cuanto este le pide perdón ella perdona y retira la denuncia.(E.jueza2,3)

-La coordinadora dels Mossos d'Esquadra no prejudja moltes dones venen per obtenir beneficis. Aquí arriben de tots els casos, però el que pensem que no són veritat són els menys... Quan retiren les denúncies, pensem que és per por, per represalies. Et sorpréns a vegades, però és per la por, o per no tenir mitjans ... estar sola, depén d'ell, no entén l'idioma..(EM1,6)

Certs posicionaments dels professionals analitzats en el context actual de violència vers les dones no poden ser interpretats com posicions neutrals doncs acaben situant en el mateix nivell de possibilitat el maltractament vers un home i una dona quan la realitat no ens mostra aquesta igualtat. Així mateix, argumenten la tendència a una discriminació positiva que afavoreix a la dona al

temps que converteix al home en víctima (d'aquí la idea estesa que la dona manipula). Ara bé, aquestes dades ens parlen d'una manca de perspectiva de gènere i de la comprensió de les desigualtats entre homes i dones. En aquest sentit es pronuncia una de les advocades entrevistades:

-A: Hem trobat que advocats i advocades del torn ... no tenen un mínim de perspectiva de gènere. Al jutjat veus el tema de les emocions latent ... dona més llàstima l'home amb les esposes que la dona que va serena, declara i marxa (...) no hi ha perspectiva de gènere, de fet, els propis jutges especialitzats en jutjats de violència, moltes vegades a mi em pregunten: "però vamos a ver letrada, como usted se explica que esta señora haya vivido y no se haya separado" perquè ... pot ser dones amb pocs recursos econòmics, que tenen fills, són dones dependents, no? El jutjat no te ni idea del cicle de la violència, de la lluna de mel ... o sigui de tota la teoria bàsica de la violència ... jo tampoc sóc experta però una orientació mínima dels temes de violència no la tenen, no la tenen (Entrevista Advocada 21/01/06)

o en un altre moment de l'entrevista l'advocada s'expressa en els següents termes:

- (...) es menysprea la perspectiva de gènere, i en canvi es tendeix molt a pensar que "si no se separa es porque no quiere" i ara, la última moda és pensar: "está haciendo esto para obtener beneficios en su separación". I això és el recurs fàcil, no? Per no entrar en dinàmiques de gènere, entrem a: "no la entiendo" "nadie entiende a esta persona. ¿Si es independiente económicamente, por qué esta en esta situación?".... Jo també penso que és possible que hagi frau, però no més frau que en d'altres situacions jurídiques com les denúncies per cobrar assegurances, etc. Es a dir, hi ha frau com hi ha a totes les institucions jurídiques, ara, també nosaltres som els primers interessats en què no existeixi, per tant, què facin una estadística i remetin tots els casos que considerin falsos al ministeri fiscal perquè obrin les diligències penals oportunes, i quan s'hagi fet tot això que sortin a la premsa dient....lo que no es pot fer, es sortir a la premsa dient aquest tipus de coses sense unes estadístiques mínimes i sense un número de condemnes per denúncies falses .... (EA1,4).

II.3.2. Els problemes psicològics: causa o efecte?

Les al·lusions a problemes psicològics són una constant en el marc jurídic quan es tracte de donar una explicació a la violència de gènere. Com hem vist anteriorment les relacions causals entre els problemes psicològics i la violència de gènere es construeix mitjançant el repertori interpretatiu empirista. Sovint es construeix la identitat del agressor com una persona amb problemes psicològics o d'addició que desencadenen la violència vers la dona. Aquesta idea es fa present en el moment de prendre la denuncia:

-Ag: ¿Sabes si es consumidor de drogas o alcohol?

- M: *De alcohol si*
- Ag: *Pero ¿cómo cualquier persona?*
- M: *No, como cualquier persona no*
- Ag: *¿Qué me estás diciendo, qué es consumidor habitual?*
- M: *Si (Diari de Camp 21/06/05)*

Així mateix, en el discurs de les dones també trobem aquesta tendència a buscar explicacions basades en els problemes psicològics per a explicar-se l'existència de violència. En aquests cas, la narració acompleix una doble funció: en primer lloc, donar una explicació dels actes agressius de la parella que no impliquin fer consideracions en termes de "ser bona o mala persona" al temps que els actes violents es presenten com a fets puntuals i, en segon lloc, crear un espai per a l'esperança de poder recuperar una relació de parella satisfactòria sense violència de gènere. El següent fragment l'hem extret de la consulta que una dona que ha patit violència fa al Servei d'Atenció a la Víctima dels Mossos d'Esquadra acompanyada pel pare de la seva parella:

- M²⁸: (...) *Yo sé que hay ciertas patologías adictivas que si le niegas el móvil responde con agresividad ... pero no es el caso de alguien que te agrade normalmente*
- H: *Queremos información ya que es impulsivo y si tiene un problema hay que tratarlo*
- Ag: *Si, hay unos centros pero si él no quiere ir ...(...)*
- H: *Si el dice que no pasa nada y después pide perdón, pero yo ya he dicho que no puedo aceptar que él la agrede (...)*
- H: *Pero él no está abierto, necesitamos algo que ... por ejemplo que fueran a casa a hablar con él*
- Ag: *Pero ¿él tiene alguna disminución física o mental?*
- M: *No*
- H: *Psíquica seguro*
- Ag: *Pero no diagnosticada*
- H: *No diagnosticada claro*
- Ag: *Entonces nosotros no podemos obligarle ya que haríamos un delito de coacción (Diari de Camp 13/06/05)*

En aquest sentit, l'exploració de la salut mental del presumpte agressor serveix per a construir les causes de la violència. Per contra, en el cas de les dones, l'existència de problemes psicològics pot ser interpretada com un element que fa perdre la credibilitat a la versió que presenta la dona:

- Després de parlar una estona amb ella ja ho veus, no? Si tenen un problema psicològic greu, si tenen una personalitat problemàtica. Després estan aquelles que ja les coneixem, que han vingut moltes vegades, que donen poca credibilitat, això es qüestió de conèixer a la dona, la coneixem i els antecedents és què les coses que diu no son gaire creïbles, doncs... (EM3,8)*

---

²⁸ M: Dona

H: Home (pare del presumpte agressor)

Ag: Agent dels Mossos d'Esquadra

O bé, els problemes mentals són interpretats com la causa del fet d'interposar una denúncia falsa o exagerada:

-Inculpado: *La depresión la tiene desde que le dejó su marido que le dijo: "vete con tu madre que no te necesito" de medicamentos en lugar de 1 pastilla toma 2 o 3 (...)*
-*El lunes estábamos en Lloret bien, pero cuando se junta con su familia...se pone fatal*
-*(...) el letrado de él dice que no hay hechos probables y los indicios que se aportan hacen poder en duda la credibilidad de la mujer ,pues hay testigos , pero no los ha traído y, ha reconocido depresión con tratamiento médico lo cual supone una alteración.(OJ1, 5).*

per una altre banda, les afectacions psicològiques o agreujament de dolències són presentades per les dones com un efecte de la violència com es desprèn de la narració de la dona que interposa denúncia:

-M: *Yo además estoy con medicación porque soy epiléptica y ... claro este señor, me llama constantemente y me dice: "Ojalá te de un ataque y te quedas"*
Ag: *¿Esta situación de estos días agudiza su malestar?*
M: *Claro ... yo estoy con medicación y me afecta psicológicamente ... tomaba una pastilla y ahora tomo 3 ... es que él disfruta (Diari de Camp 21/06/05)*

O com li explica una dona a la seva advocada mentre fan cua esperant el seu torn a la Comissaria dels Mossos d'Esquadra:

-M: *Es que hay días que ni puedo comer ... de angustia del acoso*
-Ab: *Ya mmmm*
-M: *Es que ma llama desde números desconocidos, me dice cuatro cosas y luego cuelga ...*
-Ab: *¿Te llama a menudo?*
-M: *Sí ... y también .... no sé cómo consiguió mi clave pero entró en mi página web y me lo borró todo ... lo destrozó*
-Ab: *mmm*
-M: *Tengo hora con la psicóloga .. (Diari de Camp 18/05/05)*

Així mateix, la passivitat i manca d'habilitats socials que en ocasions presenten algunes dones, poden ser interpretades pels agents jurídics com un efecte que es deriva de la seva condició de víctimes en tant que coincideix amb l'estereotip de "dona maltractada":

-*Le pregunto (a la juez) por el caso de la joven de 15 años que acudió al viernes a declarar. Me dice delante del fiscal que le daba pena, porque podía ser su hija, además, no iba de "sobrada" sino que es una joven callada y un poco retraída, "tengo la sensación de que está sometida, invalidada por él, ya que le preguntas y te contesta a duras penas, aunque con esto de la denuncia ha visto que surge efecto algunas cosas.(OJ10,34)*

La responsable del Servei d'Atenció a la Víctima dels Mossos d'Esquadra explica els efectes visibles de les dones que han patit un maltractament continuat en el temps, fent especial incidència en les característiques psicològiques que presenten:

-C: Creo que depende del grado de sometimiento de la víctima, si es una víctima con maltrato Psicológico a lo largo de los años, habría que ver el sufrimiento físico, pero sobre todo el psicológico sí que se nota, suele ser víctima de personalidades muy anuladas, muy indecisa.. quizás al presentar la denuncia lo tiene claro, pero lo que no tiene claro es lo que ha hecho mal el otro contra mí, no sabe hasta que punto diferenciar, como si ella no supiera realmente qué es lo que el otro ha hecho mal. Por ejemplo, “estamos comiendo y él tiró el plato de sopa sobre el sofá, pero es normal, venía cansado de trabajar...” O sea van aceptando situaciones que llegan a tenerlas como algo normal, que van incrementando el nivel de agresividad y se van aceptando, entonces llega un momento que como persona desde fuera lo ves monstruoso y ellas lo viven como algo normal, lo cotidiano, lo diario. Mantener relaciones sexuales cuando ella no quiere, pero claro, el otro la ha convencido, “lo permitía porque estaba convencida que era así pero ahora no lo comparto”... Por lo que sea ha tenido un referente externo que le ayuda a darse cuenta. Por los hijos o por familia ... algo ha cambiado en sus vidas que le ha hecho verlo de otra forma. También la información sobre estos temas ... (EM2,3)

En aquest sentit es pronuncia també l'advocada entrevistada marcant molt clarament el canvi que fan les dones uns anys després de haver patit violència i haver-se separat del maltractador. En el següent fragment podem veure com es construeix a la dona maltractada mitjançant el repertori feminista. En efecte, es presenta una dona construïda per la seva pròpia experiència, depenent, desconfiada i fins i tot violenta com a resposta al tracte rebut. D'altra banda, se li demana a la dona una transformació per tal que sigui activa, independent i autònoma:

-Són dones que han viscut que la violència resulta i per tant, quan se senten frustrades, la violència te la fan a tu, es a dir, hi ha diferents modalitats i perfils, però la dona que ve així: “lo que tú pienses, lo que tú hagas” i jo les dic: “no, lo que pienses tú, tú te has separado por una decisión tuya”. És important que vegin la diferència, que jo no sóc la seva mare, amiga, germana, sinó una advocada, i no ser proteccionista, paternalista i condescendent. No són discapacitades, ni dones petites.. són persones madures que han passat una situació, llavors, s'ha d'intentar posar-les al nivell que tenen de persones, i a vegades no estan acostumades. Després, el segon segment, les que em truquen per “si el jutjat va molt lent, i les has d'agafar i portar-les al jutjat perquè vegin que tot està fet però que està tardant... Doncs, aquestes tenen una desconfiança, a vegades, brutal, perquè tot el que han rebut, ha sigut violència i agressivitat i t'ho tornen. Després ja, la persona que fa un canvi i la veus, al cap de 3-4 anys que ve per un altre cosa i que és una tia diferent, d'altre cara, guapíssima, divina, o sigui que ha superat i

que està molt bé dintre de les seves possibilitats i clar, això està molt bé, i és una persona que la tens lligada sempre a tu, d'alguna manera... i es fa un vincle ...” (EA1,33)

De l'anàlisi d'aquests fragments es desprèn la existència d'un vincle entre el dret i la ciència mèdica com veiem a l'apartat del repertori empirista. Efectivament, la ciència aporta coneixement d'expert sobre la violència de gènere. Ara bé, l'ús que els diferents agents fan d'aquest coneixement no es neutral sinó que respon a la planificació estratègica orientada per l'interès. En aquest sentit:

1. Les narracions sobre els problemes psicològics o addicions dels presumptes agressors aconsegueixen la funció de naturalitzar les explicacions sobre les causes de la violència deixant de banda una anàlisi més acurada que tingui en compte els condicionants socials i la perspectiva de gènere. Aquest efecte s'aconsegueix mitjançant l'ús del repertori empíric que construeix la retòrica de la veritat al parlar amb la veu de la ciència que es presenta com el model d'objectivitat per excel·lència
2. Les narracions sobre els problemes psicològics de les dones aconsegueixen una doble funció segons la planificació estratègica dels agents que en facin ús: per una banda, pot ser utilitzada per a construir la intenció manipuladora i la manca de credibilitat de la dona, i per l'altra, pot ser presentada com un efecte del fet d'haver patit violència de gènere de forma continuada
3. En el cas de les dones, aquestes presenten les seves dolències com efecte de la violència i els problemes psicològics de la parella com la causa de la violència deixant una porta oberta a solventar els seus problemes un cop resolt el problema de la seva parella.

II.3.3. Els efectes perversos del procediment jurídic

La dificultat manifestada pels professionals per tal de identificar la violència de gènere discriminant-la altres situacions com ara les denúncies falses i/o les baralles de parella, juntament amb els estereotips sobre la dona imperants en la nostra societat generen efectes perversos en el sistema penal que afecten directament a les dones. En aquest punt tractarem fonamentalment la segona victimització, la criminalització de les dones i la indefensió de les víctimes.

La segona victimització

La victimització secundària fa referència a les agressions psíquiques no intencionades però evidents que la víctima pateix durant el període de investigació policial i mentre dura el procediment judicial (Kühne, 1986).

La manca de credibilitat de les dones denunciants davant els agents jurídics a causa dels prejudicis d'aquests suposa una segona victimització en tant que:

1. El fet de no creure en el seu testimoni suposa, en molts casos, una menor implicació en el cas. En el següents fragments aquest fet es veu reflectit:

-Que mi abogada no me entendía, noté que no confiaba en mí, no me daba esperanza, fuerza, no me explicaba lo que podía pasar, no me hacía caso ... hasta que las cosas cambiaron cuando ella llamó a los niños antes de ir a declarar, cuando los conoció y estuvo dos horas hablando con ellos, y ellos le explicaron cómo era su padre y cómo les trataba fue cuando cambió el trato hacia mí y a mí me dio mucha rabia (Emu2, 6).

O com expresa l'advocada entrevistada parlant del personal dels jutjats:

-A: La inmensa mayoría no se toma en serio lo que explican las mujeres como un hecho de violencia, sino que acostumbran a pensar que son conflictos de pareja o que se quiere aprovechar la situación para otra cosa. Pocas veces tienen consciencia de que sea un tema grave, estoy generalizando, ¿eh?. Después hay funcionarios que lo ven claro. Yo tengo la suerte que todos los temas con los que he ido o casi todos se los han tomado en serio, como hechos de violencia que son, quizá porque también yo les transmito que es algo que es importante, que es serio y que hay que tramitarlo bien, no es una tontería ¿no?. (EA1,27).

2. La manca de credibilitat pot facilitar un tracte dur per part dels agents jurídics que amb l'afany d'aconseguir els seus objectius construeixen a la dona (víctima del procés) en culpable:

-M: En el juicio me sentí maltratada, ultrajada, lo peor ... la abogada de él me puso de vuelta y media, como la peor del mundo, me puso de todo. Él se había llevado a los niños a un psicólogo, el mayor se negó a contestar y trajo un informe al juicio. El interrogatorio duró más de dos horas conmigo, la abogada de él empezó a preguntarme de todo y no reaccionaba muy bien a las respuestas, cuando empezó a chincharme mucho y a decir cosas que me atacaban como madre que yo lo hacía todo mal, me cabreeé y al estar enfadada esto fue mi salvación, empezaron a venirme recuerdos, situaciones y me defendí muy bien. La jueza le llamó la atención muchas veces (a la abogada de él) por el tono con que actuaba. Mi abogada comenzó a hacerle preguntas a él, no duró ni 4 minutos y no dijo nada más. Y yo me sentí fatal, ¿dónde está mi defensa? ¿qué ha hecho mi abogada? Me he tenido que defender sola, y para colmo el psicólogo que hizo el informe de los niños también me atacó. (Emu2, 6).

3. La manca de perspectiva de gènere en els agents jurídics, en els familiars i en las pròpies víctimes contribueix a construir a les dones com a culpables del que els hi passa:

-M: *La gente dice que es culpa mía*

-Ag: *No. No es su culpa*

-M: *Ya ... pero como ha vuelto ... la justicia no ayuda ... él sale de la cárcel y viene ... (Diari de Camp 13/06/05)*

-¿*Si es independiente económicamente, por qué esta en esta situación?*
(EA1, 4)

4. En el procés jurídic les dones han d'exposar els fets viscuts la qual cosa suposa reviure el procés i les emocions associades:

-M: (...) *Ell em va insultar dient-me "ets una puta" i moltes coses més, també m'ha dit "et mataré o algú et matarà". Vaig tenir molta por.*

(...) vaig anar cap al menjador i em va donar dos cops de puny a la cara i jo vaig anar cap a l'habitació i vaig trucar als Mossos d'esquadra i al sortir de l'habitació em va donar dos cops a la nuca amb el comandament del televisor i em va començar a donar patades per tot el cos. (OJ17/01/05)

Al temps que el procés jurídic les situa novament com a blanc de la violència de la parella:

-D²⁹: *La meva dona està molt gelosa d'una noia búlgara que jo conec. Quan vaig arribar a casa ahir, la meva dona va començar la discussió, em va donar un cop amb el pal de la fregona que tenia a la mà. Em va dir que trucaria als Mossos d'Esquadra i que em denunciaria, ella va agafar el telèfon i va dir textualment "que me mata, que em mata", ho va dir perquè és molt intel·ligent i molt astuta*

-(...) vaig voler marxar del pis però ella es va interposar entre la porta i jo i no em va deixar sortir. Allà ens vam empènyer els dos, ens vam esgarrapar i alguna cosa més i ella em va pegar a mi

-J: *I com s'explica que la Sra. Presenti les lesions que es veuen en el seu rostre si només es van empènyer i poca cosa més?*

-D: *La meva dona tenia un eccema a la cara fa uns dies, reconec que ens vam donar algunes bufetades mentre estàvem a la porta, sé que vam caure a terra i ja no puc concretar res més (OJ17/01/05)*

El discurs del detingut realitza varies funcions; presenta els fets com una simple disputa minimitzant la violència exercida, construeix a la dona com ofensora i es presenta a sí mateix com a víctima. Tot i que la dona no va estar present mentre ell declarava tindrà coneixement de la seva declaració la qual cosa suposa ser, novament, blanc de violència per part de la seva parella. Al

---

²⁹ D: Detingut

J: Jutge

temps que en la seva declaració ha de respondre a les preguntes de la part contrària que l'acusa:

-AC: Vostè cridava quan el seu marit l'agredia? (...) I no va sortir cap veí a mirar el que passava?

-AC: No és veritat que vostè va intentar pegar al Sr. X amb el pal de la fregona i que es va posar davant de la porta per a impedir que aquest sortís al carrer? (OJ17/01/05)

La criminalització de les dones

En aquest apartat tractarem el procés de criminalització de les dones. Entès com:

1. La resignificació de la posició de víctima de la dona a una posició que la criminalitza al considerar fals el seu testimoni o que manipula la situació:

-Desde Agosto del 2003 comienza este calvario de juicios rápidos por violencia doméstica. Desde un punto de vista jurídico no hay tantos casos, lo que ocurre es que los abogados lo hacen pasar por violencia contra las mujeres para conseguir los objetivos de sus clientas (D.C.P, juzgadoG, 1).

2. La tendència a considerar la violència de gènere com quelcom puntual en la relació de parella comporta que el sistema no tingui en compte que es tracte d'un procés denominat "cercle de violència" en el que la dona passa per diverses fases emocionals entre les que viu por, indecisió, desorientació, emocions contradictòries vers la parella, dificultats per a identificar els actes de violència, etc. Aquest procés es fa visible en el que el sistema jurídic interpreta com "incoherència en el comportament de la dona i que contribueix clarament a que aquesta perdi credibilitat. En el següent fragment un jutge expressa la manca de coherència en les actuacions de les dones i les criminalitza per assetjar a les parelles:

-Desgraciadamente en el 90% de los casos que han pasado por este órgano judicial la realidad es esa, incluso en el propio servicio de guardia y tras solicitar reiteradamente en presencia del Juez, del Letrado y del Ministerio Fiscal, la víctima su gran temor y su deseo de que no se aproxime a ella el denunciado, lo espera en la puerta. Y a pesar de haberse dictado un auto de alejamiento, desde el juzgado vemos como ella lo recibe con un beso y un abrazo. En otras ocasiones la decisión se prolonga unas horas o quizás unos días más pero finalmente comparecen de nuevo ante el Juzgado y dice ella que quiere retirar la denuncia y que se deje sin efecto la medida. Nos hemos encontrado supuestos, incluso, en los que la presunta víctima tras acordarse la orden de alejamiento ha acosado al imputado y le ha exigido que fuera a

verla, viniendo éste a denunciar la situación ante la que se hallaba y preguntando qué podía hacer. (EJ1,2).

3. Els presumptes agressors un cop denunciats defensen la seva innocència culpabilitzant a les dones:

-J: *Si todo lo que dice T es mentira, ¿por qué cree que pone la denuncia?*

-H: *No lo entiendo, no se que gana, yo estoy bien con mi pareja actual, debe ser por celos.*

.....

-F: *En el hospital le diagnosticaron hematoma en el ojo y en la zona de la espalda, ¿Sabe Ud...?*

-H: *Creo que estaba de baja por accidente*

-F: *¿y lo del ojo?*

-H: *No sé, la veo capaz de todo, hasta de pegarse (OJ8,31).*

O bé interposen denuncia per tal de protegir-se:

-Ab: *Si pero la orden de alejamiento no se la darán*

-M: *¿Cómo?*

-Ab: *En este proceso tu eres la imputada*

-M: *O sea, ¿qué soy la mala y él es la víctima?*

-Ab: *En este proceso si ... no digo en la realidad (Diari de Camp 28/06/05)*

4. L'empatia dels agents jurídics amb els detinguts afavoreix la construcció d'aquests com víctimes:

A veces el hombre te da pena porque llega a comisaría y ves que la que está mal es la mujer. Muchas veces son ellas las que les provocan chinchando hasta que ... y a veces también mienten para causarle un daño ... como cuando lo llaman para que les lleve la ropa y cuando él la lleva, nos llaman para que lo detengamos porque tienen la orden de alejamiento (D.C.J, mossosB, 2).

En aquest fragment, l'agent construeix l'imatge de l'home com a víctima de la manipulació de la seva parella. Al temps que sembla justificar la violència de gènere interpretant que es deriva d'una provocació de la dona. D'aquesta manera criminalitza a la dona al culpabilitzar-la d'exercir violència sobre l'home.

-El denunciado responde que tan sols la va empènyer perquè ella no el deixava tranquil. Aquest sembla enfadat amb el relat que la jutgessa li llegeix efectuat per la seva esposa i manifesta que és ella la que de vegades intenta donar-li cops de puny a ell i que per això es veu obligat a agafar-la dels braços perquè es calmi, que quan no aconsegueix que es tranquil·litzi, llavors de vegades ell l'agafa dels cabells.... La jutgessa li pregunta si es cert que maltracta psicològicament a la seva esposa i aquest diu que de vegades ella diu tonteries i ell riu d'ella. Ho explica de

forma ben natural i amb un somriure als llavis, mira al seu advocat com per compartir la seva explicació. L'advocat el mira però no li respon amb cap gest facial.

(...) Minuts després la jutgessa acorda denegar l'ordre de protecció (interlocutòria l'allunyament) sol·licitada per la denunciant per considerar que no concorren fets gravetat suficient per acordar-la. (OJ13,44)

5. L'empatia amb el presumpte agressor es veu reforçada per la percepció d'alguns agents jurídics que consideren injusta la nova llei sobre violència de gènere. En el següent fragment un agent dels Mossos d'esquadra ens ofereix una narració en aquest sentit:

-Comenta que la nueva ley sobre la violencia contra la mujer que empezará a aplicarse en junio juntamente con la puesta en marcha de los juzgados especializados en este tema, le parece injusta y desigual. Explica que se supone que el objetivo de esta ley es favorecer la igualdad entre hombres y mujeres y sin embargo, ella piensa que es claramente una ley que fomenta la desigualdad perjudicando al hombre (...) Hace hincapié en el hecho de que los mismos hechos son tratados de forma desigual en función del género de la víctima, así si la mujer es víctima de violencia el hombre cumple una pena de prisión que puede llegar hasta la duración de un año mientras que si la víctima es el hombre la mujer sólo cumple hasta 6 meses de pena de privación de libertad. Insultos y vejaciones son considerados delito si los comete un hombre y faltas si los produce la mujer (puesto que la nueva ley únicamente tipifica estos hechos como delito cuando la víctima es la mujer y no se pronuncia cuando la víctima es el hombre). Considera que es una ley que no es justa y cree que se dicta de esta manera como un gesto político y nada más. (Diari de Camp 10/06/05).

D'altra banda, l'advocada entrevistada no comparteix aquesta visió i detecta els efectes de criminalització que es desprenen d'aquesta manera de concebre la violència de gènere i l'aplicació de la nova llei:

-Una amenaça lleu. "te vas a enterar" és un delict, llavors es clar, doncs un jutge pensa: "joder, posar-li un any de presó perquè diu això ... i si no ha fet res més i s'estàn separant ... i a lo millor li ha dit "Te voy a quitar todo lo que tienes" doncs es clar ... si que ha variat l'atenció perquè la llei obliga ... però s'està produint un efecte invers que és: "todo lo que llega no es verdad i la llei és desproporcionada". I quan vas amb aquella dona de la mà, que penses que tens tota la raó doncs la matxaquen. Quan parlen de criminalització, doble victimització, clar, penso: doble, triple i quàdruple a la policia, al jutjat de guàrdia, al jutjat penal a la separació .... (EA1).

La indefensió de les dones

Les dones que pateixen violència de gènere es troben en una situació d'indefensió. Entenem per indefensió l'experiència d'incontrolabilitat d'una situació que incapacita a la persona per emetre una resposta que li permeti controlar adequadament el seu entorn.

Aquesta experiència acompanya a les dones mentre reben maltractament per part de les seves parelles i també al llarg del procés judicial que segueix al maltractament.

En aquest apartat recollim algunes d'aquestes experiències narrades per les pròpies dones. En el següent fragment una dona que presenta denuncia al Servei d'Atenció a la Víctima dels Mossos d'Esquadra expressa la manca de confiança que té en la justícia. Aquest fet mostra l'indefensió que viu la dona al no sentir-se protegida per la justícia:

-M: *La justícia no se preocupa*

-Ag: *Si, ya verá ... enseguida que ha llamado hemos venido ....(...)*

-M: *la vez anterior me lo pusieron al lado en el juzgado (referint-se al marit) ... yo no quiero ni verlo ... me quiero separar (Diari de Camp 10/06/05)*

En aquest cas, la dona desconfia de la implicació del seu advocat en la seva defensa:

(suena el móvil del abogado. Sale.)

-Ag: (cuando vuelve el abogado) *Si vol pot baixar a prendre declaració al detingut que ha de marxar a les 13 h després pot pujar a signar*

-Ab: *Molt bé*

-M: (mira incrédula a los dos hombres) *¿Me dará una tarjeta o algo por si he de comunicar con usted?*

(el abogado se la da y sale acompañado del agente)

-M: *Tu crees que abogado ... si no le pido el teléfono no me lo da y se va ... este tío me he de defender a mi ... si habla contigo en vez de hablar conmigo*

-I: *¿Antes tenías otra?*

-M: *Si una chica ... Marta .... era majísima (Diari de Camp 28/06/05)*

En el següent fragment una altra víctima expressa la seva por i sol·licita ajut en forma d'ordre d'allunyament:

-V: *Tengo una hija de 5 años, estoy asustada por ella, necesito estar protegida con una orden de alejamiento, proteger a mi hija, a mi vivienda. Ahora no vivo con é".(OJ2,7)*

D'altra banda el fet que les dones canviïn d'idea respecta a denunciar i/o complir l'ordre d'allunyament que elles mateixes sol·liciten, resta credibilitat i gira en contra de les dones a la justícia deixant-les en una situació de indefensió:

-J: *¿Es verdad que antes ya había pedido la orden de protección?*

-Víctima: *Sí*

-J: *¿qué la vez anterior, cuando la policía fue a aplicar la orden de protección y acompañar al marido a su domicilio para que sacara sus objetos personales del mismo y se fuera de él, Ud. dijo que no, que no lo sacaran y retiró la denuncia?*

-V: *Sí (Oj4,17)*

En apartats anteriors hem vist com aquests tipus d'actuacions dels agents jurídics suposen una segona victimització de les dones. Aquesta segona victimització és alhora una forma de indefensió en tant que la dona es sent incompresa i sense suport per part de la justícia.

En els següents fragments la indefensió pren la forma de por davant la violència de la parella:

-La mujer denunciante dice que su pareja le ha dicho que “si la denuncia y hay juicio la matará”, ella dice entonces que retira la denuncia... (OJ1, 2).

-Tiene un hijo que no es común, sino de una relación anterior. Ella lo denuncia por amenazas, dice: “Me matará a mí y a mi hijo”, “No me va a dar tiempo a gastarme el dinero del piso” “puede echar un explosivo cuando durmamos”. El jueves 31 por la tarde me lo dijo, “que si yo lo dejaba me mataría (OJ1, 4).

En el següent cas, la dona mostra extranyament davant l'actuació de la seva exparella. En aquest cas, tot i que ja no són parella, l'home segueix presionant-la incomplint l'ordre d'allunyament:

-J: A él se le impuso pagarle una pensión alimentaria..

-M: No paga, no cumple régimen de visitas. Él tiene otro domicilio con otra pareja, y yo también.

-J: ¿Por qué le persigue?

-M: No lo sé, quisiera saberlo. Él sabe que yo vivo en mi piso con mi pareja, que no puede acercarse.(OJ6,22)

En alguns casos la indefensió de la dona ve motivada per la seva dependència econòmica vers l'home:

-J: Ud. Ha puesto una denuncia, ¿quiere declarar?

-M: No

-J: Si no lo hace no puedo hacer nada, y esta es la segunda vez. La otra hizo silencio, ¿está segura?

-M: Sí. No tengo con quien dejar el niño, la guardería es cara (el niño tiene 4 meses)

(La Juez insiste en qué declare pero la mujer tiene claro que no lo hará)

-J: ¿No quiere?

-M: No.

Firman y la mujer se levanta y sale por la puerta. Es una mujer de sudamericana de unos 25-30 años. ....(Bajamos a la sala donde declarará el marido). La juez le dice que tiene dos denuncias acompañadas de partes médicos por parte de su pareja, pero él no quiere declarar. (OJ11,40)

Resumint podríem considerar alguns aspectes rellevants en la interacció sistema jurídic i víctimes:

1. L'existència de prejudicis socials que tanmateix es troben en el sistema jurídic (tant en els agents com en les persones implicades en els casos). Aquests prejudicis es concreten en certes idees preconcebudes sobre la violència de gènere així com en l'existència de determinats estereotips sobre les dones que orienten la mirada i la intervenció del sistema jurídic vers la violència de gènere.
2. La manca de perspectiva de gènere en alguns sectors de l'àmbit jurídic la qual cosa afavoreix l'aparició i manteniment de certs prejudicis socials per desconeixement d'una realitat complexa com és la violència de gènere.
3. Existència de certs efectes negatius per a les dones que es deriven de la seva interacció amb el sistema jurídic. La segona victimització i la criminalització de les dones es veu afavorida pels prejudicis i la manca de perspectiva de gènere de tal manera que les dones queden en estat d'indefensió. Val a dir, que els casos en que s'eviten aquests efectes es gràcies a la sensibilitat i que impregna la intervenció d'alguns dels professionals que treballen en aquest camp.

II.4. Valoracions de l'aplicació de l'actual llei de violència de gènere

II.4.1. Conflictes

Amb la posada en escena de la llei integral de violència de gènere els agents que treballen en contextos relacionats relaten situacions caracteritzades pel conflicte que és generat entre la pràctica i la teoria de la llei (com explicaven en el repertori professionalitzador). Com a resultat d'aquests conflictes, aquests agents jurídics destaquen que:

1) s'incrementa l'efecte criminalitzador sobre l'inculpat, especialment en molts casos que no es consideren "veritables casos de violència de gènere". L'aplicació de la llei no condueix a una sortida transformadora, al contrari, aquesta criminalització acumula i augmenta la seva agressivitat, o complica les situacions de partida de la parella, etc.:

(conversación con una jueza) CO: de alguna manera deja traslucir lo que se les viene encima, ya que en muchos casos más que delitos –como entiende ella- se tratan de casos de problemas sociales o problemas de relaciones de pareja que acaban en los juzgados, especialmente, casos de separaciones mal llevadas, o peleas que han tenido durante años y años pero que hoy se deciden a denunciarlas –especialmente las mujeres-. Destaca que en todos estos casos se necesitaría una mediación previa, pues no son problemas de violencia (como entendemos la violencia doméstica de agresión). Dice que generalmente la mujer es la que viene como agredida CO: me trasmite la difícil frontera en el etiquetaje mujer maltratada(OJ1, 1)

Luego me dice que venga mañana viernes, que tiene un caso de violencia que a él lo vamos a meter en prisión, me explica: es un chico de 20-22 años magrebí, y una chiquilla de 15 años que se ha enamorado locamente de él, ella se quedó embarazada, está de 4 meses, vino con su madre a declarar que él le había dado una patada..la madre dijo: "pobrecita, ya tiene bastante", (CO la juez quiere decirme que la madre es superprotectora y no quiere ver donde está el problema, encubre la situación). Que la juez le explicó los trámites de separación, etc.. y que mañana viene a declarar, pero "ella está loquita por él y volverá" "¿qué podemos hacer?, pues nada", "ella abortará que no es poco, y él a prisión, 9 meses o lo que sea, y ala...cada vez el proceso empeora" (EJ3,8)

2) el procediment d'aplicació comporta vuits o problemes no resolts, com són el tema de les nombroses denúncies i la seva retirada per la pròpia víctima, que complica la feina, així com l'utilització dels judicis ràpids: si d'una banda permet una resposta ràpida de protecció a la víctima, d'altre són utilitzats com a mesures que agilitzin la feina i els beneficis a advocats i personal de jutjats en "detriment de les garanties constitucionals de la defensa" (o pot ser també de l'inculpat). Així mateix s'assenyala que cal més temps d'instrucció per dictar les mesures civils :

(mientras estamos comentando entra el secretario con el carnet de una Sra). Que ha venido para retirar la denuncia que hizo la semana pasada. La jueza dice que la causa está en procedimiento, "¿ Ves lo que pasa?" – me dice la jueza- (OJ4,13)

-Jo crec que els judicis ràpids estàn molt bé, perquè una resposta no pot tardar tan temps com abans, però el que no pot ser que això vagi en detriment de les garanties constitucionals de la defensa. I la víctima ha de dir la seva, per tant, penso que no tots els judicis han d'anar per la via ràpida o de forma automàtica, els automatismos no son bons, penso que ha de haver entrevistes previes amb la persona, que li permeteixin d'explicar quina situació està patint a casa i , d'aquesta manera que pugui triar, perquè moltes vegades les dones es veuen abocades d'anar a comisaría perquè tenen una punta de situació d'estrés..i la policia es veu en la obligació de tramitar una ordre de protecció. Pot ser aquesta dona no vol que s'en vagi el marit de casa i no torni mai més..(EA1,27).

-Abogado: Antes los juicios iban lentos, pero ahora con esta premura, prácticamente no puedes hacer nada, ni recoger pruebas, ni testimonios...y tienes que dar un margen de 15 días si quieres tener más información.... "Estoy de acuerdo con las medidas de alejamiento, lo que encuentro peor es el tratamiento de la parte civil, se necesita más tiempo de instrucción (OJ11,41).

3) es crea la falsa il·lusió de que amb la llei les coses canviaran, es confon els resultats de l'aplicació de la llei amb la prevenció-erradicació de la violència en la parella o envers la dona:

(En el despacho de la jueza..., después de acabar de tomar declaraciones de un caso, y a raíz del mismo, comienza a explicarme la educación que hoy día reciben los jóvenes)¿cómo pueden tener esta despreocupación, esta falta de responsabilidad, de madurez, etc...?, lo que digo...la familia es lo principal, si no se educa en el seno de la familia, aquí..., en juzgados no hacemos nada..¿tú crees que una niña que no acaba de cumplir los 18 años, que no ha trabajado ni apenas acabado los estudios, ya tiene coche, está todo el día en la calle., así podemos ir bien?... esa chica que acaba de marchar , y él también, deben pasarse horas en el bar, por lo que ha dicho... eso ¿es proyecto de futuro? mis padres a mí me educaron con más normas, con límites: hasta aquí, y si yo me los saltaba era consciente, eh?".(EJ3,8)

Per alguns agents jurídics, està clara la valoració negativa que en fan de la llei, d'una banda, aquells que parteixen exclusivament d'aspectes teòrics els quals ja de partida, consideren malament la discriminació positiva de les dones en el codi penal; d'altra banda, aquells que parteixen de la pràctica procedimental i els seus resultats, en quan a què "victimitzen a l'inculpat":

-Después deja escapar su perspectiva "la ley de violencia que se ha creado es inconstitucional, ya que muchos casos no son verdad" (OJ6,22)

-.y que es totalmente desproporcionada a lo que es la regulación legal que existe, totalmente, el castigo penal que existe en Europa además tampoco ayude a eso..(EJ2,1)

-Comenta que la nueva ley sobre la violencia contra la mujer que empezará a aplicarse en junio juntamente con la puesta en marcha de los juzgados especializados en este tema, le parece injusta y desigual.

.....

-(...)Hace hincapié en el hecho de que los mismos hechos son tratados de forma desigual en función del género de la víctima, así si la mujer es víctima de violencia el hombre cumple una pena de prisión que puede llegar hasta la duración de un año mientras que si la víctima es el hombre la mujer sólo cumple hasta 6 meses de pena de privación de libertad. Insultos y vejaciones son considerados delito si los comete un hombre y faltas si los produce la mujer .....(EM2, 7)

-para mí es un proceso injusto: primero denuncia ella, y el Sr. Se lo llevan al calabozo 24 horas, y no se puede saber bien que ha pasado si no hay más investigación y más pruebas (CO: pienso que algo de razón tiene en cuanto a que se deja en muy mal lugar al agresor, -o al menos, como decía más arriba la otra abogada, la justicia es muy garantista con él, y ahora no-, pero cierto es que la víctima esta invisibilizada por ese sistema y proceso).(OJ11,41)

Tant uns com altres, incorporen un repertori empíric, en el qual només "els fets" del què passa, lo observable, lo empíric és el què és vàlid, però, i la violència invisible? I aspectes de desigualtat entre homes i dones implícits en les lleis o la seva aplicació, son considerats?. Aquesta sensació basada en la percepció-coneixement dels fets la van experimentar nosaltres com a investigadores-observadores en els contextos jurídics-penals:

(CO: me sorprende cuanto pide de prisión por esto!!. Estoy bastante confundida en el sentido que el maltrato en el domicilio consta como un golpe en el brazo que le dejó morado, pero sólo ese día) (OJ4,15)

l especialment es produeix quan vam observar en els jutjats declaracions serenes i poc emotives de la dona, com: *em va insultar em va donar un cop*, i a continuació veus a l'home en els calabossos, i amb la petició d'una condemna de 6-9 mesos o més de presó, i en penses: *perquè una vegada o dos li va*

pegar o insultar, ha d'acabar així?, no resulta desproporcionat?. Mirat des del punt de vista empíric: quin són els fets i com s'han relatat per part de la dona, i en quina situació es veu a l'home: emmanillat, preocupat..., pot ser sí és exagerada la petició de condemna, però, si atenem a la història passada, al tipus i formes de violència que es mantenen en la parella, a la descripció detallada dels fets per part de la víctima, etc.. pot ser, descobrim altres aspectes que ens fan canviar el nostre judici.

La rebuda de la nova llei per part dels agents jurídics, especialment dels jutges implicats en el tractament d'aquest temes, no ha sigut molt positiva, com que fan referència a que el tractament dels casos és complex i falten recursos d'altres tipus per facilitar la feina, per "filtrar" els casos que realment han d'anar a parar a jutjats. Tot això dona molta feina i a dures penes poden atendre el cas que els hi arriba. També la vivència per part dels professionals, de que hi ha "enquistaments" en el conflicte de violència, que hi ha casos que tornen i retornen als jutjats de forma cronificada. D'aquesta forma, la resolució de situacions es viu amb impotència, implicacions personals i cert grau de frustració i de insatisfacció:

-Es la última semana que este juzgado llevará casos de violencia doméstica. A partir del 29 de junio pasará a llevarlos el juzgado de instrucción nº Y, su secretario es XX, a la jueza no la conocen allí, supongo que debido a la movilidad frecuente hay un desconocimiento y hace poco hubieron cambios de jueces. Por lo visto, ningún juez se ha ofrecido voluntari@ para llevar casos de violencia de género. La jueza me ha comentado que ella está contenta de dejar estos casos y que el nuevo juzgado también llevará algunos casos diferentes a los de violencia domestica (ya que este juzgado no es uno de los 17 creados en toda España de manera específica).(OJ4,12)

-Cuando das con mujeres que han tenido alguna señal de maltrato pero tu sexto sentido te dice que volverán, que están detrás de él, -porque con los años de profesión te das cuenta por donde va a salir la gente-, pues piensas: ale, otra vez va a pasar esto.. y qué haces?, la ley está así.(EJ3,8)

-CO: El día no ha sido muy productivo de cara a la observación, después de hacer entrar a la chica y recoger su declaración de "maltrato psicológico" y firmarla por las partes, se ha dejado el juicio para otro día. Yo me levanto para despedirme, y entonces observo cómo la juez adopta una actitud y predisposición a explicarme y abrirme la puerta para el próximo día que quiera venir, a pesar de ello, la notaba con prisa, con cierto nerviosismo por el trabajo que tenía pendiente.(OJ5,19).

-Al acabar todo, la Juez me dice: "tenías que haber venido el jueves. Una mujer que había denunciado 5 veces, está enamorada de un magrebí y no puede evitarlo...Yo ya le dije: aquí juzgamos y no podemos hacer de psicólogos" (OJ7,29)

Ens alguns casos es reconeix i alhora es critica, el sentit i la transcendència mediàtica-social i política de la llei, concretament per la seva vessant de conseqüències negatives que està produint sobre els propis implicats (víctima-victimari). Els mitjans de comunicació fan de ressò de la llei mitjançant contínues referències a casos de maltractes, produint un efecte amplificador sobre la població, de tal manera que moltes qüestions problemàtiques entre parelles son enfocades des d'aquesta perspectiva per algun membre de la parella, entre les conseqüències es destaquen: l'oblit d'altres formes de maltractament, o la desconsideració dels veritables casos de violència de gènere que queden ocultats davant l'avalanxa de casos que arriben als contextos jurídics.

-..ara estem generant un efecte invers, que és: els jutges no volen condemnar per coses que no tenen el pes d'un delictes. Una amenaça lleu: "te vas a enterar" és un delictes, llavors clar!, doncs un jutge pensa: "joder, posar-li un any de presó a aquest tio perquè diu aixó..I si no ha fet res més i s'estàn separant, i a lo millor ella li ha dit: "te voy a quitar todo lo que tienes", doncs clar!..sí que ha variat l'atenció perquè la llei obliga, però s'està produint un efecte invers, que és: todo lo que llega no es verdad i la ley es desproporcionada. I quan tu vas amb aquella dona de la mà, que penses que tens tota la raó, doncs la matxaquen. Penso, clar!, doble, triple, quadruple victimització.., a la policia, al jutjat de guardia, al jutjat penal, a la separació.. llavors la teva feina és que la teva dona no digui: tú no m'havies dit.. Tú l'has de poder dir: tot aixó és el que li pot passar, senyora. (EA1,32)

-Oficial de juzgados: Lo de los juzgados de la mujer es un resultado producto de la presión mediática, el día que se focalice sobre el maltrato en los ancianos –que nadie le hace caso- pues serán los juzgados de los ancianos (OJ12,43)

II.4.2. Valoracions sobre la represió-protecció-prevenició de la víctima i agressor

Protecció de la víctima

Es reconeix que la llei té un efecte realment de protecció envers la dona, malgrat a la vegada, degut al context actual que s'està vivint en jutjats i oficines d'atenció, o bé degut als efectes repressius amb que marca a l'agressor (allunyament, presó, etc..) es produeix un efecte pervers, en el sentit de que es pot tornar envers les pròpies víctimes:

-ara estem generant un efecte invers, que és: els jutges no volen condemnar per coses que no tenen el pes d'un delictes. Una amenaça lleu: "te vas a enterar" és un delictes, llavors clar!, doncs un jutge pensa: "joder, posar-li un any de presó a aquest tio perquè diu aixó..I si no ha fet res més i s'estàn separant, i a lo millor ella li ha dit: "te voy a quitar todo lo que tienes?", doncs clar!..sí que ha variat l'atenció perquè la llei obliga, però s'està produint un efecte invers, que és: todo lo que llega no

es verdad i la ley es desproporcionada'. I quan tu vas amb aquella dona de la mà, que penses que tens tota la raó, doncs la matxaquen. *Penso, clar!, doble, triple, quadruple victimització.., a la policia, al jutjat de guardia, al jutjat penal, a la separació.. llavors la teva feina és què la teva dona no digui: tú no m'havies dit.. Tú l'has de poder dir: tot això és el què li pot passar, senyora.* (EA1,32)

-*Creo que no hay justicia.* En el juicio y en la denuncia se portaron bien conmigo, pero creo que no hay justicia. Estas personas, eh..no las tienen que dar por locos como a la mayoría o meterlos en la cárcel los que llegan a matar y los tienen dos años y buena conducta y los sacan antes de tiempo, y *entonces es cuando...Y la verdad es que cada día hay más, y ten en cuenta que si es una mujer como la del otro día que mató al marido por los malos tratos, entonces..está en la cárcel ella. O sea, que date cuenta para quien están hechas las leyes: para los hombres, esa es mi opinión..y se ve, se vé. Porque sí, te dan orden de alejamiento, pero ¿qué orden de alejamiento?, si al final sigue acercándose más a tí, eh? Y vas con el miedo siempre encima, en la calle..porque yo lo sé por mi, porque mi marido siempre lleva una navaja en el bolsillo, antes la llevaba siempre y ahora no creo que se la haya sacado..* (EMu3,4)

En algunes ocasions es considera desmesurada la focalització sobre els drets de la víctima en tant que oblida a l'inculpat:

-*También oigo comentar a la juez: "Estamos tan preocupados por los derechos de la mujer que..." (mientras camina por el pasillo hablando con el fiscal).*(OJ7,27)

-Abogado del inculpado: No estamos de acuerdo al entender que no hay riesgo objetivo. *Respecto a las medidas civiles niego la petición solicitada y a nivel subsidiario entiendo que hoy por hoy no hay datos justificativos de la situación laboral actual de mi defendido. ...*

-Fiscal: (...) *La custodia para la madre y considera que el domicilio ha de quedar para disfrute del bebé y para el progenitor que custodie.* (OJ11,38)

Existeixen unes limitacions al valor de protecció, què es relacionen fonamentalment amb:

1) la decisió condicionada de la víctima (en aquest sentit es fa us d'un repertori de gènere o feminista, donat que se la construeix com depenent de la pròpia relació que estableix amb l'altre –l'agressor-):

-*La mujer denunciante dice que su pareja le ha dicho que si la denuncia y hay juicio la matará, ella dice entonces que retira la denuncia pero hay compadecencia, también del marido, aunque ni uno, ni otra declaran, pero firman esta decisión, después de que la juez les nombra sus*

derechos. *Hacen lo que se denomina en el lenguaje jurídico: una comparecencia por sobreseimiento, la juez además le dice a la mujer que entra primero, y marcha para después entrar el marido o pareja: "la denuncia o declaraciones que hacen carecen de valor probatorio si no se ratifican judicialmente", "sólo constituye un indicio para ser investigado". (OJ1, 2).*

-Fiscal: Las diligencias de prueba son insuficientes dado que el denunciante y denunciado no han declarado y ella en el juzgado no ha ratificado su denuncia. *No obstante el parte facultativo muestra lesiones. Como ninguno ha declarado y no hay testigos presenciales, no podemos saber cómo se produjeron las lesiones que refleja el parte facultativo, no podemos valorar....y por tanto solicito que según la ley XXXX de enjuiciamiento criminal se archive este caso.... (OP11,40)*

2) la existència de llei no garantitza la realització u omisió d'un comportament desitjat. Especialment quan es fa referència a l'ordre d'allunyament:

-...la orden de alejamiento no garantiza nada, *lo que garantiza es que en el caso de que se acerque la policía puede actuar y que este señor si es transgresor habitual puede acabar en la cárcel (EM2,2)*

-P: *¿Preocupa a las mujeres las consecuencias de la denuncia?, la orden de alejamiento?*

-C: *Como es disuasoria, hace que el agresor se lo piense, eso tranquiliza a las personas víctimas, pero aquellas que tienen la experiencia de haberla tenido, y han visto que se han transgredido ven que no son tan eficaces como parecen. Tienen menos confianza. Pero siempre es algo.(EM2,2)*

3) la percepció de reincidència en jutjats i oficines d'atenció a la víctima d'altre tipus de violència procedent de conflictes de parella, va en detriment de la consideració de la potencial víctima, ja què, predisposa a què els agents jurídics presentin una desconfiança sobre totes les dones que acudeixen denunciant:

-Jutgessa: *Lo que puedo decir es que a lo mejor en una guardia, de diez órdenes de protección por poner un número redondo solicitadas he concedido dos y además todas con el informe del Ministerio Fiscal favorable a mi decisión, es decir, en las cuales en las ocho restantes el Ministerio Fiscal ha informado en contra porque hemos considerado o bien que se estaba utilizando para un procedimiento de separación, que no existía ese riesgo objetivo para la víctima, para su integridad física ni para su vida, con lo cual la credibilidad, bueno, es escasa podríamos decir.(EJ2,3)*

L'anterior paràgraf forma part d'un repertori empíric, com s'observa, al principi, quan la jutgessa diu que "de diez ordenes de protecció ha concedido dos" sembla que més que d'un judici d'un jutge es tracta d'una realitat inqüestionable (es a dir, que de 10 casos que van acudir, només 2 eren reals), com el repertori empíric manté: el poder del coneixement científic-jurídic o dels seus representants és una màxima. D'altra banda, busca la credibilitat dels fets i del testimoni més que els efectes sobre els subjectes de l'acció.

Represió de l'agressor:

Partint del punt de vista de la persona i la seva identitat, hem recollit les valoracions que es fan de la llei aplicada a l'inculpat.

Hem comentat anteriorment, que per un sector de agents jurídics, les mesures adoptades solen considerar-se poc garantistes i això es deriva de partit de la presumpció de què l'inculpat és "més culpable" que "innocent".

-Dice que en estos casos de violencia funciona más la *presunción de culpabilidad* que la de inocencia, ya que tanto abogados, como fiscal prefieren *curarse en salud*.(OG, 1)

-Abogada mujer: *Estamos acostumbrados a que la ley siempre hace presunción de inocencia del acusado y en este caso no* (OJ11,40)

Es parla de que l'aplicació d'aquestes mesures es dona fonamentalment en aquells casos que no son "veritable violència de gènere", per la qual cosa, hem d'introduir nous elements de comprensió del fenomen, tal com: "el hombre se ve sometido a una gran tensión" "estas personas a menudo no son malas personas" "con una buena orientación pueden resolver sus problemas", i per tant, si no és un "veritable agressor", encara els efectes de la seva aplicació actuen amb més intensitat estigmatitzadora:

La agente explica que trata de ponerse en la piel de ambas partes (hombre y mujer) y trata de ser justa. Considera que la violencia no se puede justificar pero también le parece que el derecho a la libertad es muy importante y no puede privarse de él a nadie de forma poco justificada. Considera que es comprensible que en un proceso de separación en el que la paraje discute por bienes económicos y la custodia de los hijos (más ventajosa la ley para la mujer) es fácil que el hombre se vea sometido a una gran presión que provoque tensión y un comportamiento poco adecuado como gritar, insultar, dar una bofetada, etc... Sin embargo, estas personas a menudo no son malas personas y con una buena orientación pueden resolver sus problemas. De hecho explica que en ocasiones, ella es partidaria de no detener al hombre y citarlo a declarar al día siguiente. Expone que obtiene mejores resultados de esta forma puesto que puede hablar con él y hacerle entender que este camino no es el adecuado y que se está buscando muchos problemas. Por el contrario, cuando hay detención el hombre se siente maltratado, estigmatizado, y una mala persona lo que aumenta su ira. También comenta que esta ley es poco justa puesto que los

hombres juzgados por violencia doméstica constarán en una lista que estará a disposición de la policía, los servicios, sociales, juzgados y centros sanitarios de manera que se verán estigmatizados.(EM1,7)

En general, es destaca la prevenció i el tractament psicològic amb els agressors com la solució possible, donat que les mesures repressives no condueixen més que a agravar la situació:

-Comenta que las actuaciones parecen centrarse en una contención de este tipo de violencia cuando ella cree que lo mas adecuado sería invertir recursos en la prevención puesto que según ella es la única solución: cambiar la forma de pensar de los hombres, que no sean tan machistas. (EM1,7).

-Al final el caso quedó que la juez advirtió al chico marroquí que no se acercara a ella porque si no iría a prisión. Parece ser que al chico no le importa demasiado, es ella la que está colgada con él y no se de qué forma vamos a hacer entenderle que se proteja –me dice-. (OJ19,34)

-..como ya he indicado en la pregunta primera el problema legal es la consecuencia, y no la causa, y por tanto, la rehabilitación de una persona en que factores tan poderosos como los culturales y los sociales han potenciado su propia conducta no pueden ser reeducados con penas que impliquen una privación de libertad o medidas de alejamiento respecto de la víctima.(EJ1,1)

-C: Si tienen adicción, alcoholismo..a centros específicos, pero algunos no admiten agresores ..después está el IRES, la verdad es que suele ser inefectivo porque no hay voluntad por parte del agresor. En prisión están obligados porque forma parte de su condena pero no hay una verdadera voluntad, con lo cual es complicado porque es difícil ...(EM2,4)

Dins de les mesures repressives possibles, hi ha una aposta per aquelles menys restrictives, proposen mesures alternatives:

-El abogado del chico acusado, me ha explicado que intentarían llegar a un acuerdo con el otro letrado y el fiscal, que intentaría o bien que el chico pagara una multa-indemnización y/o trabajos para la comunidad: Tiene 6 meses de prisión por quebrantamiento de condena (no respetó la orden de alejamiento), y 9 de prisión por amenazas (“te mataré”..). Como no hay más antecedentes es posible que el fiscal reduzca condena y se pueda sustituir posteriormente, lo intentaremos. (OJ10, 35)

II.4.4. Protecció del sistema i de la llei

En aquest apartat intentarem explicar els motius i mecanismes que els agents jurídics i el propi sistema jurídic-penal fan servir per protegir el sistema i la llei davant de la conflictivitat i dels problemes que s'els hi presenten en la seva acció quotidiana. Bàsicament intentarem esbrinar els mecanismes de control que es proposen:

1) un malestar i alhora una crítica envers la falta de recursos en l'aplicació de la llei, des de recursos d'ordre social, fins als recursos pel treball quotidià, del dia a dia dels agents jurídics (per portar a terme un treball més acurat amb la víctima, per fer discriminació prèvia dels casos, per donar consell o assessorament, etc.....):

...per mi l'educació és bàsica, però tampoc s'ha dotat presupostariament perquè es posi en marxa, saps? Sempre s'ha anat a posteriori i de la manera més restrictiva de dret, què és a través del còdic penal. Per tant, aquest és el problema, no veure què és un tema social i no exclusivament penal, i aixó és lo que molta gent critica al legislador, que vol endurir les penes, quan l'enduriment de les penes no fa disminuir el delictes. (EA1,29)

-Abogado del turno de oficio: Cuando ella va a comisaria a poner la denuncia, en ocasiones te llaman y entonces allí oyes la denuncia. En el caso del agresor lo acompañas y allí conoces lo que hay, pero hay veces que la juez no te pasa la diligencia hasta minutos antes del juicio. (es cierto, la Abogada de la mujer estaba leyendolas mientras los funcionarios buscaban la llave para abrir el calabozo del agresor que tenía que venir a declarar).

O sea, que lo de hablar con el cliente, poco rato, unos momentos antes del juicio o en las declaraciones cuando denuncia (OJ11,42).

-Por ello, y volviendo al tema de la asistencia psicológica, en mi modesta opinión creo que antes de iniciar todo este procedimiento debería darse una fase de reflexión y no proceder a denunciar en caliente, ya que se entra en un callejón sin salida. En estos juzgados hemos tenido parejas que en menos de 48 horas han pasado dos veces por el Juzgado y al tiempo ella manifiesta que quiere retirar la denuncia, que quiere la orden de alejamiento, que quiere que se le retire. Es un problema de base. (EJ1,2)

En aquest sentit s'assenyala la necessària incorporació de figures professionals com la del psicòleg o equip interdisciplinari, així com l'afavoriment d'aplicació de mètodes alternatius a lo penal: mediacions o altres.

2) el reclam de dades fiables, d'informació què situí "objectivament" l'estat de la qüestió en relació als maltractaments, les víctimes i agressors (repertori empirista):

-La juez: *En otro momento, antes de acabar mi observación del día, ha comentado que las estadísticas por denuncia inflan mucho los datos reales (y eso que yo soy defensora de las mujeres), pero deberían constar además la estadísticas de aquellas denuncias que se retiran y aquellas que se llevan adelante y se celebra juicio, así como las sentencias. Todo ello daría un diagnóstico más aproximado a la realidad (OJ1, 2).*

-La mosso d'esquadra: *No tenim dades treballades orientades a la investigació, tenim un sistema que registrem els casos i la informació arriba al centre de la regió (on està la W).*

Contem: denúncies, població atesa, ordres judicials (entre elles les mesures cautelars)... Seria ideal poder fer investigació. (EM1,3)

-...nosaltres som els primers interessats en què no existeixi, per tant, què facin una estadística i remetin tots els casos que considerin falsos al ministeri fiscal *perquè obrin les diligències penals oportunes, i quan s'hagi fet tot això que sortin a la premsa dient.....lo que no es pot fer, es sortir a la premsa dient aquest tipus de coses sense unes estadístiques mínimes i sense un número de condemnes per denúncies falses...Es veritat que la llei de protecció integral és golosa, es seductora ....(EA1,4).*

3) també el escoltar als professionals que són els què tenen coneixement proper de la realitat i poden donar claus per intentar millorar el sistema, a la vegada que coneixen les estratègies què permeten flexibilitzar el funcionament del sistema (dins d'un repertori professionalitzador):

-La jueza me comenta que sería necesario hacer una valoración de lo que está pasando en los juzgados de violencia, *que alguna reunión entre jueces específicos de llevar estos casos se han hecho, pero que tampoco se les ha escuchado demasiado.* Si hablas con los jueces que están el día a día atendiendo en juzgados, encontrarás, que esta es la realidad: mucho volumen de faena, y muchos casos que no son considerados verdaderos casos de violencia de género. (OJ11,43)

-Le pregunto al Fiscal porqué no se conforma él y el abogado si sabe que le caerá prisión. *Me responde que los 15 días hasta que se programe el juicio pueden servir para que ella retire la denuncia, o cambie su declaración en el juicio (al sentirse amenazada, etc.), o bien, que se llegue a un acuerdo y se suspenda condena.*

-Juez: *Retardar el juicio forma parte de la picaresca, es una estrategia (OJ7,27)*

4) l'ús i incorporació d'instruments o mecanismes procedimentals què permetin arribar a millorar la credibilitat dels testimonis (dins d'un repertori empirista):

-El Fiscal: *Además, -dice- la separación corrobora y da crédito a lo que dice la sra. ya que no hay móviles económicos. (OJ1, 5).*

-El acusado pregunta: ¿ Y si ella retira la denuncia?
-La juez le contesta: Aunque ella retire la denuncia, esto sigue de oficio y se verá que se sentencia en el juicio.(OJ4,15)

-También la juez se pregunta: ¿por qué ella pide protección?, no se entiende, pues si él vive en Barcelona, trabaja y hace 24 días que no se ven. Además vive en la calle (él), y es fácil de comprobar Igual lo hace por la subvención, pero ella trabaja y tiene dinero, ¿tiene sentido? – pregunta la J., tal vez no. Esperaremos 5 días a que el abogado defensor de él haga un redactado con más pruebas, y añade: como no hay riesgo inmediato, podemos esperar estos días. (OJ6,21)

-J (fiscal) me comenta que van a intentar que se introduzca otra ley ¿? Porque con esta de violencia de género las mujeres pueden acogerse al hecho de no declarar y cuando llega el momento del juicio ocho de cada diez dicen que se acogen al derecho de no reclamar y no puedes obtener información, la pareja está en prisión, se han iniciado una serie de trámites que no pueden continuarse! -¿Y que pasa con él? -le pregunto-. Pues que tienen que dejarlo en libertad. Nosotros pedimos al juzgado de instrucción que nos pasen las declaraciones que hizo la mujer en su momento para tener pruebas, pero instrucción no nos las pasa, dicen que no es prueba suficiente, ¡Y lo peor de todo es que no sabemos si la mujer no quiere declarar por miedo y amenaza de muerte, o porque se ha arrepentido e instrumentaliza la denuncia.(OJ10,35)

5) l'autocura i la pràctica reflexiva dels professionals (repertori de gènere o feminista). Els agents jurídics reclamen una autocura degut al tipus de treball que desenvolupen, especialment en quan al tema emocional, les implicacions personals i la situació de rutinarietat dels casos. A més, en algun cas puntual, s'afegeix la demanda d'un qüestionament o alguna forma de què puguin reflexionar sobre la seva pròpia pràctica per valorar-la i valorar-se:

- se ofrecieron a trabajar voluntariamente, aunque al principio pensaban que sería más fácil, pero a veces están un poco agobiadas, pues es un trabajo con mucha carga emocional, que te encuentras con situaciones muy duras y también muy repetitivo en cuanto a la problemática, mira..., yo no puedo planificarme 4 entrevistas en todo un día porque no tengo capacidad... -comenta-(EM1,1)

En este campo, primero como contener a la víctima y darle un cuidado adecuado, y después el cuidado de los cuidadores, yo creo que falta...son situaciones que acaban quemándote ...

El apoyo de cuidador de cuidadores, con el paso del tiempo podemos crearnos "tics", caes en malformaciones profesionales, puedes caer en modos de trabajar que quizás no se ajusten a las demandas de la situación, o haces juicios personales, has escuchado tantos! Que de alguna manera puedes caer en prejuicios, no?. Damos un tratamiento a la víctima desde un punto de vista muy psicológico, pero la situación lo requiere, hacer un apoyo psicológico e incluso emocional, los psicólogos

terapeutas tienen sus propios terapeutas y nosotros no tenemos a nadie.
(EM2,5)

Com elements de conclusió destaquem:

1. L'aplicació de la llei integral de violència de gènere ha suposat una certa conflictivitat en l'aplicació professional. D'una banda es destaca molt la criminalització i penalització que es deriva la seva aplicació envers l'agressor o el presumpte agressor, d'altre, es remarca molt la falta de procediments previs a la denúncia i sobretot al judici que ajudin a discriminar, conceptualitzar i diagnosticar el tipus de maltractament que s'està produint en la parella.
2. Es reconeix el valor protector envers la víctima.
3. Es reconeix la poca protecció i suport que tenen els agents jurídics en el dia a dia de la seva pràctica, es reclama mésura d'aquests, així com que siguin més escoltats pel propi sistema i per la societat.

II.5. Reflexions i propostes

Les dades que hem analitzat suggereixen diferents qüestions al voltant de la violència de gènere.

En primer lloc cal destacar la complexitat amb la que es troben els agents jurídics en identificar els casos de maltractament en relacions de parella. En efecte, les fronteres entre *l'agressió envers la dona, els conflictes en la parella i els problemes psicològics de qui s'autoatribueix ser víctima* s'assenyalen com formes excloents i discontinues, a vegades fàcils de reconèixer, però en d'altres no.

El sistema reclama mecanismes i formes per detectar i reconduir aquestes diferents modalitats en que es presenta el maltracte, demanant procediments de mediació, assessorament expert, etc.. previ al tractament jurídic-penal i a l'aplicació de la llei, reclamant per a sí només els casos en que *veritablement es tracta d'una violència de gènere*, però en cap moment el sistema i els professionals es plantegen i es qüestionen acerca de la *conceptualització, de la naturalesa del maltracte* que fan servir. D'aquesta manera, la violència física es detectable, creïble i demostrable, amb la qual cosa no produeix complicacions en el diagnòstic i judici, però la dificultat en visibilitzar el maltracte psicològic es fa patent. El maltracte psicològic, com diu Haimovich (1994) no respon a una norma socialment institucionalitzada, i a més, respon a una ambigüitat en la seva definició, malgrat la seva *naturalitat* i freqüència.

Hem detectat que la violència invisible està implícita en moltes de les situacions que arriben als jutjats i a les comissaries de policia, i que aquesta violència te

molt a veure amb la qualitat de ser home o dona, es a dir, amb les condicions sociohistòriques de partida del gènere en el marc de les relacions de parella en les quals es produeix violència. Detectar la violència invisible no és una tasca fàcil, requereix fonamentalment un canvi de perspectiva de la què habitualment predomina en els contextos jurídic-penals (caracteritzada fonamentalment per l'autoritat i la importància dels *fets* com hem remarcat en el repertori empirista). Aquesta tendència a centrar-se en els fets sovint implica la dificultat de reconèixer l'existència d'una violència estructural o simbòlica envers les dones pel simple fet de ser-ho. En aquest sentit, cal tenir present què si una dona denuncia, com a mínim, té una experiència subjectiva de malestar. Ara bé, aquesta experiència subjectiva no és incompatible amb estar vivint una situació conflictiva de parella (com en moltes de les percepcions dels agents jurídics es reflexa), sinó més bé és producte d'ella, però el què seria desitjable, és que el sistema s'obrís més el plantejament de la possibilitat de l'existència d'una relació d'abús del seu company envers ella.

Per aquestes raons, es precisen recursos per fer visibles els trets i matisos indicadors d'una relació de dominació en la parella. D'una banda, com indiquen els professionals, la incorporació d'equips interdisciplinaris, així com una bona connexió i articulació dins de la xarxa d'atenció a la víctima, incloent també la participació de la seva xarxa informal (fills, pares, amics). D'altra banda, també modificar certes pràctiques jurídiques, com poden ser la construcció de protocols que recuperin narracions més fidels a la biografia de les persones implicades, la recuperació de les emocions com eines què ajudin a comprendre les dimensions del fenomen, què donen sentit i significat als testimonis de la víctima i què permetin construir subjectivitats que trenquin amb determinats estereotips sobre víctima, victimari.

Assenyalem també la importància d'un treball reflexiu sobre la pràctica professional, de manera què cal canviar certes concepcions. En primer lloc plantejar-se què *molta pràctica no augmenta el saber* (sinó què l'acumula), de manera què tal com deia una professional *necessitem pensar sobre les nostres pròpies pràctiques, i què algú o alguna cosa ens ajudi a repensar-les*. Es tracta d'aprendre a trobar una distància crítica que ens permeti veure'ns en acció i replantejar-nos formes de dirigir la pràctica, construir dilemes, conflictes en la relació que els agents jurídics mantenen especialment amb la víctima, de la què aquí tractem.

Aquesta pràctica reflexiva no només significa fer-se més conscient de la influència de creences, sentiments, etc. en el procés experiència, sinó de revelar-se a sí mateix i als altres, les condicions estructurals i contextuals, les diferències de poder de cadascuna de les posicions que estan en escena (Albertín, 2005). Es tracta d'un posicionament: des de quin lloc enunciem i quin/s discurs/s mobilitzem en diferents contextos de relació, aspectes que poden ser el vehicle del canvi en les pràctiques professionals.

Així doncs i per acabar, resumir que els resultats obtinguts mostren, en general, l'absència de perspectiva de gènere en l'àmbit jurídic, d'aquest fet es deriven dos efectes d'especial importància; en primer lloc, es fa invisible la realitat de les dones víctimes de violència que no responen a l'estereotip dominant de

dona maltractada extés en la comunitat jurídica. I, en segon lloc, ens trobem davant l'absència de polítiques d'intervenció específicament dirigides a respondre a les necessitats que plantegen les situacions de violència de gènere i el col·lectiu de víctimes atenent a la seva heterogeneïtat.

En la línia de considerar la violència de gènere com una problemàtica situada sociohistòricament, Hormazabal, Schmal i Camps (2006) consideren què el dret penal pren el rol de reduir i simplificar el conflicte en el tema de violència entre víctima-victimari, però es tracta de què el conflicte va més enllà de la violència puntual entre les parelles, doncs guarda relació amb una estructura social i amb un univers simbòlic que perpetua una relació entre els gèneres basada en la desigualtat. D'aquesta forma, si el dret penal no considera aquest context històric-social on emergeix la violència, només donarà solucions fragmentades, reduccionistes, desconnexes i amb poc ressò o possibilitats de transformacions, ja què no actua sobre el marc que subjecta a les persones i les encadena a relacions predeterminades. Com diuen aquests autors, no es poden reduir els conflictes socials a simples infraccions a la norma.

D'aquesta manera, la solució del conflicte s'ha de dirigir envers mesures alternatives envers l'agressor, així com mesures protectores i d'empowerment envers la víctima, només així evitarem reincidir de nou en nous episodis de violència.

Bibliografía

ALBERTÍN, P. "Estructuras y desarrollo de la Psicología científica moderna y los cambios posteriores: la cuestión del método y el nuevo modelo de sujeto investigador profesional". A: CABRUJA, T. (coord.) *Psicología: perspectivas deconstruccionistas. Subjetividad, psicopatología y ciberpsicología*. Barcelona: EDIUOC, 2005; p. 61-114.

AUSTIN, J.L. *Cómo hacer cosas con palabras*. Barcelona: Paidós, 1990.

BARUDY, J. *Reacciones y vivencias de los terapeutas confrontados al sufrimiento de personas víctimas de violencia organizada* [Conferencia]. Facultad de Medicina de la Universidad Católica de Lovaina, 1992.

CABRUJA, T. (2004). "Violencia doméstica: sexo y género en las teorías psicosociales sobre la violencia. Hacia otras propuestas de comprensión e intervención". *Intervención Psicosocial*, 2004 (2), p.141-153, vol 13.

COMAS DE ARGEMIR, M. *La violencia en el ámbito familiar. Aspectos sociológicos y jurídicos*. Escuela Judicial Consejo General del Poder Judicial. Madrid, 2001 (Cuadernos de Derecho Judicial).

Los juicios rápidos. Orden de protección: Análisis y balance. Consejo general del poder judicial. Madrid, 2005 (Manuales de Formación Continuada, 25)..

CORSI, J. (Comp.). *Violencia familiar. Una mirada interdisciplinar sobre un grave problema*. Barcelona: Paidós, 1997.

COULON, A. *Etnometodología*. Madrid: Cátedra, 1992.

CUBELLS, J. *Navegando entre narraciones: voces que construyen y socavan la credibilidad en el ámbito jurídico*. [en línea] <<http://antalya.uab.es/athenea/>> Athenea Digital: Revista de Pensamiento e investigación social, 8.

CUBELLS, J. *Gestión de identidades en la práctica jurídica*. [en línea] <<http://antalya.uab.es/athenea/>> Athenea Digital, Revista de Pensamiento e investigación social, nº 6, 2004.

CUBELLS, J. *Construcción social del delito: un estudio etnográfico en la práctica del Derecho Penal*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2002. [Tesis Doctoral]

DELGADO, J. *La violencia doméstica. Tratamiento jurídico: problemas penales y procesales y la jurisdicción civil*. Madrid: Colex, 2001.

FAIRCLOUGH, N. *Discourse and social Change*. Cambridge: Polity Press, 1992.

FERNÁNDEZ, C. "Dimensiones psicosociales en la Administración de Justicia sobre violencia de género". *Intervención Psicosocial*, 2004 (2), p.177-193. Vol. 13

FERREIRA, G. *Hombres violentos, mujeres maltratadas*. Buenos Aires: Sudamericana, 1992.

FOUCAULT, M. *La arqueología del saber*. Madrid: S.XXI, 1988.

GIBERTI, E. Y FERNÁNDEZ, A.M. *La mujer y la violencia invisible*. Buenos Aires: Ed. Sudamericana, 1989.

GOETZ, J.P.; LECOMPTE, M.D. *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa*. Madrid: Morata, 1984.

HAIMOVICH, P. "El concepto de los malos tratos. Ideología y representaciones sociales". A V. Maquieira y C. Sánchez (comp.). *Violencia y sociedad patriarcal* Madrid: Ed. Pablo Iglesias, 1990; p. 81-104.

HAMMERSLEY, M.; ATKINSON, P. *Etnografía. Métodos de investigación*. Barcelona: Paidós, 1983.

HORMAZABAL, H.; SCHMAL, N.; CAMPS, P. *L'aplicació de la normativa sobre violència de gènere: anàlisi del procés des de l'actuació policial*. Barcelona: Memoria d'estudi presentada a l'Institut Català de les Dones, 2006.

IBÁÑEZ, T. *Psicología social construccionista*. México: Universidad de Guadalajara, 1994.

IÑIGUEZ, L.; ANTAKI CH. "El análisis de discurso en Psicología Social." *Boletín de Psicología*. (1994), núm. 44; p.57-75.;

IÑIGUEZ, L. "Análisis del discurso". *Manual para las Ciencias Sociales*. Barcelona: EDIUOC, 2003.

IZQUIERDO, M.J. *Cuando los amores matan*. Madrid: Libertarias, 2000

WORCHEL, S. [et al]. *Psicología Social*. Madrid: Ed Thompon, 2002. [Citant a Kühne].

LARRAURI, E. "Motius per entendre per què algunes dones maltractades retiren les denúncies". *Fòrum. La revista del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003; p. 24-29.

MAGRO, V. *Soluciones de la Sociedad Española ante la violencia que se ejerce sobre las mujeres*. Madrid: La Ley Actualidad. SA., 2005.

MEDINA, J.J. *Violencia contra la mujer en la pareja: Investigación Comparada y situación en España*. Valencia: Tirant, 2002. (Monografías)

MORILLAS, D.L. *Análisis criminológico del delito de violencia doméstica*. Servicio de Publicaciones de Cádiz, 2003.

POTTER, J. *La representación de la realidad. Discurso, retórica y construcción social*. Barcelona: Paidós, 1998.

POTTER, J.; WETHERELL, M. "Rhetoric and Ideology". A C. Antaki (ed.), *Analysing Everyday Explanation: A Casebook of Methods*. London: Sage, 1988; p.168-183.

PUJAL, M. "La tarea crítica: interconexiones entre lenguaje, deseo y subjetividad". *Sociedad y Política*, vol. 1, 2003, núm.40; p.129-140.

RUSIÑOL, E. *Projecte final del Màster Interdisciplinar en Violència Domèstica edició 2001-2003 realitzat per la Universitat Autònoma de Bellaterra*, [S.l.]:[s.n.], 2004.

VELÁZQUEZ, S. *Violencia cotidiana, violencia de género. Escuchar, comprender, ayudar*. Barcelona: Paidós, 2003.

VELASCO, H. Y DÍAZ . *La lógica de la investigación etnográfica*. Madrid: [s.n.], 1997.

VILLAVICENCIO, P. Y SEBASTIÁN, F. *Violencia doméstica: su impacto en la Salud física y mental de las mujeres*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer, 1999.